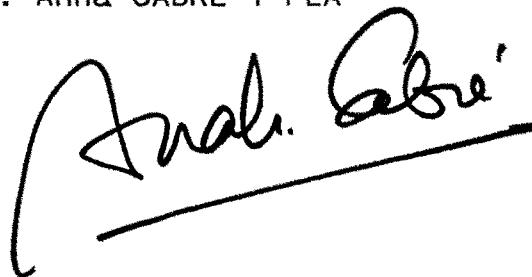

Montserrat SOLSONA i PAIRO

**ANALISI DEMOGRAFICA I TERRITORIAL DE L'ACTIVITAT FEMENINA.
ESPANYA 1970-1986.**

Tesi Doctoral dirigida per la Dra. Anna CABRE i PLA

A handwritten signature in black ink, reading "Anna Cabre i Pla", is written over a horizontal line. The signature is stylized and cursive.

Departament de Geografia
Facultat de Lletres
Universitat Autònoma de Barcelona
Any 1991

nivell educatiu. En aquest sentit, és del tot rellevant que només el 8% de les dones amb estudis superiors representen el patró clàssic d'activitat femenina (en front al 30% del conjunt de les dones).

3a.- Entre les dones amb estudis superiors hi ha una presència més gran d'itineraris "discontinus", que arriben a agrupar gairebé a una quarta part (24%) de les dones, quan pel conjunt de nivell només representen al 16% de les dones.

Si s'analitzen separatament les generacions de 1940-45 i de 1955-60, s'adverteixen algunes variacions al patró general. Per la generació de la posguerra, la diferència entre la intensitat de l'activitat en els nivells més baixos (analfabetes i sense estudis) i el nivell següent (primaris), a favor del primer, és ara més notable. En segon lloc, en aquesta generació amb independència del nivell d'estudis, el patró tradicional (activitat només abans del matrimoni), és sempre el més freqüent, la única excepció la constitueix el grup de dones amb estudis superiors, de les quals el 50% han treballat en les tres etapes del cicle familiar. Aquestes últimes tenen, també, una preferència més gran en el que he anomenat "resta de perfils", que agrupa tots els perfils no majoritaris, però que en aquest cas agrupa al 30% de les dones amb estudis superiors.

Pel que fa a la generació més jove (1955-60), val la pena destacar dos aspectes:

1er.- No hi ha diferències en la intensitat de l'activitat en funció del nivell d'estudis. El complement a 100 de l'itinerari 8 indica que amb independència del nivell educatiu, 8 de cada 10 dones han treballat en algun moment de la seva vida.

2on.- L'itinerari 1, el qual indica activitat en les tres etapes del cicle familiar, es sempre el més freqüent, amb la única excepció del nivell inferior als estudis primaris.

**QUADRE V.2 DISTRIBUCIO DE LES DONES CASADES O UNIDES AMB FILLS PER ITINERARI
LABORAL-FAMILIAR I NIVELL D'ESTUDIS DE LES DONES. GENERACIONS SELECCIONADES.
(Relatiu)**

GENERACIO 7/40 - 6/45

NIVELL D'ESTUDIS DE LES DONES	P E R F I L S				TOTAL
	1	4	8	RESTA PERF.	
Analfabets	29,79	34,04	19,15	17,02	100
Sense estudis	25,93	32,28	24,34	17,46	100
Estudis primaris	20,68	34,02	32,14	13,16	100
Batxillerat elemental	25,89	29,46	22,32	22,32	100
Batxillerat superior	15,52	31,03	27,59	25,86	100
Estudis superiors	50,98	7,84	11,76	29,41	100
Total	23,80	31,77	27,83	16,60	100

GENERACIO 7/55 - 6/60

NIVELL D'ESTUDIS DE LES DONES	P E R F I L S				TOTAL
	1	4	8	RESTA PERF.	
Analfabets	0,00	75,00	25,00	0,00	100
Sense estudis	24,49	40,82	20,41	14,29	100
Estudis primaris	38,51	28,16	19,09	14,24	100
Batxillerat elemental	38,25	24,42	18,43	18,89	100
Batxillerat superior	45,69	17,24	21,55	15,52	100
Estudis superiors	50,82	3,28	19,67	26,23	100
Total	39,42	24,47	19,44	16,67	100

GENERACIO 7/35 - 6/67

NIVELL D'ESTUDIS DE LES DONES	P E R F I L S				TOTAL
	1	4	8	RESTA PERF.	
Analfabets	32,17	34,97	19,58	13,29	100
Sense estudis	26,99	31,37	26,03	15,62	100
Estudis primaris	23,99	34,12	26,86	15,04	100
Estudis primaris	30,35	28,50	22,43	18,72	100
Batxillerat elemental	39,38	21,24	21,68	17,70	100
Batxillerat superior	56,20	7,71	12,12	23,97	100
Estudis superiors	29,40	29,75	24,24	16,61	100
Total					

Font: Taula XV.2 de l'Annex.

**QUADRE V.3 DISTRIBUCIO DE LES DONES CASADES O UNIDES AMB FILLS PER ITINERARI
LABORAL-FAMILIAR I NIVELL D'ESTUDIS DEL MARIT O COMPANYY.
GENERACIONS SELECCIONADES. (Relatius horitzontals).**

GENERACIO 7/40 - 6/45

NIVELL D'ESTUDIS DEL MARIT O COMPANY	P E R F I L S				TOTAL
	1	4	8	RESTA PERF.	
Analfabets	21,43	35,71	21,43	21,43	100
Sense estudis	31,85	27,39	28,03	12,74	100
Estudis primaris	23,12	31,82	29,84	15,22	100
Batxillerat elemental	24,46	38,13	20,14	17,27	100
Batxillerat superior	13,93	38,52	27,05	20,49	100
Estudis superiors	25,96	21,15	29,81	23,08	100
Total	23,80	31,77	27,83	16,60	100

GENERACIO 7/55 - 6/60

NIVELL D'ESTUDIS DEL MARIT O COMPANY	P E R F I L S				TOTAL
	1	4	8	RESTA PERF.	
Analfabets	0,00	0,00	100,00	0,00	100
Sense estudis	14,55	12,73	63,64	9,09	100
Estudis primaris	39,38	30,50	12,36	17,76	100
Batxillerat elemental	40,49	26,38	12,88	20,25	100
Batxillerat superior	54,79	26,03	4,11	15,07	100
Estudis superiors	49,21	17,46	9,52	23,81	100
Total	39,42	24,47	19,44	16,67	100

GENERACIO 7/35 - 6/67

NIVELL D'ESTUDIS DEL MARIT O COMPANY	P E R F I L S				TOTAL
	1	4	8	RESTA PERF.	
Analfabets	33,33	28,07	24,56	14,04	100
Sense estudis	31,48	26,55	27,03	14,94	100
Estudis primaris	25,50	33,35	26,19	14,97	100
Batxillerat elemental	27,65	31,62	21,24	19,49	100
Batxillerat superior	33,79	27,41	21,78	17,02	100
Estudis superiors	39,33	19,10	21,35	20,22	100
Total	29,40	29,75	24,24	16,61	100

Font: Taula XV.3 de l'Annex.

**QUADRE V.5 DISTRIBUCIO DE LES DONES CASADES O UNIDES AMB FILLS PER ITINERARI
LABORAL-FAMILIAR I TIPUS D'HABITAT. GENERACIONS SELECCIONADES.
(Relatius)**

GENERACIO 7/40 - 6/45

TIPUS D'HABITAT	P E R F I L S				TOTAL
	1	4	8	RESTA PERF.	
Municipis < 10,000 habs.	33,9	19,80	35,26	11,59	100
Mun. 10,001 a 50,000 habs.	21,83	37,06	25,89	15,23	100
Mun. 50,001 a 500,000 habs.	20,26	34,36	26,21	19,16	100
Munic. 500,001 - + habs.	23,91	33,15	25,54	17,39	100
Total	23,80	31,77	27,83	16,60	100

GENERACIO 7/55 - 6/60

TIPUS D'HABITAT	P E R F I L S				TOTAL
	1	4	8	RESTA PERF.	
Municipis < 10,000 habs.	32,93	20,96	31,14	14,97	100
Mun. 10,001 a 50,000 habs.	48,10	20,89	18,99	12,03	100
Mun. 50,001 a 500,000 habs.	34,50	28,75	16,61	20,13	100
Munic. 500,001 - + habs.	50,00	22,88	11,02	16,10	100
Total	39,42	24,47	19,44	16,67	100

GENERACIO 7/35 - 6/67

TIPUS D'HABITAT	P E R F I L S				TOTAL
	1	4	8	RESTA PERF.	
Municipis < 10,000 habs.	30,83	23,43	32,96	12,78	100
Mun. 10,001 a 50,000 habs.	31,85	29,54	24,40	14,21	100
Mun. 50,001 a 500,000 habs.	26,03	32,50	22,48	18,99	100
Munic. 500,001 - + habs.	33,80	30,62	17,67	17,90	100
Total	29,40	29,75	24,24	16,61	100

Font: Taula XV.5 de l'Annex.

**QUADRE V.4 DISTRIBUCIO DE LES DONES CASADES O UNIDES AMB FILLS PER ITINERARI
LABORAL-FAMILIAR I CATEGORIA SOCIOECONOMICA DEL MARIT O COMPANYY.
GENERACIONS SELECCIONADES. (Relatiu)**

CATEGORIA SOCIOECONOMICA	1	GENERACIO 7/40 - 6/45			TOTAL
		P E R F I L S			
		4	8	RESTA PF.	
Empres. a/assal. i professionals liberals	31,37	17,65	27,45	23,53	100
Empres. agraris s/assal. i membres coop. agrar.	25,00	10,00	21,67	43,33	100
Obrers agraris	34,67	18,67	36,00	10,67	100
Empres. no agrar. s/assal. i treballadors indepen.	31,13	35,85	21,70	11,32	100
Directors, gerents i quadres superiors i med.	14,46	30,12	34,94	20,48	100
Resta pers. admu., comercial, tècnic i obrer. esp.	21,01	38,66	25,84	14,50	100
Obrers no agraris no especialitzats	23,72	28,85	32,69	14,74	100
Total	23,80	31,77	27,83	16,60	100

CATEGORIA SOCIOECONOMICA	1	GENERACIO 7/55 - 6/60			TOTAL
		P E R F I L S			
		4	8	RESTA PF.	
Empres. a/assal. i professionals liberals	55,17	6,90	17,24	20,69	100
Empres. agraris s/assal. i membres coop. agrar.	42,86	28,57	28,57	0,00	100
Obrers agraris	35,14	21,62	27,03	16,22	100
Empres. no agrar. s/assal. i treballadors indepen.	29,33	21,33	28,00	21,33	100
Directors, gerents i quadres superiors i med.	42,55	23,40	10,64	23,40	100
Resta pers. admu., comercial, tècnic i obrer. esp.	41,86	26,98	16,74	14,42	100
Obrers no agraris no especialitzats	29,17	24,17	26,67	20,00	100
Total	39,42	24,47	19,44	16,67	100

CATEGORIA SOCIOECONOMICA	1	GENERACIO 7/35 - 6/67			TOTAL
		P E R F I L S			
		4	8	RESTA PF.	
Empres. a/assal. i professionals liberals	37,39	19,33	21,85	21,43	100
Empres. agraris s/assal. i membres coop. agrar.	42,86	15,53	28,57	13,04	100
Obrers agraris	31,33	23,19	36,75	8,73	100
Empres. no agrar. s/assal. i treballadors indepen.	31,18	26,67	22,94	19,22	100
Directors, gerents i quadres superiors i med.	33,81	25,53	21,99	18,68	100
Resta pers. admu., comercial, tècnic i obrer. esp.	27,24	34,34	22,40	16,02	100
Obrers no agraris no especialitzats	26,05	28,66	27,88	17,41	100
Total	29,40	29,75	24,24	16,61	100

Font: Taula XV.4 de l'Annex.

Pel que fa al nivell d'estudis del marit, val a dir que la tendència entre intensitat laboral i nivell educatiu no és tan evident (veure quadre V.3). per contra, la condició socioeconòmica del marit sí que presenta una associació clara amb l'activitat femenina (Veure Quadre V.4).

Resulta interessant comprovar que la relació entre estatus socioeconòmic i activitat femenina és molt diferent d'una generació a una altra.

Per a la generació de la posguerra, la intensitat mínima de l'activitat laboral correspon a les esposes dels obrers agraris seguits de les esposes dels directors, gerents i quadres superiors (màxim percentatge en el itinerari 8 que agrupa a les dones que no han treballat mai). En el altre extrem, amb la mateixa intensitat laboral, s'hi troben les dones dels empresaris sense assalariats, membres de cooperatives agràries i treballadors independents. Aquest panorama es correspon amb un aspecte que està molt relacionat amb el patró tradicional, i es que només segueixen treballant després del casament aquelles dones que compleixen un paper d'ajuda familiar en algun tipus de negoci familiar, sigui una explotació agrària, sigui un comerç, per exemple.

Per contra, les esposes dels empresaris sense assalariats, treballadors independents i membres de cooperatives, en les generacions més joves, són les que mostren xifres més elevades en l'itinerari 8 (30% d'aquestes dones no han treballat mai); mentre que el 90% de les dones de directors, gerents i quadres superiors sí que han treballat alguna vegada en la seva vida.

Per acabar, en analitzar la incidència del tipus d'hàbitat, s'observa en l'activitat laboral femenina que, per la generació nascuda en els anys de la posguerra, aquest factor no té cap incidència en la intensitat de l'activitat: la intensitat es sempre propera al 15%. La única excepció la

constitueix el conjunt de municipis de menys de 10.000 habitants, on la intensitat de l'activitat ha afectat al 60%.

En canvi el tipus d'hàbitat sí que incideix en l'itinerari seguit amb més freqüència per a les dones d'aquesta generació: com més petit és el municipi, més freqüent és el model tradicional de interrompre l'activitat en el moment del casament. En els municipis més petits, de menys de 10.000 habitants, una gran part de les dones que han treballat, ho han fet en les tres etapes del cicle familiar (Itinerari 1).

Pel que fa a la generació més jove, la intensitat de l'activitat es creixent amb la grandària del municipi. De la mateixa menera, com més gran és la ciutat de residència, més freqüent és l'activitat continuada; a excepció dels municipis de 50.001 a 500.000, on la distribució dels diferents itineraris presenta una major diversificació (Veure Quadre V.5).

2.3 Activitat, fecunditat i nupcialitat

Per tal d'esbrinar si les diferents trajectòries laboral-familiars poden portar a comportaments nupcials i reproductius diferents, he analitzat per a les dues generacions seleccionades i pels tres itineraris principals el calendari del comportament nupcial i reproductiu, així com la intensitat de la fecunditat. Per a tal fi, he fet una estimació de l'edat de primer matrimoni i de quatre variables relacionades amb la fecunditat, que son: l'edat al naixement del primer fill, la fecunditat acumulada als 25 anys, el nombre de fills tinguts i el nombre de fills desitjats.

A l'hora d'analitzar els resultats obtinguts, presentats en el Quadre V.6, no s'ha d'oblidar que en el moment de l'enquesta (1985), les dones de la generació femenina nascuda entre 1955 i 1960 alguna vegada casades o unides establiment,

**QUADRE V.6 HISTORIA LABORAL I CICLE FAMILIAR.
DONES CASADES O UNIDES AMB FILLS/ES.
GENERACIONS SELECCIONADES**

TOTAL			
VARIABLE	GENERACIO 1940-45		
	PERFIL		
	1	4	8
EDAT AL 1r. MATRIMONI	24,08	24,19	23,71
EDAT AL 1r. FILL	25,04	25,18	24,11
FECUNDITAT ACUMULADA ALS 25 ANYS	0,77	0,72	0,87
NOMBRE DE FILLS	2,71	2,97	2,98
NOMBRE FILLS DESITJATS	2,7	2,83	2,84

VARIABLE	GENERACIO 1955-60		
	PERFIL		
	1	4	8
EDAT AL 1r. MATRIMONI	21,26	20,83	20,54
EDAT AL 1r. FILL	22,71	21,93	21,65
FECUNDITAT ACUMULADA ALS 25 ANYS	1	1,3	1,35
NOMBRE FILLS	1,54	1,79	1,87
NOMBRE FILLS DESITJATS	2,41	2,5	2,54

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades provinents de l'Enquesta de Fecunditat 1985 (INE).

i que havien tingut almenys un fill, representen poc més de la meitat de les dones d'aquella generació. En canvi les dones de la generació nascudes en la immediata posguerra (1940-45), en el moment que varen ser entrevistades tenien entre 40 i 44 anys, es a dir, ja havien viscut una bona part del seu període reproductiu. Per tant, en aquest cas, els indicadors presentats per aquesta generació són una bona aproximació del comportament nupcial i reproductiu del conjunt de la generació. En canvi, per a la generació més jove, l'enquesta recull informació d'aquelles dones que es varen casar més aviat. per tant, aquestes estimacions, en relació al comportament nupcial i reproductiu, no són indicatives del conjunt de la generació sinó d'aquelles dones que es caracteritzen per una precocitat en el calendari dels esdeveniments; però, sí que són indicatives de la incidència de la diversitat d'històries laborals sobre la nupcialitat i la fecunditat.

Perl que fa a la generació nascuda entre 1940 i 1945, l'efecte de l'activitat laboral sobre la nupcialitat i la fecunditat, depen del moment del cicle vital durant el qual la dona hagi treballat. Les dones que només han treballat de solteres (perfil 4), es casen més tard que les que no han treballat mai, també tenen els fills un any més tard, però en el nombre de fills tinguts pràcticament no hi cap diferència. De manera que en aquest cas es produeix un retard en el calendari dels esdeveniments (nupcialitat i fecunditat), que també es constata en analitzar la fecunditat acumulada als 25 anys, però no la intesitat final del fenòmen, que no es veu alterada.

El nombre de fills tinguts, però, sí que és inferior per a les dones que varen treballar en les tres etapes estudiades del cicle familiar (Perfil 1). Curiosament, en canvi, el calendari de l'etapa inicial del cicle familiar (edat al casament, edat al naixement del primer fill), així com la fecunditat acumulada als 25 anys, no s'allunya gairebé del

comportament de les mestresses de casa.

En les generacions més joves (1955-60), es constaten diferències més importants, tant en relació al calendari dels esdeveniments com en la intensitat de la fecunditat. La relació en aquest cas es unidireccional: l'activitat laboral comporta un retard en el calendari de la nupcialitat, de la fecunditat i una reducció de la intensitat de la fecunditat. Així, les dones que han treballat en les tres etapes del cicle familiar es casen i tenen el primer fill més tard i, en principi, en tenen menys que aquelles que només varen treballar abans del casament. A la vegada, aquestes darreres, les que deixaren la feina quan es van casar, presenten un calendari més tardà que les mestresses de casa (Perfil 8, no han treballat mai).

Atès que les dones de la generació més jove (1955-60), que pertanyen al col·lectiu de dones casades o unides amb fills, es caracteritzen per un comportament primerenc pel que fa la nupcialitat i a la fecunditat, en relació a les seves companyes de generació; i atès que el 1985 hi havia un 14% d'aquesta generació que ja s'havia casat però que no tenien fills i un 30,62% que encara eren solteres, es pot formular les següents hipòtesis: 1a) En relació als nivells previsibles de fecunditat: si les dones que s'han casat més aviat, són les que prioritzen llur comportament reproductiu enfront a llur activitat laboral. Caldria esperar pel conjunt de la generació una fecunditat més reduïda; 2a) En relació als nivells de l'activitat laboral: la fecunditat primerenca podria tenir un efecte positiu sobre l'activitat laboral a llarg termini, de manera que el canvi generacional, en relació a la integració laboral de les dones, podria esdevenir encara més pronunciat en un futur.

CAPITOL VI

1 EVOLUCIO DE L'ACTIVITAT FEMENINA A NIVEL PROVINCIAL

En aquest capítol s'analitzarà l'evolució recent (1970-1986) de l'activitat laboral de les dones a Espanya a nivell regional, a partir de les dades provincials. En primer lloc, es presentarà breument la geografia de la població activa femenina de principis dels anys setanta, en relació als factors socio-econòmics, que en diferents estudis sobre el fenomen a Espanya s'han destacat com a afavoridors de la participació femenina en les activitatats econòmiques. A continuació s'analitzarà l'evolució entre 1970 i 1986 fent referència especial a les característiques demogràfiques i ocupacionals que conformen la població activa femenina de cada regió, sense perdre de vista la dinàmica demogràfica i econòmica regional i prenent com a punt de referència l'evolució observada pel conjunt de l'Estat.

L'activitat femenina a principis dels anys setantes

Els estudis realitzats sobre el treball de la dona assenyalen que a principis de la dècada dels setantes, les diferències territorials quan al grau de participació de les dones en les activitats econòmiques agràries, industrials o terciàries eren molt grans. En aquests estudis s'emfatitzava la importància dels factors econòmics, en concret de l'estructura productiva de la regió, per explicar el nivell regional de l'activitat femenina. De manera que en el sector primari les variables que explicaven millor les diferències regionals es relacionen amb el sistema de propietat de la terra, la forma de cultiu i el tipus d'hàbitat i en el sector secundari, la presència de indústries transformadores i manufactureres, vinculades a l'alimentació tèxtil, la confecció i al calçat, és que determinava una alta integració laboral de les dones. I en el terciari, el major o menor desenvolupament del sector turístic era el que donava

possibilitats de treball a la població femenina (Duran, 1972; Benería, 1977).

En les regions agrícoles, la major o menor vinculació de les dones a les activitats econòmiques, està en funció de la grandària de les explotacions, del sistema de propietat de la terra, de la naturalesa de les activitats agràries i les característiques del poblament. Així, en les regions on predominaven les explotacions de grandària reduïda, els cultius d'horta i presència de bestiar de corral o de producció lletera i un poblament dispers, el paper de les dones en les activitats productives és més actiu. En canvi en regions de poblament concentrat, on l'agricultura de és tipus extensiu i on el procés d'assalarització està més avançat, la participació de la dona és més marginal (Duran, 1972).

Entre les regions més industrialitzades o de renda més elevada, la participació femenina en la producció remunerada també era diferent per províncies, tot i que el grau de variació era menor que entre les regions agrícoles. Entre les àrees més industrialitzades, Catalunya té unes taxes més elevades que el País Basc, perquè a Catalunya les indústries lleugeres, com en el cas del tèxtil, tendeixen a contractar més mà d'obra femenina que la indústria pesada que predomina en el País Basc. Les províncies orientades cap els serveis i en especial cap el turisme, com Mallorca i Girona, mostren també una presència important de les dones en el mercat laboral (Benería, 1977).

El mapa de l'activitat femenina de principis del anys setantes mostra que les taxes d'activitat femenina més elevades es localitzen a les províncies gallegues, amb una economia recolzada en petites explotacions agràries familiars; en les províncies de Balears i Girona, que des de molt aviat van orientar la seva economia cap el turisme, i finalment, en les regions d'industrialització primerenca on els sectors de la confecció i el tèxtil tenien un pes

important, com Catalunya i en part el País Valencià.

Des d'aleshores ençà s'han produït canvis molt importants no solament en l'àmbit sociodemogràfic, sinó també en el terreny econòmic. Durant els setantes i vuitantes, s'han realitzat la major part dels canvis estructurals en l'economia espanyola, que en part ja s'havien iniciat durant la dècada anterior: la crisi de l'agricultura tradicional, la reconversió de les activitats industrials tradicionals, el procés de terciarització o l'obertura a l'exterior, les quals han tingut enormes conseqüències en les pautes de desenvolupament regional. L'efecte territorial de la crisi industrial i la posterior recuperació, de la qual en el període d'estudi només en tindrem alguns indicis, lògicament també ha condicionat les possibilitats d'inserció laboral de les dones en les diferents regions.

Els estudis més recents sobre l'evolució de l'activitat femenina a Espanya, als quals ja he fet referència en el capítol IV, són molt complets pel que fa a l'anàlisi de l'evolució a nivell estatal, perquè a més utilitzen dades provinents de l'Enquesta de Població Activa, però en canvi la dimensió territorial no ha estat, en aquests estudis, objecte d'una anàlisi detallada. La meua opinió és que en aquests estudis la dimensió espacial no ha estat tractada amb gaire profunditat (Alcobendas, 1983; Casas, 1987; De Miguel, 1988).

En aquest capítol, s'aborda l'estudi de l'evolució de les pautes regionals de l'activitat femenina amb la finalitat d'esbrinar en quina mesura l'evolució regional pot ser explicada per factors de tipus socio-demogràfics i en quina mesura ha de ser adjudicada al context socio-cultural i a la dinàmica de l'economia regional, amb l'objectiu últim de vindicar l'anàlisi territorial, com a instrument analític útil per entendre els processos de canvi del fenomen en estudi.

1. FEMINITZACIO DE LA POBLACIO ACTIVA LABORAL PER PROVINCIAS. PERIODE 1970-1986.

L'estructura de la població activa femenina es caracteritza per una gran diversitat territorial pel que fa a la seva composició per edat i estat civil, mentre que l'estructura de la població activa laboral masculina és molt més homogènea de regió a regió, tot i que també és possible detectar diferents graus d'integració laboral. En la mesura que entre la població potencialment activa l'estat civil més freqüent és el matrimoni, la taxa d'activitat del col·lectiu de dones casades és revela com un factor determinant de la presència de les dones en el mercat laboral regional. A continuació es presentarà la variació espacial en el grau de feminització de la població activa laboral, així com la freqüència diferencial de l'activitat laboral segons el sexe, l'edat i l'estat civil a nivell provincial.

1.1 L'evolució dels efectius de la població activa per províncies

En comparar la distribució de la població activa masculina amb la distribució de la població potencialment activa masculina per províncies, no s'observen entre ambdues grans distorsions. A la Taula 1 de l'Anex, es presenten les xifres absolutes de la població activa de cada província per sexe i pels anys 1970, 1975, 1981 i 1986. A l'any 1970, el 9.543.829 només de 16 a 64 anys que es varen declarar com a actius, es distribueixen entre les províncies de forma equivalent a com es distribueix la població potencialment activa. En aquest sentit, les províncies de Madrid i de Barcelona, destaquen per a la seva alta participació, ja que cada una d'elles representa al 10% de la població activa masculina. A l'any 1986, tot i que la crisi i industrial ha colpejat fortament unes àrees més que unes altres, la distribució de la població activa masculina coincideix no

presenta grans desequilibris.

Per contra, la distribució de les 2.328.795 dones actives de 1970 apareix concentrada en unes poques àrees, i encara que la tendència entre 1970 i 1986, és la de reduir el grau de concentració al final del període les regions mediterrànies, Galícia i Madrid segueixen albergant gairebé a la meitat de les dones actives laborals. L'any 1970, el 50% de la població activa femenina es localitza només en nou províncies: Barcelona (amb el 17%), Madrid (14,5%), Galícia (12%) i País Valencià (6%); les quals agrupaven a proximadament al 36% de la població potencialment activa femenina ¹. Val a dir que el pes de les dones actives de 65 i més anys és molt més important que en el cas de la població activa masculina; tot i que entre 1970 i 1986 es redueix molt ².

L'índex de feminització de la població activa laboral a principis del període (1970) indicava que per al conjunt de l'Estat, de cada 10 persones actives, 8 eren homes i 2 eren dones. Per províncies, únicament 10 províncies superaven aquesta proporció. Destaquen Barcelona, Madrid, La Corunya, Lugo i Pontevedra, amb índex de feminització superior al 24%; segides de València, Castelló, Cantabria, Lleó, Guipuscoa, Girona i Balears, amb índex que oscil·len entre el 20% i el 24%; i amb valors molt propers se situen Alacant, Biscaia, Alava i Navarra. Les províncies que presenten els índexs de feminització més baixos es localitzen totes en la meitat sud de la Península.

Entre el 1970 i el 1975, en la majoria de les províncies

¹ Tot i que aquest indicador és excessivament simple, perquè no té en compte les diferències en l'estructura per edat de la població, és útil quant que permet mostrar la magnitud dels desequilibris territorials del fenomen.

² L'any 1970 un 8,5% de les dones actives i el 5,5% del homes eren majors de 64 anys; l'any 1986 aquestes proporcions representaven al 1% i al .8% respectivament.

augmenta, encara que molt lleugerament, la presència relativa de les dones dins la població activa laboral. Badajoz, Cantabria, Castellón, La Corunya, Lugo, Segovia, Cuenca i Tenerife constiueixen les úniques excepcions. Entre 1975 i 1981 a Barcelona l'índex de feminització es manté constant, a Lugo i a Orense la tendència és regressiva, però a la resta de províncies es fan progressos considerables. A l'any 1986, la mitjana indica que hi ha 28 dones actives de cada 100 persones actives. Les Balears, Barcelona, Girona, Guipúscoa i Lugo superen el 30% i ja no resta cap província amb un índex inferior al 20%, excepte Jaen que esta a poca distància (19,425). L'evolució més ràpida i més destacable entre principi i final de període, la protagonitza la província d'Almeria on el 1970 només hi havia 1 dona treballadora per a cada 9 treballadors i el 1986, gairebé són 3 dones actives per a cada 7 homes actius.

A l'any 1986, la variació entre la freqüència de l'activitat femenina és encara molt gran de província a província, però el grau de concentració de la població activa és menor que a 1970. De tota manera les províncies i regions que s'han esmentat més amunt (Barcelona, Madrid, i les que componen les regions gallega i valenciana) segueixen concentrant al 45% de la població activa femenina mentre que la població potencialment activa femenina només representa el 38% del conjunt de l'Estat. La magnitud del fenomen en xifres absolutes pot consultar-se en l'Anex (veure Taula 1).

Pe'l que als anys intermitjos del període en estudi simplement destacar que l'evolució cap a la "deconcentració" territorial de l'activitat femenina no ha estat pas progressiva. Per exemple, la província de Barcelona, registra a 1975 el grau màxim de concentració, ja que la seva població activa representa al 20% del conjunt d'actives de l'Estat, quan el pes de la seva població potencialment activa femenina equival al 12% del total. El quinqueni 1975-1981, com a conseqüència de la crisi laboral que afecta fortament a

sectors industrials, on la dona hi tenia una presència notable (especialment el textil), marca la reducció del pes relatiu de les dones actives de Barcelona (16%), sense que hagi variat el pes de la població total. Pel que fa a les altres regions on l'activitat femenina és també elevada, cal destacar que les províncies gallegues, com a conseqüència de la perdua d'importància de l'agricultura tradicional també tendeixen a a reduir la seva sobrerepresentació, mentre que Madrid marca la tendència contrària.

1.2 Les taxes d'activitat per sexe i estat civil

1.2.1 Taxes d'activitat per sexe

Entre les taxes d'activitat laboral masculina provincials, que presenten una variança menor que les taxes femenines, durant el període estudiat es mantenen les diferències, tot i que la tendència general és a la baixa.

La taxa d'activitat masculina més alta el 1970 es localitza a la província de Barcelona, on el 92% del homes de entre 16 i 65 anys eren actius, i la taxa més baixa es localitza a les províncies minaires de Astúries i Lleó, on són actius el 84% del homes en edat activa. L'any 1975 i 1981, Barcelona segueix ocupant el primer lloc del rànking provincial, tot i que la reducció de la taxa durant el quinquenni 1975-81 és de destacar: el 1975 la taxa és del 91% i el 1981 s'ha situat en el 85%; en el quinquenni següent la freqüència de l'activitat segueix la tendència anterior, de manera que el 1986, la taxa no arriba a la cota del 80% i aleshores són les Balears les que ocupen el primer lloc amb un taxa del 83%.(veure Taula III de l'Anex).

En general però, l'ordenació entre les províncies en funció de la taxa d'activitat masculina no varia massa al llarg del període estudiat, i de fet a l'any 1986 la

provincia de Lleó segueix registrant la taxa més baixa (74%). Els mapes corresponents a les taxes d'activitat masculines reproduïts en l'anex permeten localitzar a Castella, Lleó i Andalusia, les àrees d'activitat més feble (veure Mapa I de l'Annex). A l'any 1986 però, com a conseqüència del procés de reestructuració econòmica viscut en el decenni anterior, les províncies de Zamora, Madrid, Murcia, Granada, Palència, Segovia, Tenerife i Madrid, es veuen situades en els nivells més baixos.

Perquè fa a la freqüència de l'activitat femenina a l'Anex es reproduïxen els mapes corresponents a les taxes sense estandaritzar, de tota manera, tal com s'ha explicat en el capítol metodològic ha semblat convenient realitzar una estandarització directa per edat i estat civil, per a controlar els possibles efectes de les diferents estructures per estat civil de les poblacions potencialment actives femenines provincials sobre les seves respectives taxes globals. Les diferències entre les taxes d'activitat provincials obtingudes per aquest procediment, no poden ésser atribuïdes a les diferències en les estructures per edat o estat civil de les unitats territorials respectives (veure Capítol III).

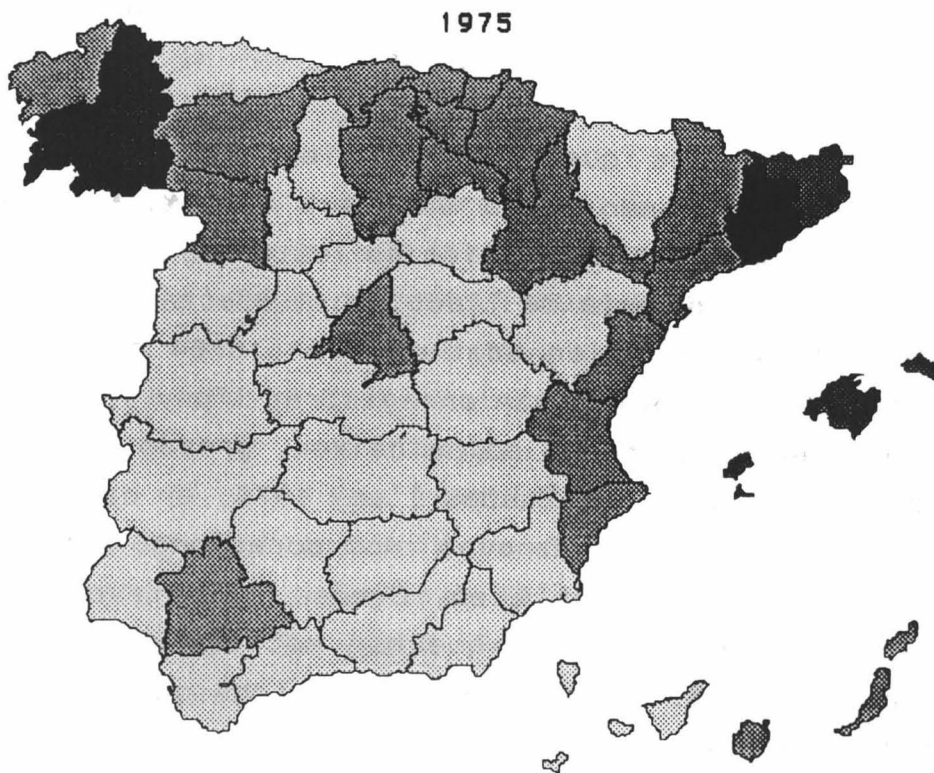
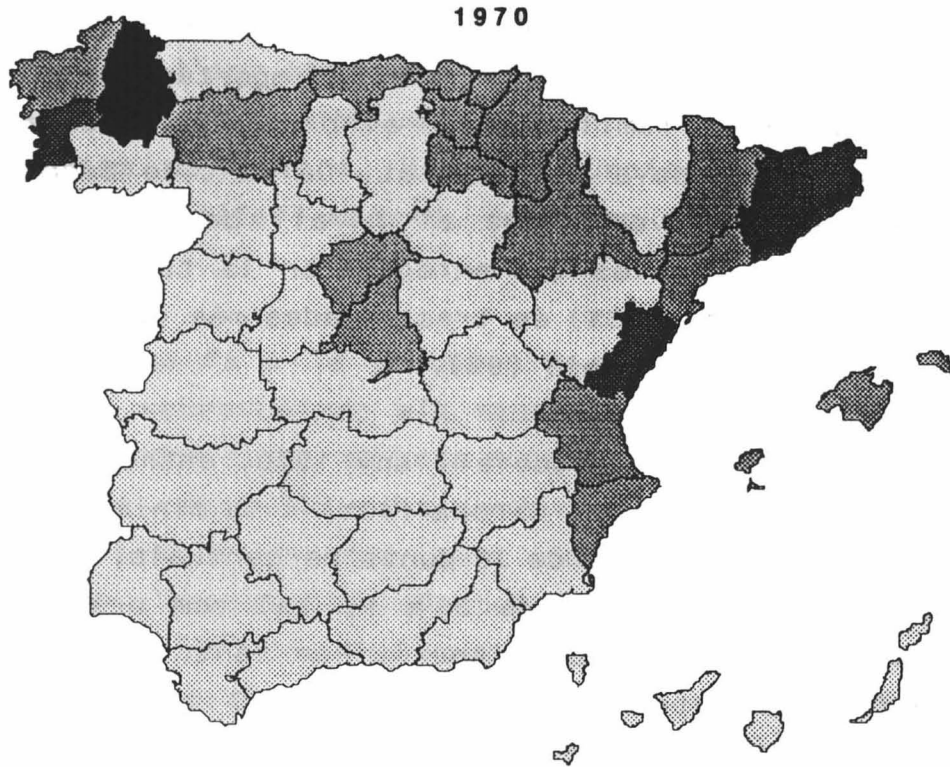
L'evolució de les diferències de les taxes d'activitat femenina provincials al llarg del període estudiat queda il·lustrada en els mapes adjunts (veure Mapa 1). A l'any 1970 la majoria de les províncies registraven taxes d'activitat inferiors, es declaraven actives menys del vint per cent de les dones de 16 a 64 anys, taxa que en aquell moment corresponia al nivell de l'activitat femenina del conjunt de l'Estat. Únicament a Madrid, a sis províncies mediterrànies (Barcelona, Girona, les tres del País Valencià i Balears) i vuit províncies del Nord Peninsular (les tres vasques, Cantàbria, Lleó, La Corunya, Lugo i Pontevedra), els hi corresponien taxes superiors al vint per cent, és a dir, superiors a la taxa mitjana de l'estat (veure taula II de

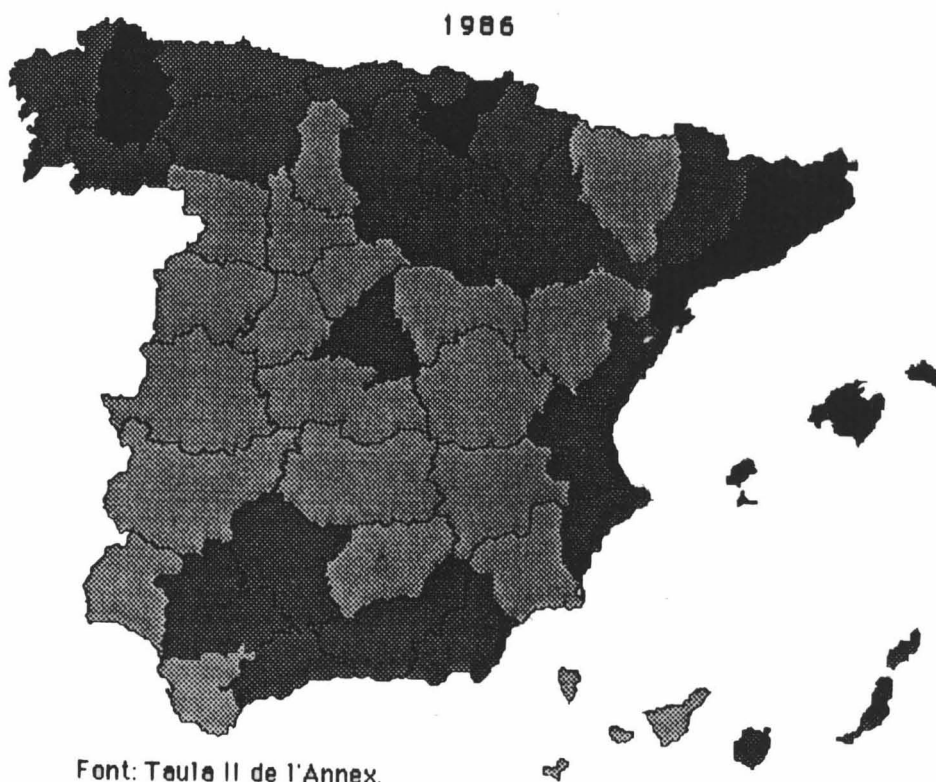
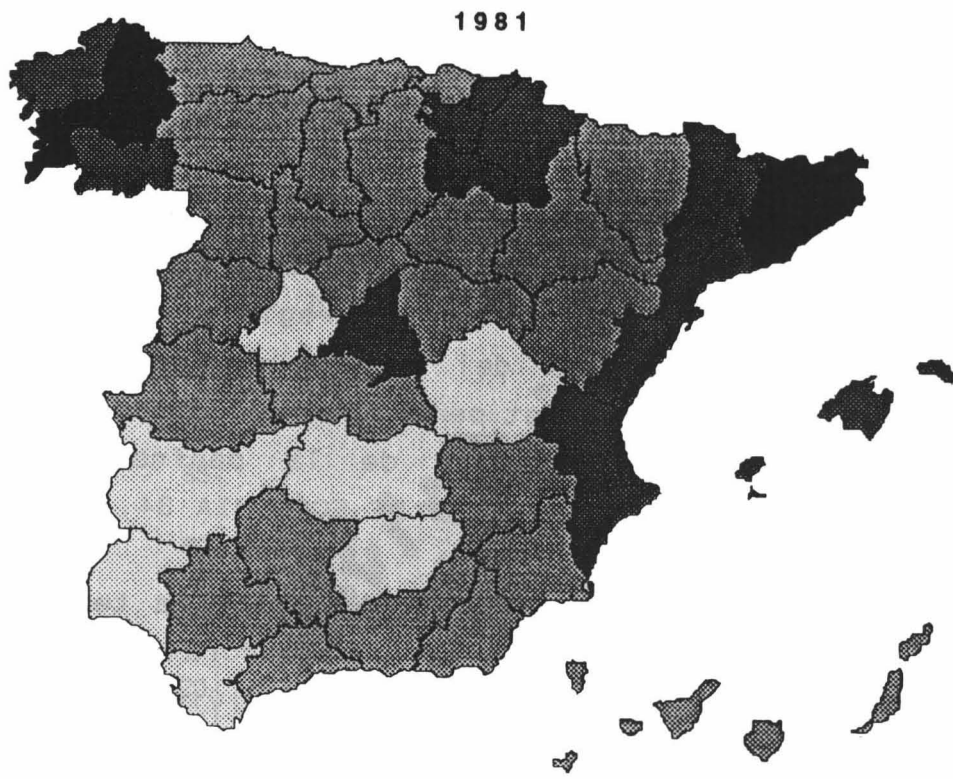
l'Anex). La província que més s'allunya del promig és l'agrícola gallega de Lugo, on més del cinquanta per cent de les dones de 16 a 64 anys eren actives. Aquest fet està associat a les altes taxes d'emigració masculina i al tipus d'hàbitat disseminat, però sobretot a la importància de les explotacions agràries familiars, on el paper de la dona és clau per garantir la seva continuïtat. Deixant de banda el cas de Lugo, es pot veure que el nivell de l'activitat femenina de les províncies que enregistren la taxa màxima, Pontevedra i Barcelona (28%) és tres vegades més gran que la mínima, que la té Ciutat Real (9%).

L'any 1986, tal com succeïa l'any 1970, entre la taxa d'activitat femenina màxima, Girona (40%) i la mínima, Conca (19%), hi ha una diferència de 20 punts percentuals, però la relació és de 2 a 1, i no de 3 a 1, tal com era en un principi (veure Taula III de l'Anex). Per tant, es pot dir que les diferències territorials entre 1970 i 1986 s'han reduït. Per altra banda, en aquest període, la taxa d'activitat femenina es va incrementar en totes les províncies excepte a Lugo, la qual cosa s'explica per l'envelliment de les actives agràries.

L'any 1986, només quatre províncies (Badajoz, Jaén, Ciutat Real i Conca) tenen taxes inferiors al 20%. En aquell moment, en la majoria de les províncies les taxes d'activitat indicaven que la freqüència de l'activitat afectava entre un 20 i un 30% de les dones en edat activa (16-64 anys). Per altra banda, les regions que van registrar l'any 1986 taxes superiors al trenta per cent, coincideixen, grosso modo, amb les que ja estaven millor situades l'any 1970, en canvi, cal fer notar algunes absències i noves incorporacions. Entre els primers llocs ha desaparegut Lleó, Orense i Pontevedra, en part per a les mateixes raons que han motivat el retrocés experimentat per Lugo. L'any 1986, les regions que destaquen per la seva alta taxa d'activitat, es localitzen en el Nord de Galícia, Balears i Madrid, en l'arc mediterrani, des de

**MAPA 1 TAXA ACTIVITAT LABORAL FEMENINA ESTANDARITZADA.
TOTAL DONES (16-64 ANYS)**

- 9.57 to 17.81
- 17.82 to 26.05
- 26.06 to 34.30
- 34.31 to 42.54
- 42.55 to 50.78

Font: Taula II de l'Annex.

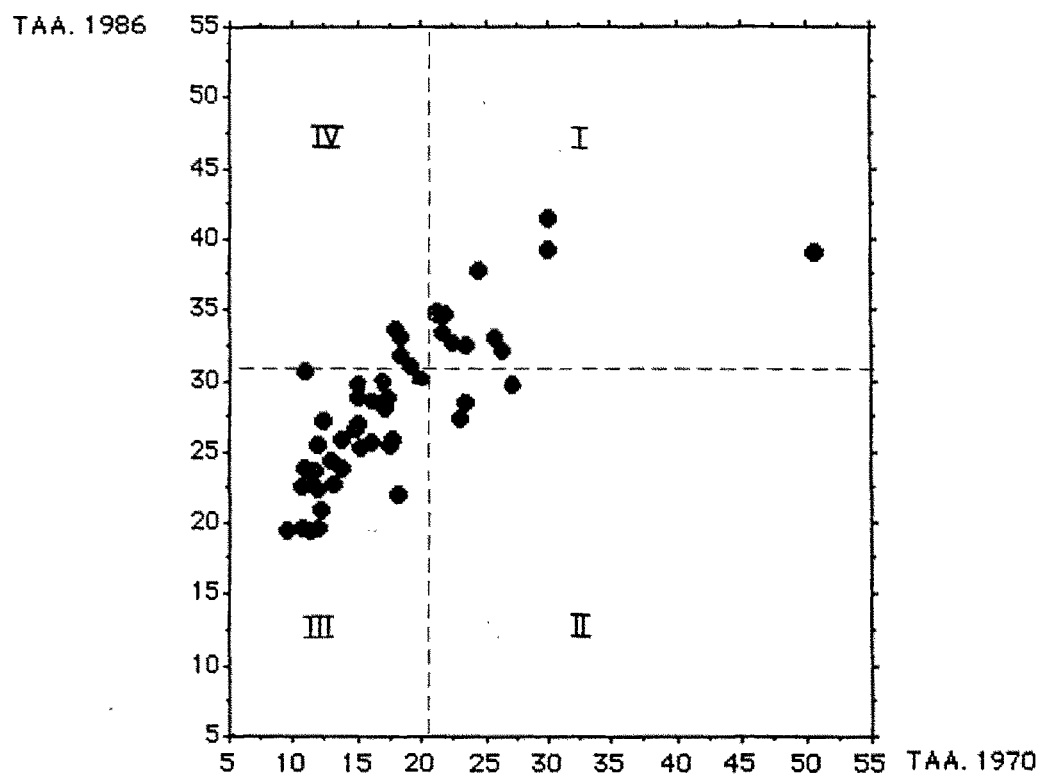
Girona fins Alacant i en l'eix de l'Ebre que s'estén des del País Basc fins a Tarragona. Cal destacar, per tant, l'avenç experimentat per Lleida, Saragossa, Navarra i La Rioja, que les situa entre les províncies amb la taxa d'activitat femenina més elevada.

S'observa doncs, certa correlació entre el mapa de l'activitat femenina de 1986 i el mapa de desenvolupament econòmic regional de post-crisi, en el que es detecta una tendència al declivi econòmic en les regions de la zona cantàbrica, el desplaçament del centre de gravetat de l'economia espanyola cap a l'Est peninsular i la tendència al declivi persistent en l'interior de la península, amb l'excepció de Madrid (veure PAPELES DE ECONOMIA 34, 1988).

Per tal d'il·lustrar millor l'evolució i la tendència provincial de l'activitat femenina, he elaborat el gràfic VI.1, on és possible situar la taxa d'activitat de cada província en relació a la taxa mitjana de l'estat i en relació a les altres províncies, al principi i al final del període estudiat, així com, el ritme de creixement de les respectives taxes provincials entre 1970 i 1986.

Les coordenades que defineixen la localització d'Espanya en el diagrama, en funció de les seves taxes d'activitat de 1970 i 1986, divideixen les províncies en quatre quadrants. En el quadrant I es localitzen aquelles províncies que tenien, en les dues dates, taxes superiors a les d'Espanya, és a dir: Lugo, País Basc i Catalunya (excepte Biscaia i Lleida), País Valencià, Balears i Madrid, En el quadrant II s'hi localitza Pontevedra, Lleó i Cantabria, que van estar situades entre els primers llocs l'any 1970 i que el 1986 varen registrar taxes inferiors a la mitjana de l'estat. En els dos quadrants restants, el III i el IV, s'hi localitzen les províncies que el 1970 van tenir taxes inferiors a la mitjana de l'Estat (20,25%). La gran majoria d'aquestes províncies el 1986, continuaven tenint taxes més baixes que

**Gràfic VI.1 TAXES D'ACTIVITAT LABORAL FEMENINA
ESTANDARITZADES. TOTALS. 1970-1986**

Font: Taula II.1 de l'Annex

la mitjana d'Espanya (veure quadrant III), però algunes d'elles havien millorat la seva situació en els darrers quinze anys. Són les províncies que componen el quadrant IV: Lleida, Saragossa, La Rioja i Navarra, que segons la informació censal, es perfilen com àrees en les quals, el 1986, la dona mantenia un vincle més fort amb el mercat de treball que en els períodes anteriors, en harmonia amb les seves comarques i regions veïnes que pertanyen a les províncies que es localitzen en el quadrant I. De totes maneres, convé no perdre de vista, que entre les dones actives, també s'hi compten totes aquelles que estan cercant una feina juntament amb les ocupades. Per tant, crec que la taxa d'activitat que estem analitzant sovint reflecteix una actitud o una voluntat d'integració al mercat de treball més que un vincle real. Per últim, val la pena esmentar el cas d'Almeria que en el diagrama queda situada en la frontera que hi ha entre el quadrant III i el quadrant IV, per la seva ràpida evolució entre 1970 i 1986, període durant el qual la seva taxa d'activitat femenina s'ha triplicat, passant d'un 10% a 1970 a un 30% a 1986.

1.2 Taxes d'activitat per sexe i estat civil.

La dispersió territorial dels valors de les taxes d'activitat masculina per estat civil, és major entre el col·lectiu dels viduus i dels divorciats i separats que entre els solters i casats. Al llarg del període estudiat, s'ha produït un augment en la dispersió dels valors provincials en tots els estats civils.

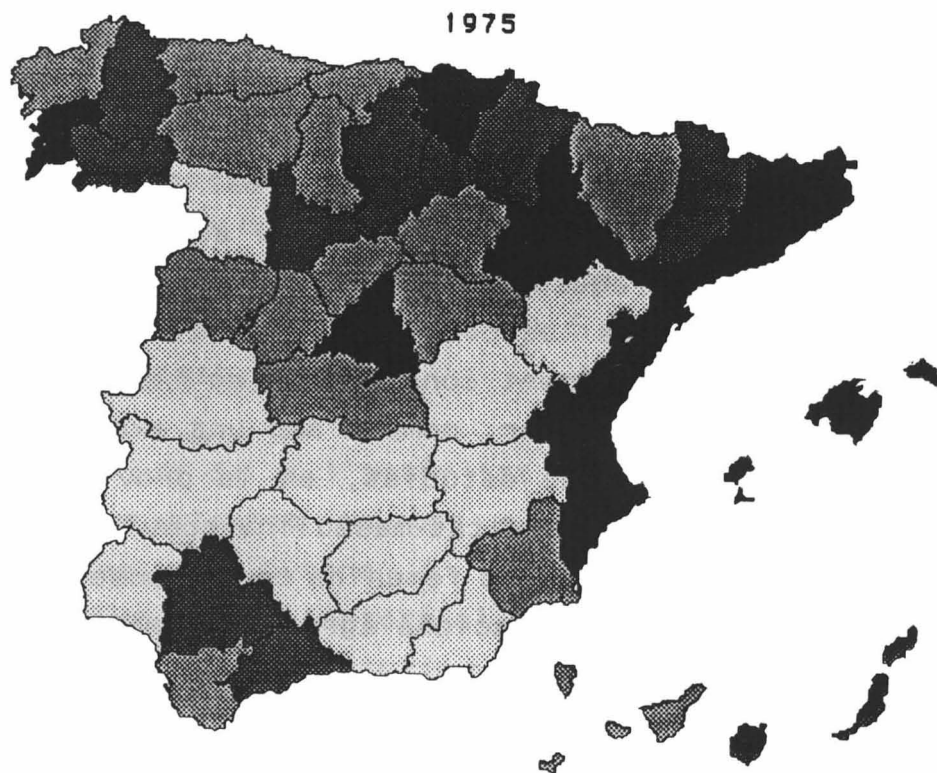
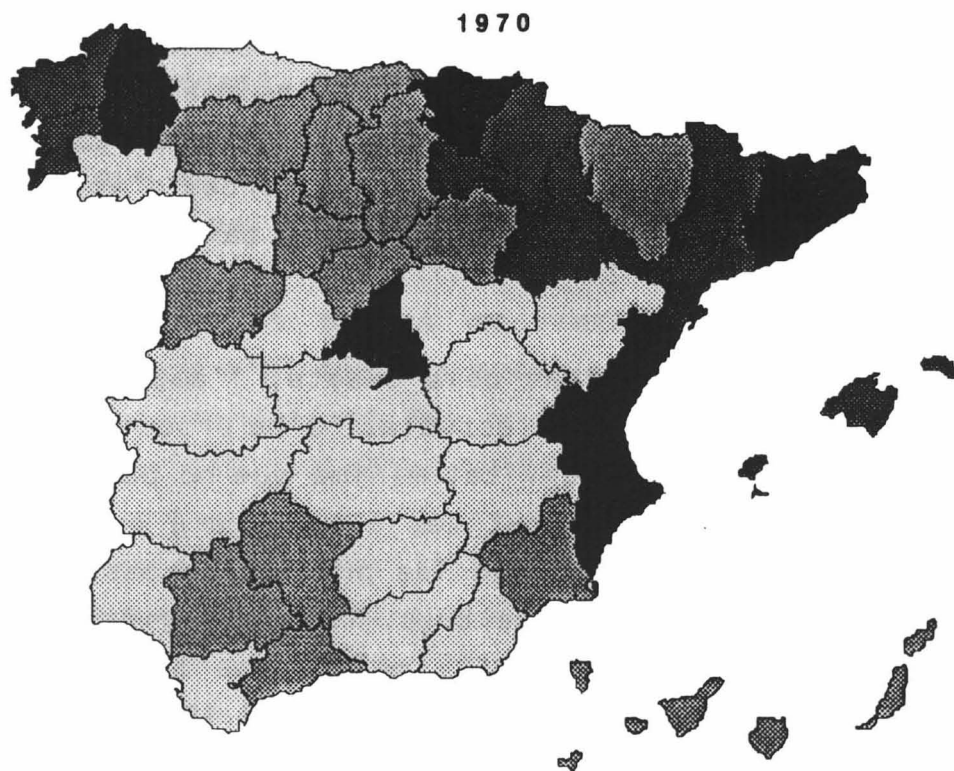
Pel que fa a l'activitat laboral dels solters, s'ha reduït notablement en tot el territori. L'any 1970 les províncies de Girona i Orense registraven les taxes d'activitat màxima (entorn al 85%), mentre que les províncies minaires de Lleó i Astúries adoptaven les taxes més baixes (properes al 75%). Quinze anys més tard, és la província de

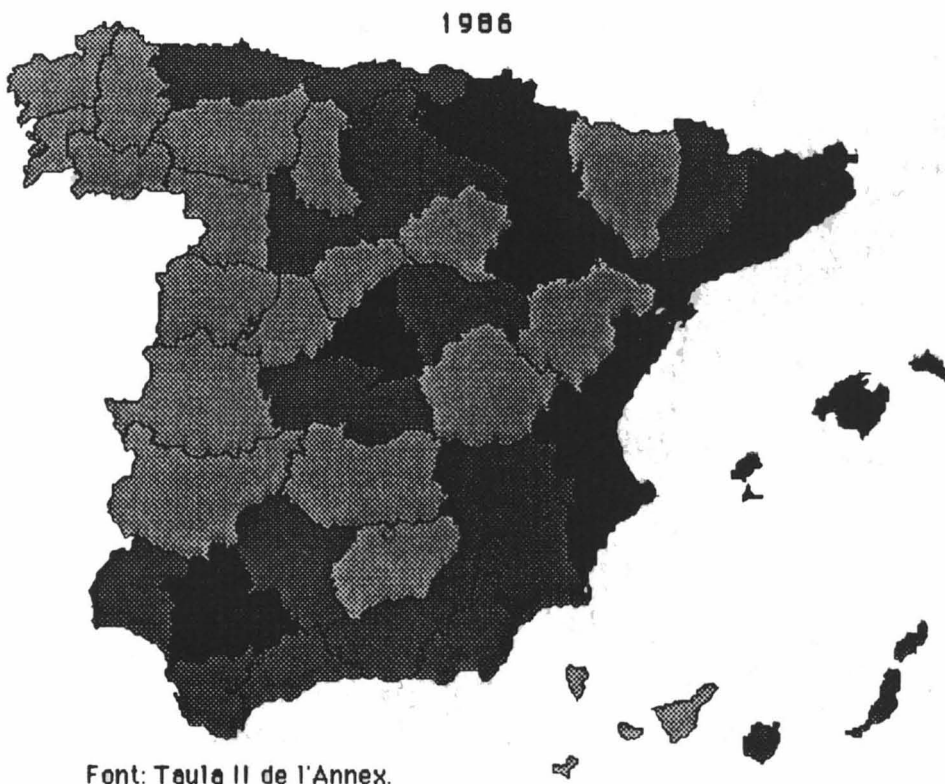
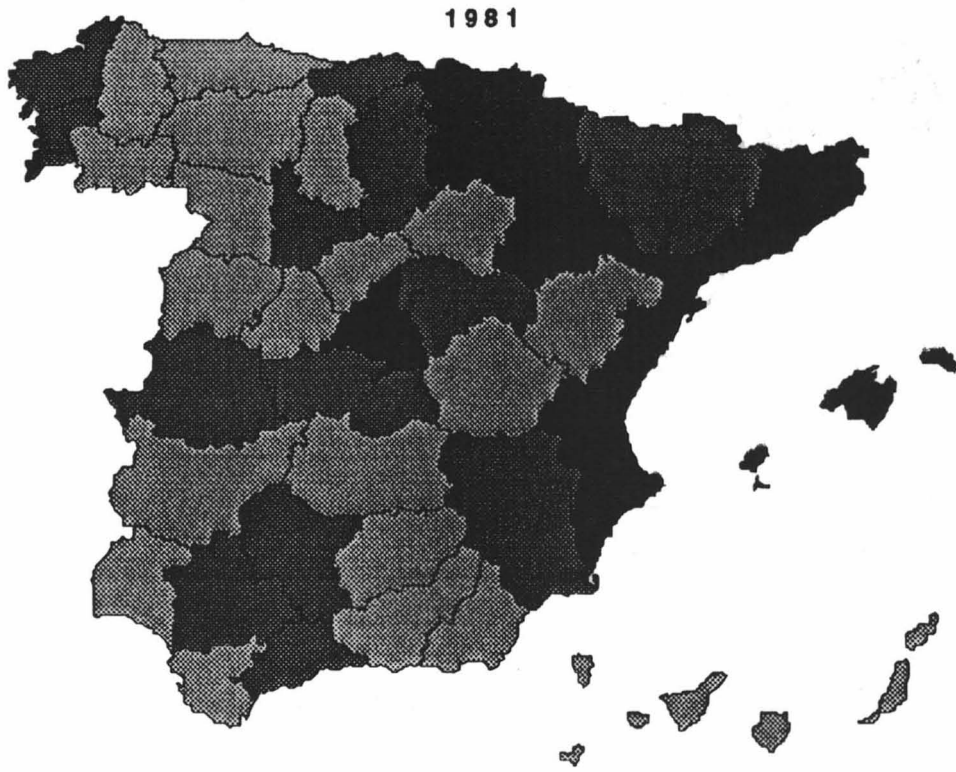
Madrid la que registra les taxes d'activitat més baixes, de manera que només 6 de cada 10 homes solters havien declarat formar part de la població activa. Al final del període, és la província d'Osca la que presenta la taxa més elevada, que de tota manera només integra entre la població activa a 7 de cada 10 homes solters. Aquesta davallada generalitzada de l'activitat dels solters es reflexa en les corbes d'activitat per edat en una reducció molt notable de la taxa d'activitat juvenil (16-19 anys).

Perl que fa a l'activitat dels casats, l'augment de la dispersió al llarg del període estudiat, s'ha produït més per un retrocès en la taxa d'activitat mínima que no pas per una reducció del nivell d'activitat més alt, encara que aquest també ha minvat. L'any 1970 eren les províncies castellanes de Valladolid i Segovia, entre altres, les que registraven la taxa més elevada, propera al 96%; mentre que a Lleó només eren actius 9 de cada 10 homes casats. L'any 1986, a Zamora que ocupa l'últim lloc en el rànking provincial, només treballen 8 de cada 10 homes casats.

La reducció de l'activitat dels homes viduus és general, però és especialment notable en les províncies més agràries i emigratòries. La freqüència de l'activitat dels separats i divorciats no ha sofert modificacions importants, si bé la tendència és a augmentar els nivells mínims. Per acabar, destacar que és en aquelles províncies on l'activitat dels homes casats és menys freqüent, on l'activitat femenina, i especialment l'ocupació de les dones, és més baixa. Aquesta correlació, que és especialment constatable en les àrees de l'interior i del sud peninsular, compte amb una excepció en els primers anys del període estudiat, en la província de Lleó, en la que la reduïda activitat masculina conviu amb una freqüència elevada de l'activitat femenina com a conseqüència de la importància de les explotacions agràries familiars, on el paper de la dona és fonamental.

**MAPA 2.1. TAXA ACTIVITAT LABORAL FEMENINA ESTANDARITZADA.
DONES SOLTERES (16-64 ANYS)**

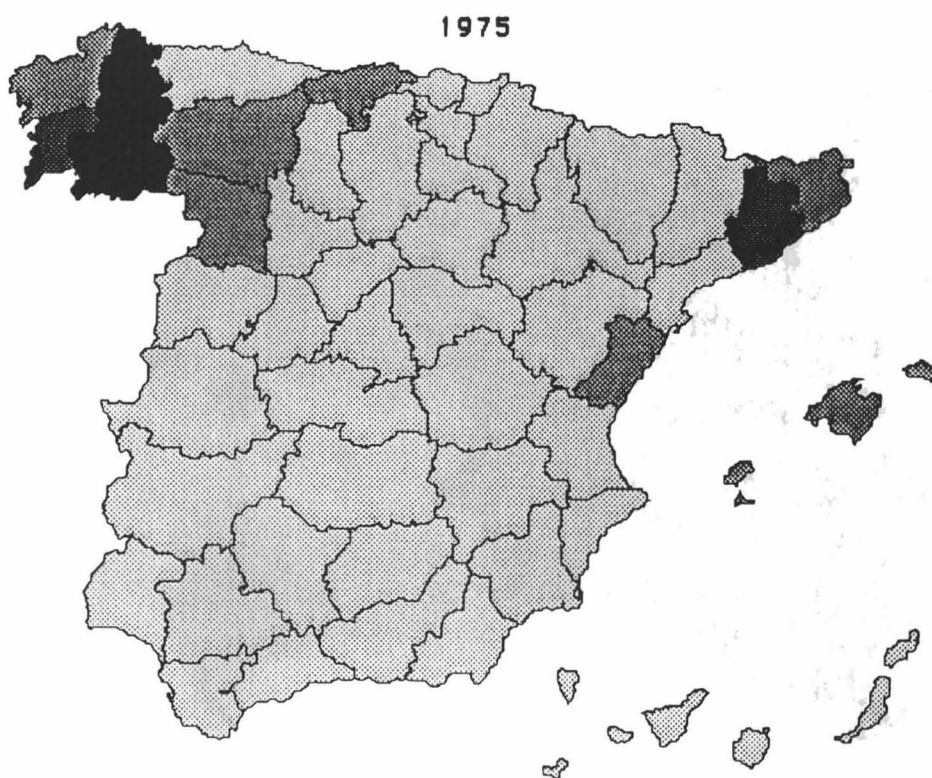
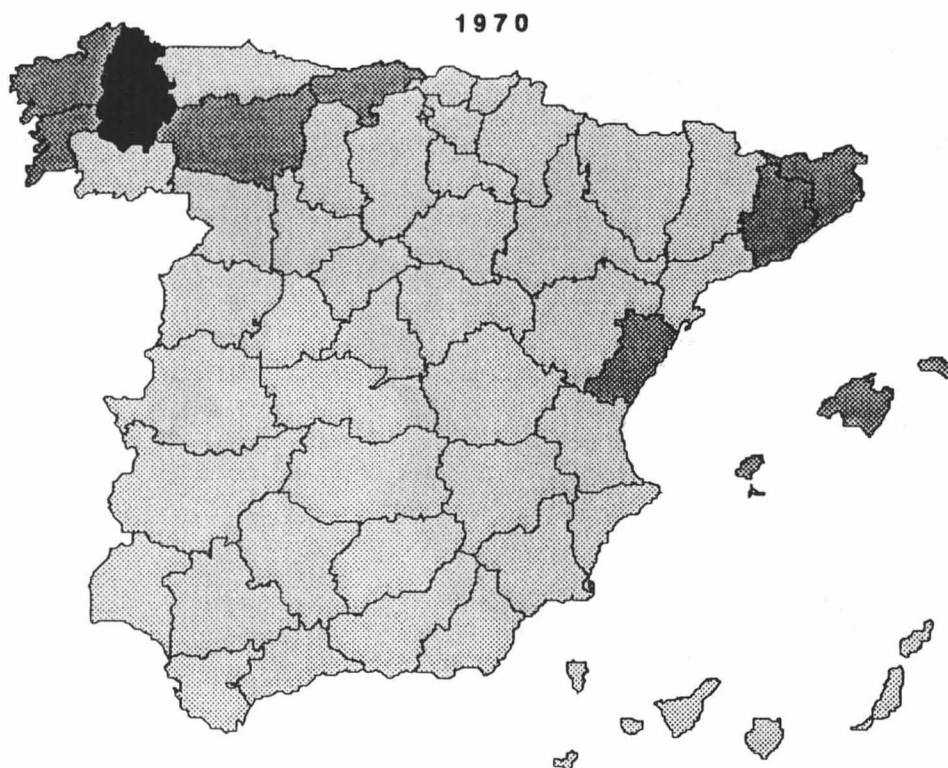

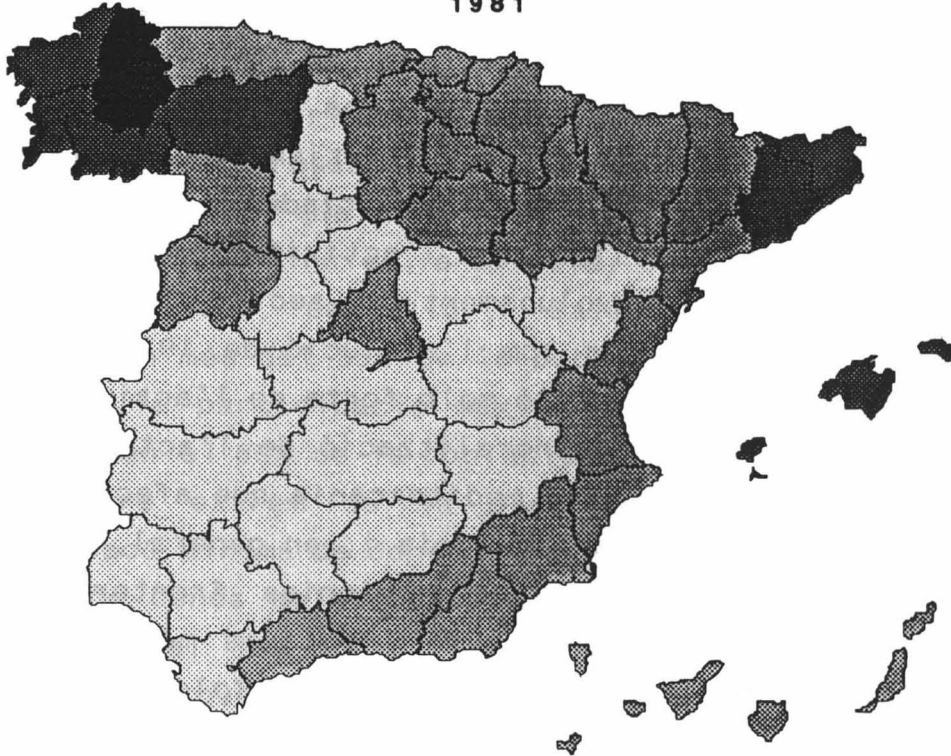
- 24.15 to 34.01
- 34.02 to 43.86
- 43.87 to 53.72
- 53.73 to 63.57
- 63.58 to 73.43

Font: Taula II de l'Annex.

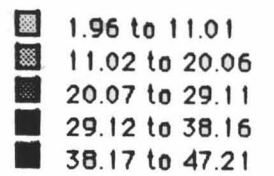
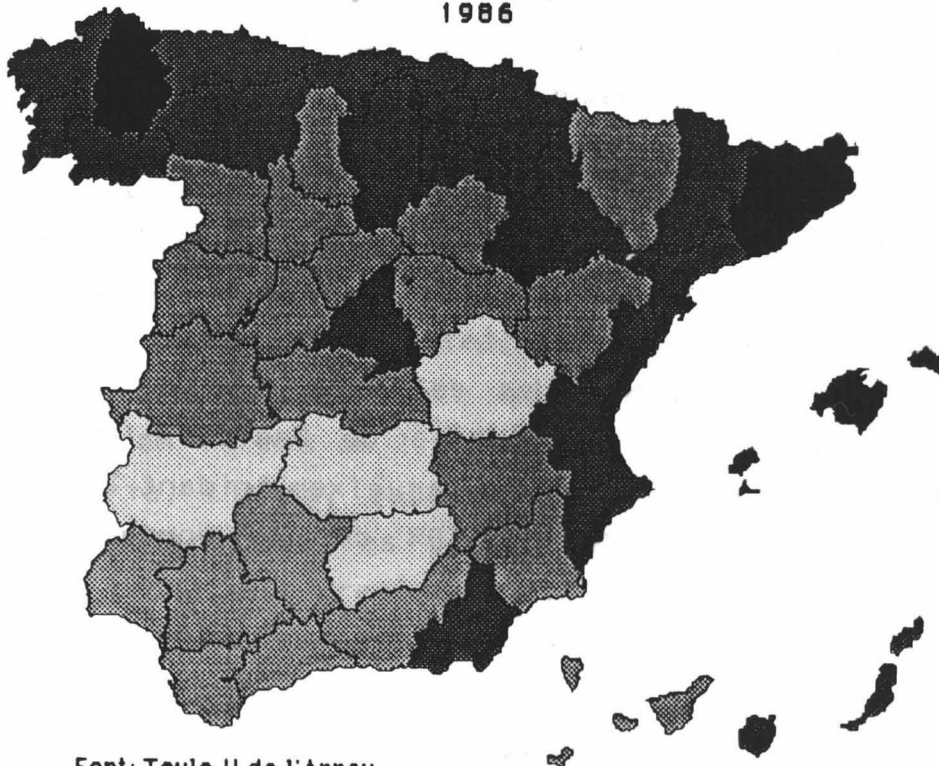
**MAPA 2.2 TAXA ACTIVITAT LABORAL FEMENINA ESTANDARITZADA.
DONES CASADES (16-64 ANYS)**

1981

1986

Font: Taula II de l'Annex.

La variació de les taxes d'activitat de les dones solteres és més important que la variació de l'activitat de les dones casades, tot i que la incorporació creixent de les dones més joves que s'observa en la majoria de les províncies, fa que es redueïxi el grau de dispersió. L'any 1970, les dones solteres tenen una participació en l'activitat econòmica superior a la mitjana de l'Estat en aquelles províncies més industrialitzades del litoral mediterrani, a Galícia (lligades a l'activitat agrícola) i a Balears i Madrid pel desenvolupament del sector terciari. En el Mapa 2, es pot observar com l'evolució de 1970-86 està caracteritzada per una reducció molt forta de l'activitat en la regió gallega, per una generalització de l'activitat de les solteres en tota la costa mediterrània que afecta també a les províncies costeres d'Andalusia i, en general, per una difusió de l'activitat en les províncies frontereres a aquelles que a 1970 ja registraven les taxes més elevades (Veure en el Mapa els casos de Guadalajara, Toledo, Burgos, Osca, entre altres).

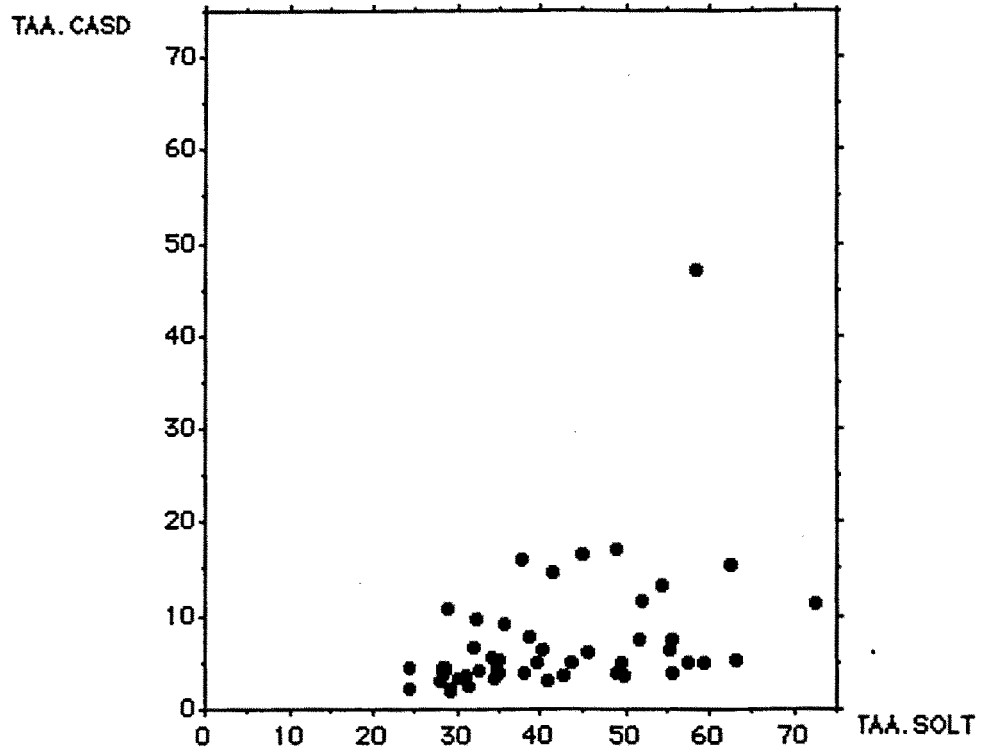
El mapa de l'activitat laboral femenina de les dones casades de principis de període (1970), mostra que l'activitat dins d'aquest col·lectiu es restringia a les regions agrícoles del Nord-Est i a les províncies de Girona, Lleida, València, on la indústria tèxtil estava fortament implantada. També es destaca el cas de Balears, on la participació de les dones en las activitats agrícoles i industrials manufactureres compte amb una llarga tradició. El 1986 el mapa de l'activitat de les dones casades ha canviat molt, però de fet es palesa clarament que la participació de les dones casades en les activitats laborals es restringeix a unes àrees molt determinades del Nord, eix de l'Ebre i costa mediterrània. Les províncies de Castella-La Manxa, Andalusia interior i Extremadura, segueixen cridant l'atenció a 1986 pel fet que menys del 10% de les dones casades participen en el mercat de treball.

Com a conseqüència de la freqüència diferencial de l'activitat laboral per estat civil, l'estructura de la població activa femenina per estat civil presenta contrastos molt importants d'unes províncies a altres, encara que en la major part del territori la població activa esta composta majoritariament per dones solteres (en 42 províncies les dones solteres representen entre el 60 i el 70% de la població activa), encara que hi ha grans excepcions. El 1970, únicament a 8 províncies, a Galicia, Cantabria, Lleó, Zamora, Segovia, Girona, Castelló i Balears, les dones casades representen més del 35% de la població activa laboral. Lugo registra la participació màxima ja que les dones casades representen el 60% de la població activa laboral. Navarra és en l'altre extrem de la distribució en enregistrar un participació mínima de dones casades (20%) i una participació màxima de dones solteres (70%). Pel, que fa al pes de les dones vídues, les províncies de Granada i Almeria, criden l'atenció perquè tenen els percentatges més elevats de dones vídues, que de tota manera no arriben a superar el 10%.

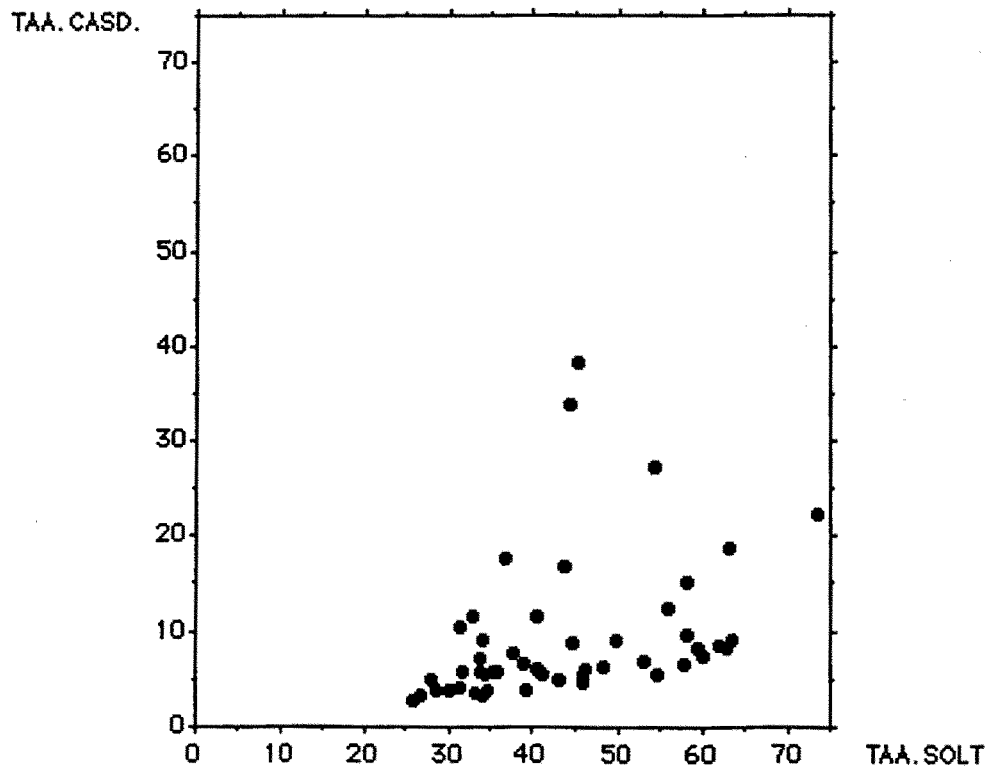
L'augment del pes relatiu de les dones casades en el conjunt de la població activa laboral femenina és especialment notable en les províncies basques i a Madrid, on la taxa d'activitat global de 1970 era elevada només a causa de la integració de les dones solteres. L'any 1986, en totes les províncies, excepte vuit (Ciudad Real, Toledo, Avila, Cuenca , Albacete, Cáceres, Badajoz i Jaen), les dones casades representen més d'una tercera part de les actives, i la seva presència és més important en aquelles províncies on la taxa d'activitat era més elevada a principi de període. Aquestes províncies són les mateixes que han experimentat els creixements més importants més importants de l'activitat femenina, en termes de llocs de treball guanyats, juntament amb Almeria, Lleida, Saragossa, La Rioja i Navarra. De la mateixa manera que les províncies, en les que les dones casades tenen una presència poc important en la població activa, coincideixen amb les províncies emigratòries de

**Gràfic VI.2 TAXES D'ACTIVITAT LABORAL FEMENINA
ESTANDARITZADES. SOLTERES I CASADES. PROVINCIAS
1970, 1975, 1981 I 1986**

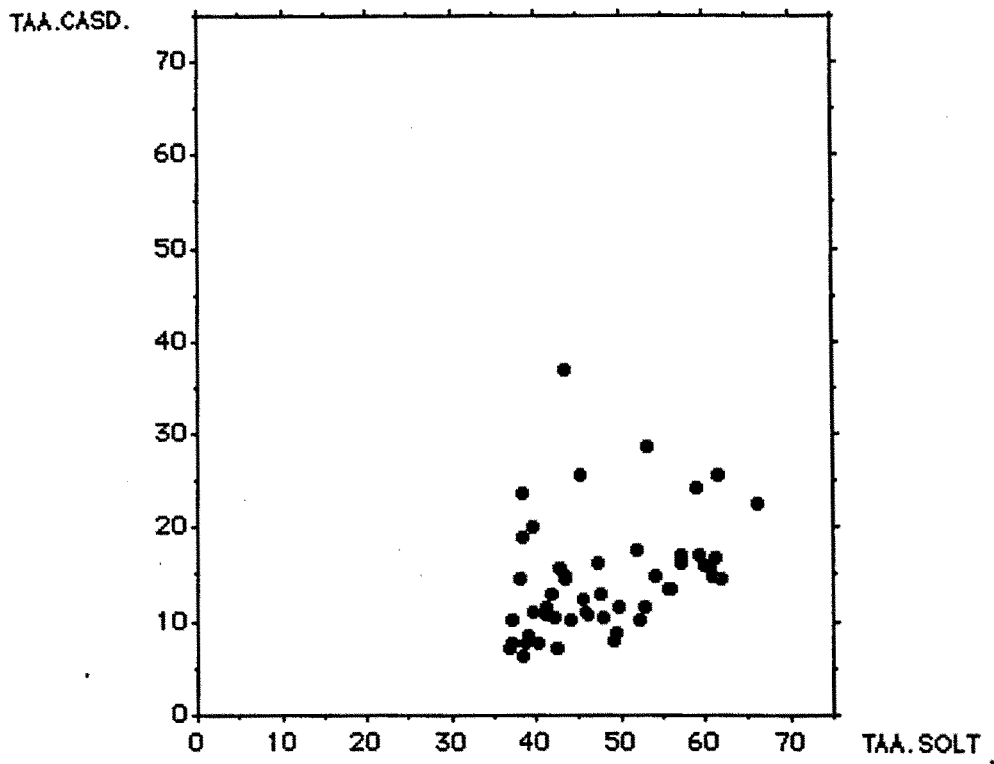
1970

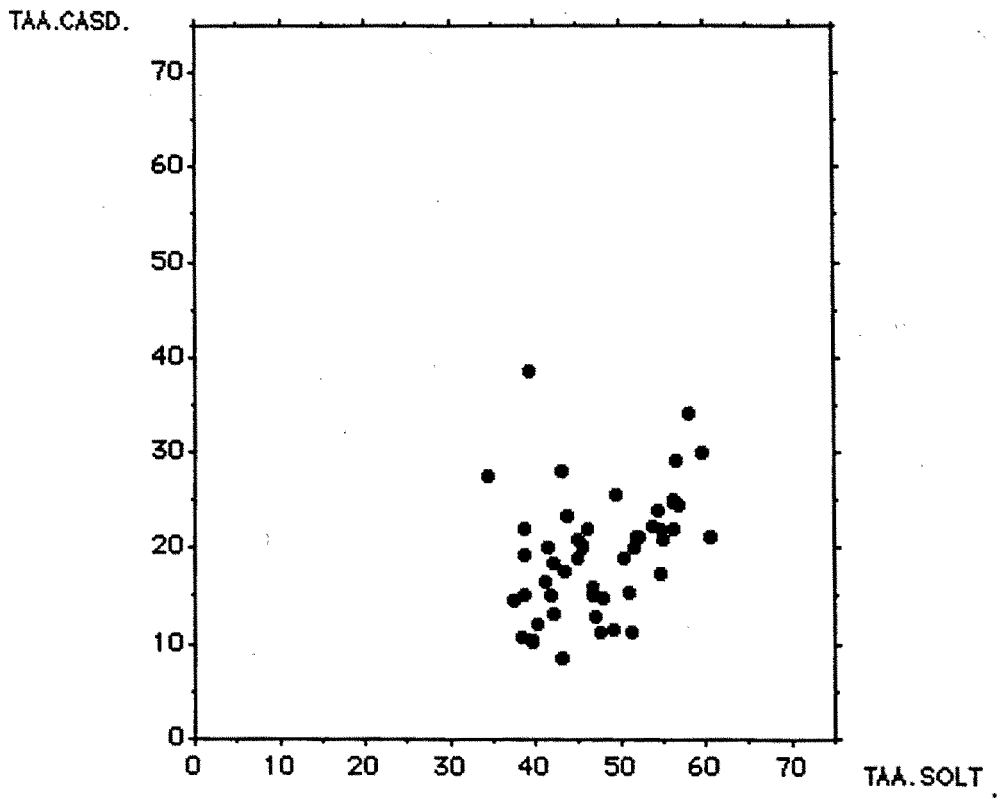
1975

1981

1986

l'interior peninsular, on l'activitat laboral femenina és encara és un fenomen poc freqüent.

En resum, les constatacions empíriques semblan suggerir que hi ha una forta correlació entre la freqüència de la participació de les dones solteres en l'activitat remunerada (queden excluides les províncies més agrícoles), i l'activitat de les dones casades. O dit d'una altra manera, en les regions on l'activitat de les solteres compte amb més tradició, és on progressivament les dones casades es van integrant en el mercat laboral. Aquest efecte d'estirament de les casades per les solteres cap el mercat del treball, té una representació gràfica molt clara en contrastar les taxes d'activitat d'ambdós estats civils (veure Gràfic VI.2). Per altra banda, en aquest mateix gràfic es pot observar com durant aquest quinze anys, s'ha reduït la variació dels valors provincials en relació a l'eix horitzontal, és a dir, en relació a l'activitat de les solteres, i ha anat augmentant la variació en el nivell de l'activitat de les casades. La reducció de la variació de les solteres s'explica per la davallada de les taxes en els primers grups d'edat, que a diferència dels homes, només afecta a aquelles províncies que tenien, a inicis del període, taxes més elevades. L'expansió del camp de variació de les casades, es produeix per la tendència ascendent de l'activitat en les edats centrals de la maternitat, en aquelles regions no agrícoles, on el treball de les dones en activitats remunerades compte ja amb una tradició històrica.

1.3 Les taxes d'activitat per sexe i edat

En analitzar l'estructura de l'activitat masculina per edat, s'observa que la davallada de l'activitat en les edats més joves (16-19 anys) provocada per una tendència a perllongar els estudis, és un fet generalitzat a tot el territori. En canvi, l'evolució seguida pels segments d'edats

adultes presenta diferències territorials importants. Les províncies minaires de Lleó i Astúries que registren en tots els moments estudiats les taxes d'activitat global més baixes, presenten, també, a totes les edats, taxes d'activitat inferiors a la mitjana. A Lleó i Astúries, el grup d'edat modal es situa en els 30 anys, i a partir dels 35 anys, edat en la qual la corba adopta una pendent negativa força pronunciada, la distància en relació al comportament més habitual és creixent (Veure Gràfic 1 de l'Anex). Per comportament més habitual, s'entén la forma adoptada per la corba d'activitat masculina per edats del conjunt de l'Estat (Veure gràfic IV.1). La forma més peculiar de les corbes d'activitat per edat de les províncies minaires, s'explica per l'alta morbiditat professional, la qual cosa té per efecte una sortida de l'activitat molt més primerenca.

La davallada de les taxes globals d'activitat masculina, observada en una bona part del territori entre 1970-1986, es reflexa en un canvi en l'estructura de l'activitat per edat. En les províncies més industrials del Nord (Guipuzcoa, Biscaia, Alava, Navarra i Cantàbria), i també a les províncies de La Rioja, Alacant i Castelló, el canvi es concreta en que la sortida de l'activitat a partir dels 55 anys esdevé més freqüent. Així, en comparar les corbes de 1970 i 1986, s'observa una gran distància entre el nivell de l'activitat del grup 55-59 anys. En canvi, en altres províncies castellanes, andaluses i canàries, com Zamora, Segovia, Màlaga i Tenerife, es constata un desplaçament cap a baix de la corba d'activitat. D'aquesta evolució observada, es podria deduir que, les transformacions econòmiques recents (1975-86), han tingut un efecte diferent sobre el territori; en el Nord, la crisi industrial, es tractaria d'un efecte restringit a segments d'edat més propers a la de jubilació; mentre que en les regions emigratòries, la persistent manca d'oportunitats d'ocupació, sembla haver produït finalment una expansió del col·lectiu que s'ha denominat d'"aturats desanimats".

Les corbes de l'activitat per edat femenina dels quatre moments, per províncies, es reproduïxen en l'Anex juntament amb les corbes d'activitat masculina. En l'apartat 2.2, s'analitzarà amb detall l'evolució dels patrons regionals de l'activitat femenina per edat tenint en compte l'estat civil; aquí doncs, només es tracta de comentar breument els canvis més significatius. De fet, l'evolució observada pel conjunt de l'Estat es localitza en la majoria de les províncies, però les modificacions en relació a la mitjana val la pena destacar. El cas de les províncies gallegues, especialment la de Lugo i Orense, s'allunyen força de la pauta general, pel fet de presentar unes corbes gairebé planes, on no es poden distingir diferències massa importants del nivell de l'activitat en funció de l'edat.

Entre les províncies que registren taxes d'activitat més elevades, l'evolució d'aquests 15 anys en uns casos ha modificat la relació entre les taxes d'activitat a les diferents edats, i en altres l'augment de l'activitat s'ha constatat amb més o menys intensitat en totes les edats. Un exemple del primer cas, el constitueixen les províncies del País Basc i Barcelona, en les que la taxa modal d'activitat s'ha desplaçat del grup 20-24 al grup següent (25-29). Es també en aquestes províncies, on la reducció de l'activitat a les edats més joves és més notable. A Girona, Sevilla, La Rioja, Tarragona i Lleida, en canvi, l'augment de les taxes ha afectat a ambdós grups d'edat, de manera que, l'edat modal de l'activitat es manté en el primer grup. En altres províncies de l'interior i sud peninsular, on l'activitat era molt baixa a inicis del període, la corba d'activitat formava una línia plana paral·lela a l'eix horitzontal i s'ha convertit en una corba de cúspide apuntada primerenca, localitzada en el grup d'edat 20-24, degut a que l'activitat només ha augmentat en les edats més joves. En el Mapa III de l'Anex, es reproduïxen les taxes d'activitat femenina dels grups d'edat 20-24 i 25-29, per il·lustrar l'evolució de l'activitat del període en estudi, en els segments d'edats on

s'han produït les transformacions més importants, que com es veurà en el capítol següent (Cap. VII) determinen evolucions generacionals significativament diferents.

2 L'ACTIVITAT LABORAL FEMENINA. CARACTERISTIQUES DEMOGRAFIQUES. PAUTES REGIONALS

L'objectiu principal d'aquest apartat és presentar les diferències territorials en les transformacions que s'han produït en l'estructura de l'activitat per edat, per a la qual cosa s'analitzarà la distribució de les diferents activitats en un moment determinat (1981) i l'evolució de les taxes d'activitat dels dos col·lectius majoritaris (casades i solteres). Malauradament, no s'ha pogut recaptar informació desagregada territorialment sobre la freqüència de l'activitat segons el nombre de fills, de tota manera, en el capítol VII, l'explotació territorial de l'Enquesta de Fecunditat ha de permetre aportar dades relatives a la relació entre activitat laboral i fecunditat en les diverses regions de l'Estat. Per acabar una breu referència a la heterogeneïtat de les estructures territorials de la població activa laboral femenina segons el nivell d'instrucció.

2.1 L'activitat femenina, l'ocupació i l'atur per províncies

Per tal de completar l'estudi de les pautes regionals d'activitat femenina, he volgut analitzar la relació de l'activitat laboral amb altres possibles activitats (estudiants i mestresses de casa fonamentalment). Amb aquesta finalitat he elaborat els gràfics que es reproduïxen en l'Anex (Gràfic 2), seguint el procediment utilitzat en el Capítol IV per estudiar l'evolució temporal de les diferents activitats. Em centraré en el grup d'edat 20-24 anys, ja que,

per la majoria de províncies, es el que correspón amb l'edat modal de l'activitat femenina.

La distribució de les activitats en el grup d'edat de 20-24 anys, presenta contrastos molt forts d'unes regions a altres. Pel que fa als components de l'activitat, l'ocupació i l'atur, les regions que registren les taxes d'activitat més elevades, són les que compten amb taxes d'ocupació més altes, però, també, registren les taxes clàssiques d'atur més altes. En la majoria d'aquests casos, l'actitud favorable a l'ocupació es correspón amb una taxa d'escolarització força elevada en el segment d'edat que comento. La franja que ens resta per les mestresses de casa és molt reduïda. Per exemple, en les províncies del País Basc, Navarra, Barcelona i Madrid, el percentatge de mestresses de casa, és el grup d'edats de 20-24 anys, es situa en torn al 20%, quan en la resta de províncies mediterrànies és de l'ordre del 35%, i a la regió andalusa pot arribar al 55%.

La taxa absoluta d'atur en aquestes quatre províncies, en el mateix grup d'edat, oscil·la entre el 16 i el 19%, i el percentatge d'estudiants entre el 12% i el 17%, excepte a Barcelona, on aquestes, les estudiants, només són el 9%; finalment, l'ocupació agrupa entre un 40% i un 50% de la població d'aquest grup d'edat.

En les altres povíncies mediterrànies: Balears, Girona, Tarragona, Castelló, Alacant, i a Lleida, Saragossa i La Rioja, la taxa d'ocupació en el grup d'edat de 20 a 24 és superior al 40%, i la taxa d'atur també és força elevada, però no tant com a les províncies que s'han citat més amunt (entre el 8% i el 5%). El fet que explica les diferències anteriors, encara que no en el cas de Barcelona, són les taxes de escolarització. En aquestes províncies 1 de cada 10 dones de 20 a 24 anys, està estudiant. En conseqüència, la taxa de mestresses de casa situa en torn al 30-35%, excepte a Tarragona on 4 de cada 10 dones es declaren mestresses de

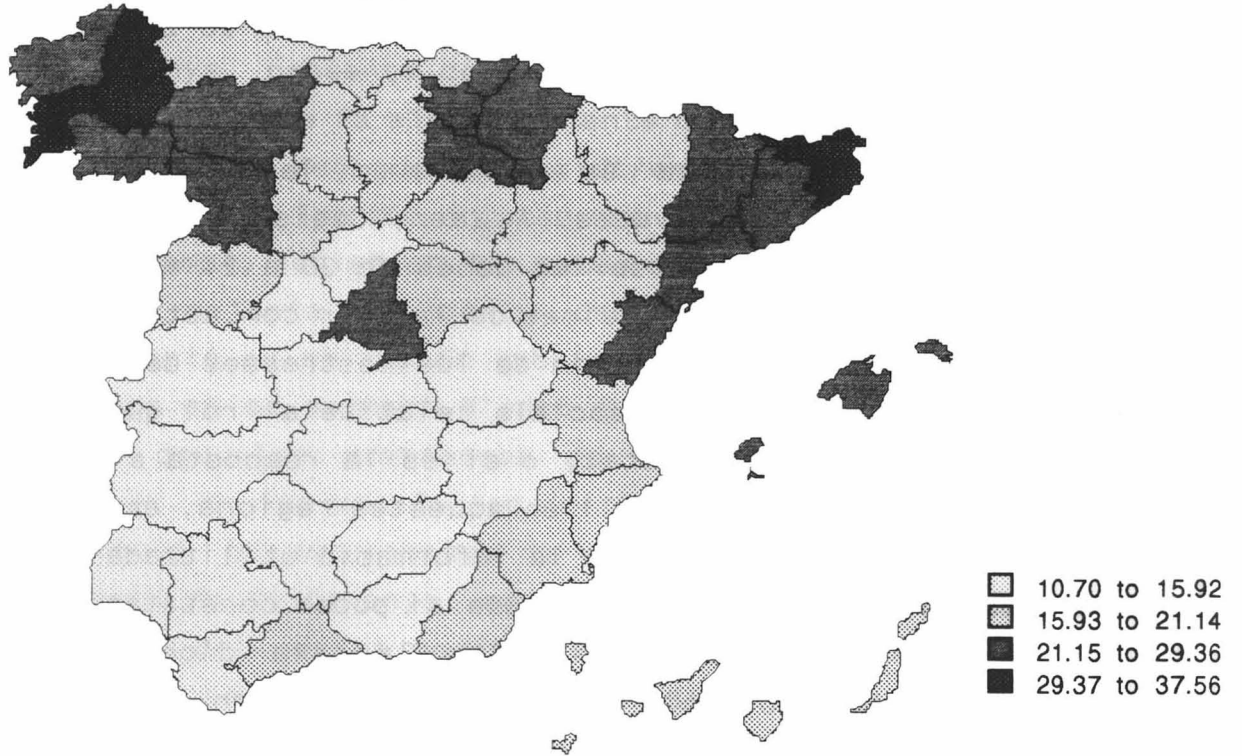
casa, la qual cosa es compensada per unes taxes absolutes d'atur i d'escolaritat una mica més reduïdes (9% i 8% respectivament). A Cantàbria i a Astúries la proporció de mestresses de casa també és de 4 de cada 10 dones de 20 a 24 anys, i l'atur és també elevat (18%).

En la regió andalusa és on trobem les taxes de mestresses de casa més elevades. A Jaen, Cadis, Almeria i Huelva, per exemple, el 56% de les dones de 20 a 24 anys es van declarar dedicades a les feines de la llar com activitat principal. Si aquesta importància de les mestresses de casa està determinada pels valors socials relatius al rol que la dona ha de jugar en la societat, o si és la resposta a les escasses oportunitats de treball en aquestes regions, és una qüestió difícil de resoldre amb la informació utilitzada en la realització d'aquest estudi. El que sí podem constatar és que hi ha una gran associació entre la taxa d'ocupació femenina i la taxa d'ocupació masculina, no només en la regió andalusa sinó també en tota la meitat sud peninsular.

El mapa de l'ocupació femenina que s'ha pogut elaborar pels anys 1981 i 1986, mostra una gran coincidència amb el mapa de l'ocupació masculina dels mateixos anys, sobretot en la meitat sud peninsular on les taxes d'ocupació d'uns i d'altres són molt baixes. En canvi, la corona que formen les províncies frontereres a la província de Madrid, destaquen en el mapa dels homes per registrar taxes elevades que no tenen una correspondència amb les taxes de la població femenina. Per altra banda, la província de Barcelona que al llarg de l'estudi ha destacat per les altes taxes d'activitat femenines, en els mapes de l'ocupació masculina del temps de crisi reflexen, que la reducció observada en la taxa d'activitat masculina és encara més pronunciada si s'analitza únicament el component de l'ocupació. Aquesta pot ser una de les raons fonamentals per les quals la tendència ascendent de l'activitat femenina a Barcelona s'ha vist frenada des de 1981; la hipòtesi és la següent: si les oportunitats de

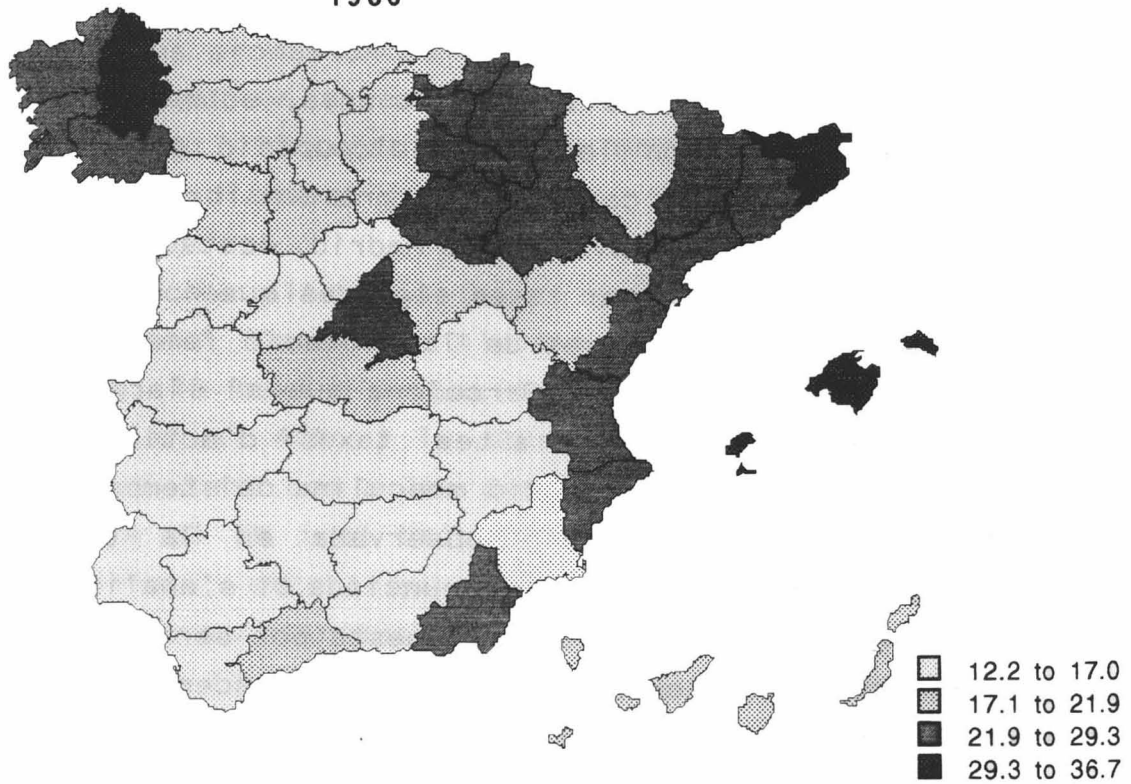
MAPA 3 TAXA ABSOLUTA D'OCUPACIO FEMENINA.

1981

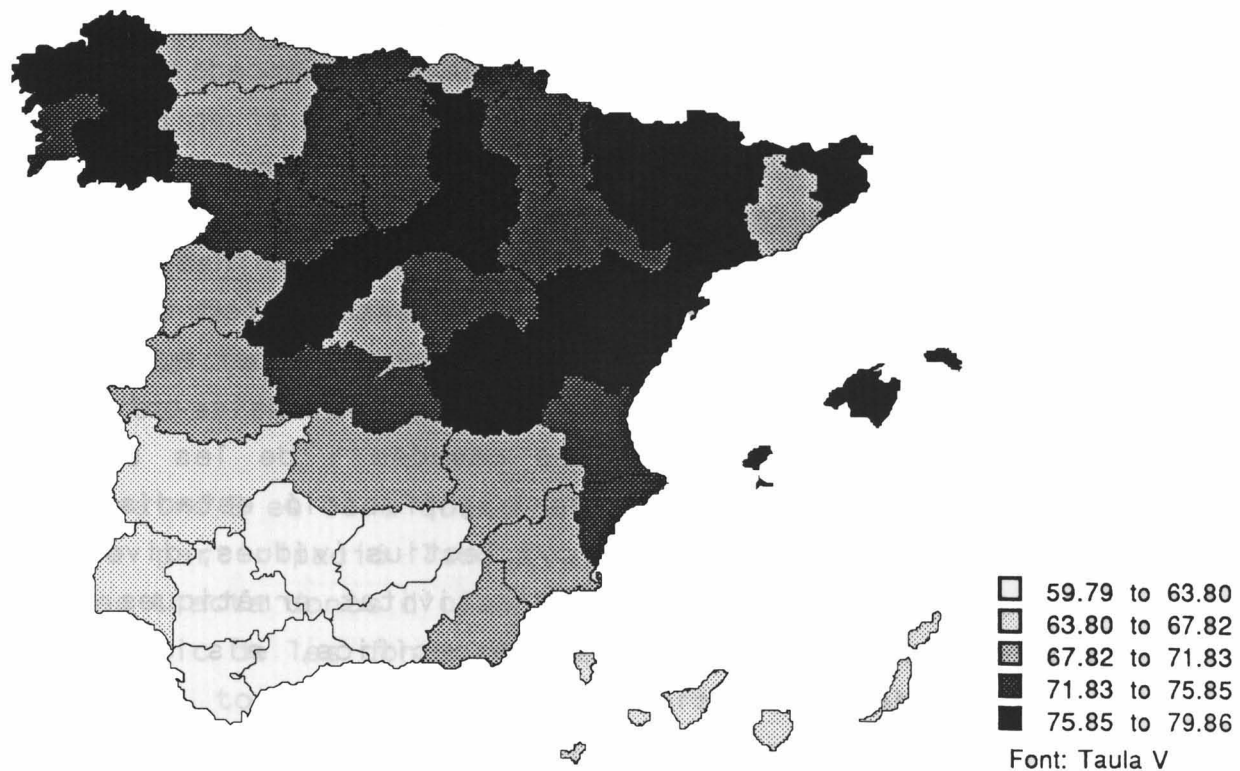

TAXA ABSOLUTA D'OCUPACIO FEMENINA.

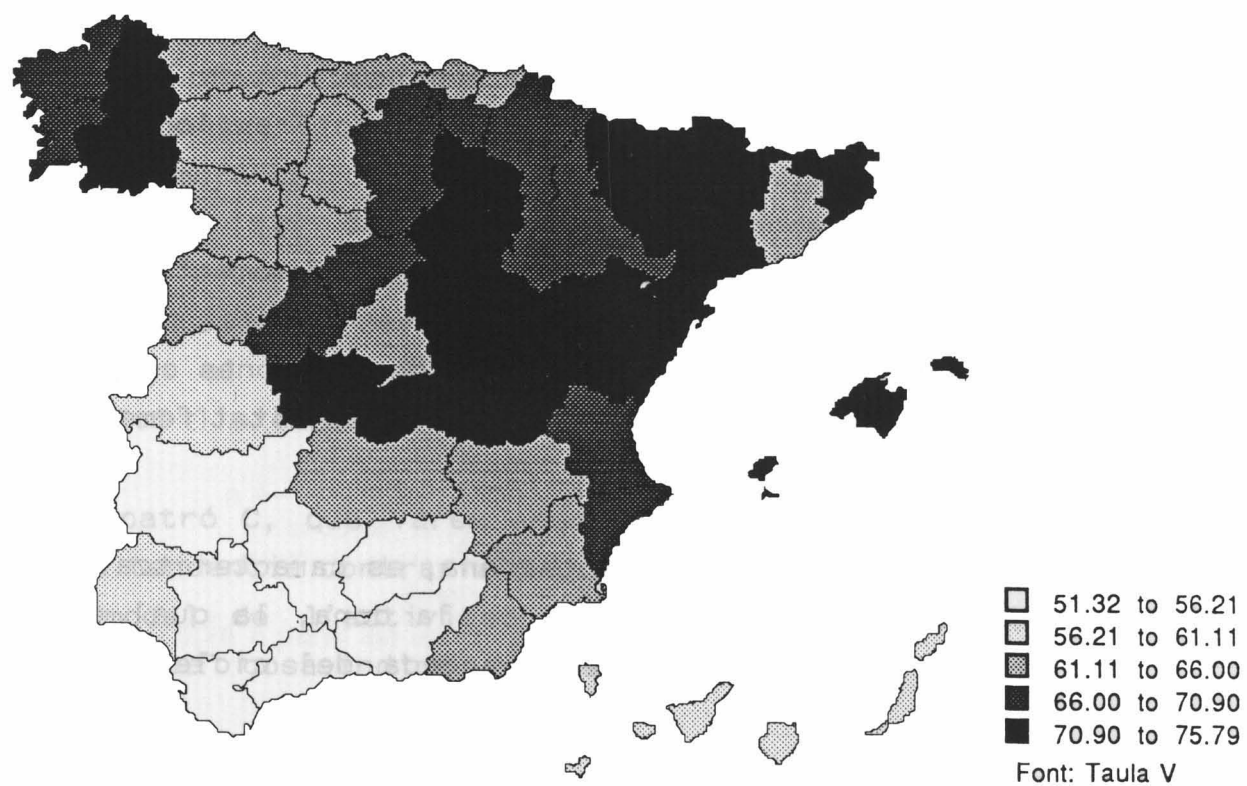
1986

TAXA ABSOLUTA D'OCUPACIO. HOMES. 1981

TAXA ABSOLUTA D'OCUPACIO. HOMES 1986

treball són escasses per a la població masculina, l'àmbit d'actuació de les dones es veu més restringit perquè en aquelles tasques que no són considerades absolutament femenines, però en les que les dones hi tenien una presència important augmentarà la competència per a accedir-hi.

2.2 L'activitat femenina per edat i estat civil

Pel que fa a l'anàlisi de la diversitat territorial del perfil de les corbes de l'activitat femenina per edat i estat civil val la pena centrar-se en l'estudi dels col·lectius majoritaris, és a dir de les casades i de les solteres, perquè sovint, per raons de significació estadística en diverses províncies els altres col·lectius (vídues, divorciades i separades) adopten corbes d'activitat erràtiques que no responen pas a comportaments específics, als que calgui buscar una interpretació coherent.

Aleshores, pel que fa a la freqüència de l'activitat de les dones solteres i de les dones casades, es presentaran els resultats d'un estudi anterior que utilitzant l'eina estadística de l'anàlisi per conglomerats o de "clusters", va agrupar a les províncies en funció de determinats patrons definits a partir del nivell i de l'estructura de l'activitat per edat i estat civil (veure Solsona, Treviño y Suárez, 1990).

Efectivament, de l'anàlisi dels quatre moments estudiats (1970, 1975, 1981 i 1986) de les corbes provincials d'activitat de les dones solteres i de les dones casades, es varen poder dissenyar quatre patrons d'activitat femenina per edat diferents:

El patró A o de cúspide tardana, es caracteritza per una activitat creixent amb l'edat de la dona, la qual cosa no indica que en una etapa més avançada del cicle vital les

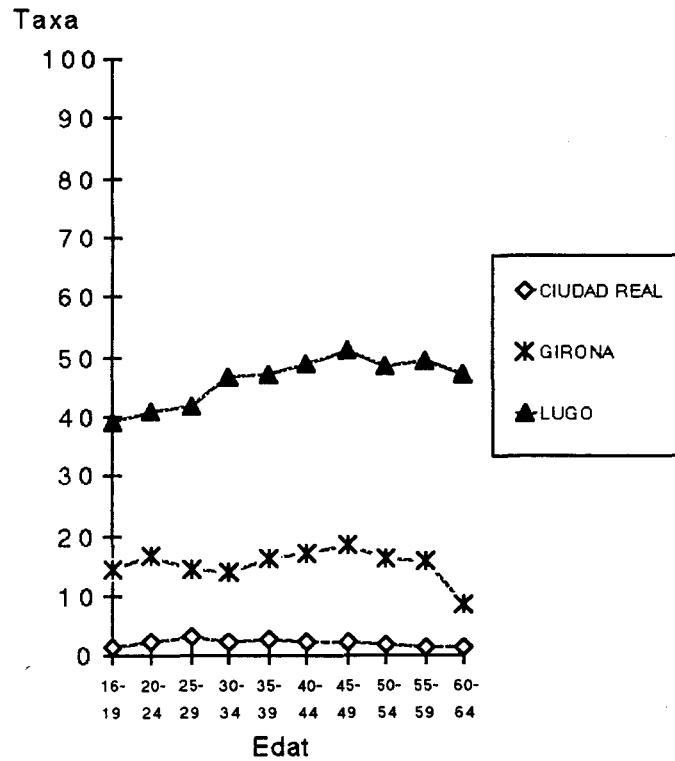
dones d'una mateixa generació treballin més, sinó que es tracta d'un efecte generació, és a dir, que en un mateix moment coincideixen dones de diferents generacions amb històries laborals diferents. En aquest cas, són les dones de les generacions més antigues les que tenen un paper més actiu en l'esfera de la producció. En el període estudiat el patró de les dones casades de Lugo de 1986, és l'únic exemple d'aquest patró: el procés natural d'envelliment de la població femenina agrària, no compensat per l'increment de l'activitat de les dones casades més joves explica la baixada de la taxa global d'activitat femenina i el canvi de la forma de la corba entre 1970 i 1986 (veure Gràfic VI.4).

El patró B es dona quan no hi ha diferències importants entre la participació laboral de les dones de diferents edats, es tracta doncs d'una corba aplanada. Aquest patró és característic de les dones casades de totes les províncies a l'any 1970, tot i que els nivells d'activitat són molt diferents d'una província a una altra. Com a exemple d'aquest patró, es reproduïxen les taxes d'activitat per edat de les províncies de Girona i Ciutat Real. La corba de Ciutat Real de 1986 és molt semblant en forma i nivell a la de 1970; en canvi a Girona la incorporació creixent de dones casades joves al mercat de treball ha canviat la forma de la corba de les taxes d'activitat per edat, al llarg del període estudiat, donant lloc a un nou patró que anomenarem C o de cúspide primerenca. L'estructura de l'activitat de les dones solteres de 1970 de les províncies andaluses (excepte Sevilla), extremenyas, castellanases (excepte Burgos), aragoneses (excepte Saragossa), Astúries i Canàries, també corresponen al patró B de cúspide dilatada (vegeu en el Gràfic VI.5 l'exemple de la província de Jaén).

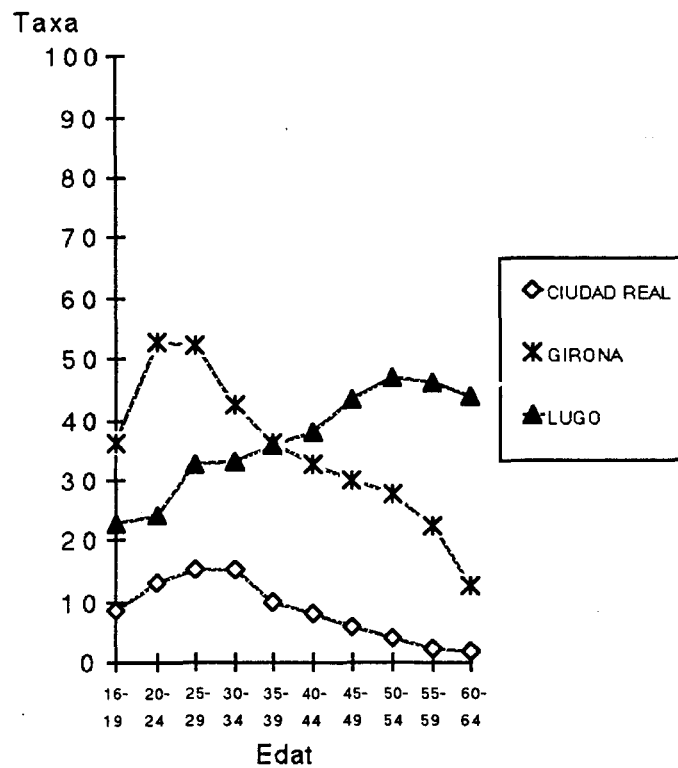
El patró C, que varem anomenar de cúspide primerenca marca la tendència contrària a la marcada pel patró A, ja que l'edat modal de l'activitat és localitzada en els primers grups, la qual cosa indica una estructura per edat jove de la

Gràfic VI.4. TAXES D'ACTIVITAT LABORAL
 DONES CASADES
 PROVINCIES SELECCIONADES

ESPANYA 1970

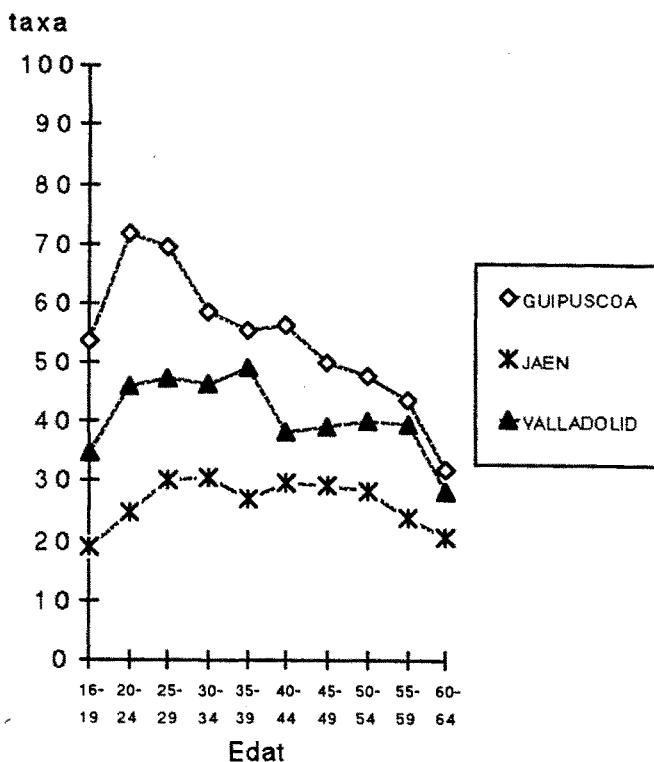
ESPANYA 1986

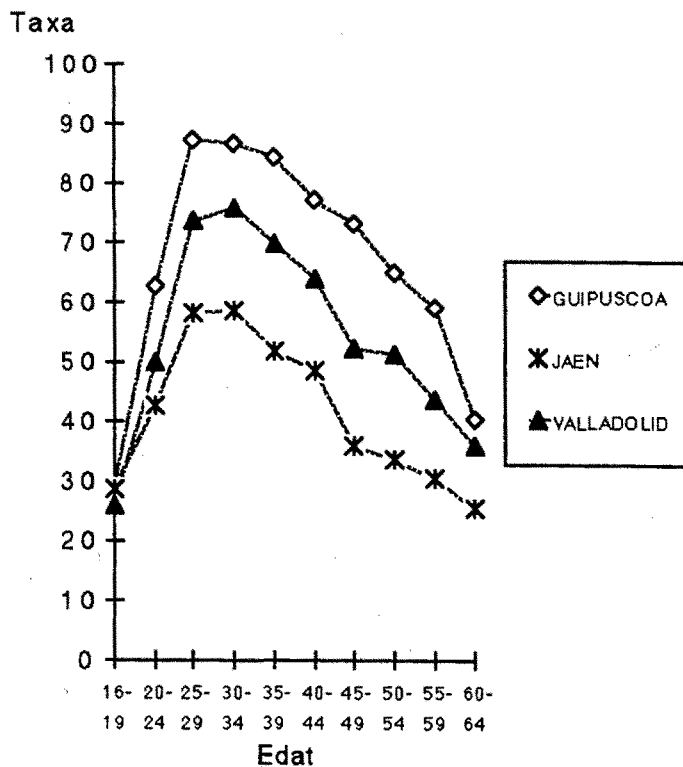
Font: Elaboració pròpia a partir de dades INE.

**Gràfic VI.5. TAXES D'ACTIVITAT LABORAL
DONES SOLTERES
PROVINCIES SELECCIONADES**

ESPANYA 1970

ESPANYA 1986

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades INE.

població activa. Aquesta és la forma característica de les corbes d'activitat de les dones solteres de 1970 de les Balears, Madrid, Sevilla i Galícia, així com de les províncies que formen l'arc mediterrani, des de Girona fins Alacant que s'uneix amb un eix de l'Ebre estès que cobreix Saragossa, Navarra, País Basc, Santander i Burgos. Per exemplificar aquest patró, s'ha escollit la corba de Guipúscoa de 1970 (veure Gràfic VI.5). El patró d'activitat de 1970 de les solteres de les altres províncies, s'acobla, tal com s'ha dit més amunt, al patró B. En canvi, en moltes d'aquestes províncies, com a conseqüència del canvi en el comportament de les generacions més joves, a 1986 aquella corba aplanada s'ha inflat en les primeres edats, indicant que les seves taxes d'activitat són molt més altes que les de les dones més grans de la seva província. En el gràfic VI.5 es pot veure, per exemple, l'evolució de la província de Valladolid, on es veu ben clarament que les taxes d'activitat del grups 20-24 i 25-29 anys en aquests 15 anys s'han doblat. En canvi, l'any 1986, queda encara un reducte territorial, on les dones solteres, i per descomptat també les casades, continuen mantenint un vincle molt feble amb el mercat de treball. Aquest és el cas d'Àvila, Extremadura, Jaén i Castella-La Mancha, a excepció de Toledo i Guadalajara.

El darrer patró dissenyat que varem anomenar patró D, és en realitat un desenvolupament del patró C. La diferència amb el patró C és que la cúspide, tot i essent primerenca és més dilatada de manera que la forma de la corba s'acosta més ala de la U invertida que és la característica de l'activitat per edat dels homes. Això vol dir que les taxes d'activitat de les generacions adultes joves han estat creixents durant el període estudiat. Paral·lèlament, en aquests casos, l'activitat de les més joves ha disminuït amb el temps, pel perllongament dels estudis, en part per un efecte de la conjuntura que ha endurit les condicions d'entrada al mercat de treball. En el gràfic VI. 5 es pot veure la corba Guipúscoa de 1986; les dones solteres de Madrid, Girona,

Barcelona, Alacant i Alava a 1986 compartien aquest patró amb Girona.

2.3 L'activitat femenina per nivell d'instrucció i províncies

En analitzar la freqüència de l'activitat segons el nivell de instrucció per províncies, practicament en tot el territori s'observa una relació positiva entre les taxes d'activitat i el nivell de instrucció. Les excepcions són ben poques i, una vegada més les troben a Galícia. A La Corunya, per exemple, l'any 1981, la taxa d'activitat femenina de les dones que tenien un nivell de Primer Grau s'igualava a la taxa de les dones que tenien un nivell educatiu de Secundària (23%); a Lugo, fins i tot, aquest mateix any, la taxa d'activitat de les dones que tenien un nivell de Primer Grau, era bastant superior a la del nivell educatiu següent (32% vs. 24%), (Veure Taula VIII de l'Anex).

Si analitzem la variació territorial de les taxes d'un mateix nivell educatiu, el 1981, s'observa una major variació en els nivells més baixos que en els més alts. Pel que fa al Primer Grau, són, en primer lloc, les regions més agràries les que tenen les taxes més elevades, però, també, es troben entre els valors més alts aquelles zones on l'estructura ocupacional està més diversificada: amb taxes properes al 20%, l'any 1981, apareixen Balears, Barcelona, Girona, Alacant, Lleó, Màlaga i Murcia. En el nivell de Segon Grau, l'any 1981, són les províncies catalanes, valencianes i basques, on hi ha una forta implantació d'indústries manufactureres del món del tèxtil i la confecció. Pel que fa al Tercer Grau, destaquen, particularment, les altes taxes de les províncies basques, i de Navarra. Les províncies castellanes, en general, registren, el 1981, taxes especialment baixes en el Primer i Segon Grau, però, no en el Tercer Grau.

En la Taula VIII de l'Anex, es poden consultar, també, les taxes d'activitat femenines provincials, per nivell educatiu, corresponents al Padró Municipal d'Habitants de 1975 i al Padró de 1986; per aquest darrer, les taxes han estat calculades i representades gràficament per nivell de instrucció i edat (Veure Gràfic 6 i Taula VIII de l'Anex). Per aquest any, 1986, es pot observar que en totes les províncies, les taxes d'activitat de les dones que tenen estudis superiors són més elevades que a 1981 i, sempre superiors al 60%, tot i que la diversitat territorial és molt elevada. En el grup d'edat 20-24 anys, per exemple, les províncies basques registren taxes properes al 90%, mentre que a Galícia i Lleó oscil·len entre el 50 i el 60%. Les diferències geogràfiques observades en les taxes d'activitat de Primària i Secundària l'any 1981; cinc anys més tard, segueixen la mateixa pauta territorial.

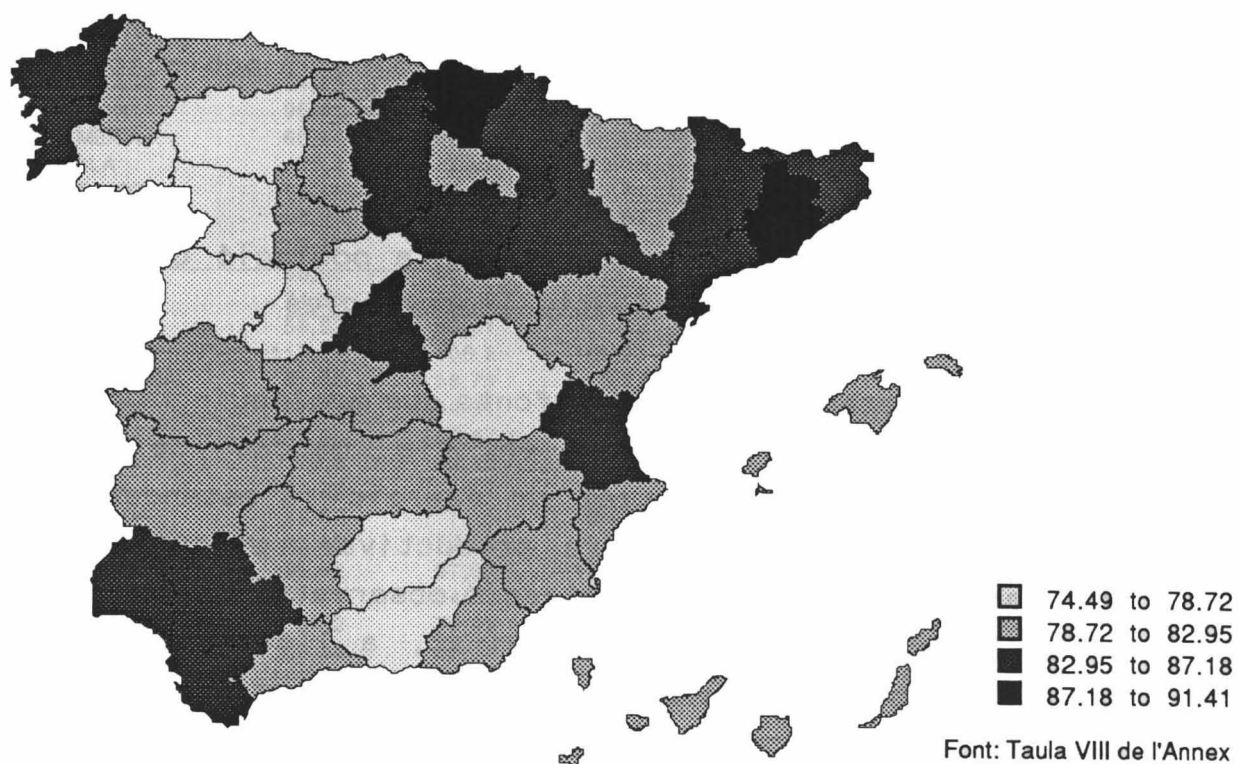
Com a conseqüència d'analitzar l'estructura de la població activa femenina per nivell de instrucció, és constata una polarització més gran que en la pròpia estructura de la població femenina total per nivell educatiu: a galícia, Lleó i Almeria, per exemple, s'observa una sobre representació de les dones amb estudis primaris en el conjunt de la població activa femenina, mentre que, en general, les províncies castellanes, extremenyas i algunes andaluses, destaquen pel major pes relatiu de les dones amb estudis superiors.

3 L'ACTIVITAT LABORAL FEMENINA. CARACTERISTIQUES OCUPACIONALS. PAUTES REGIONALS. PERIODE 1970-1981

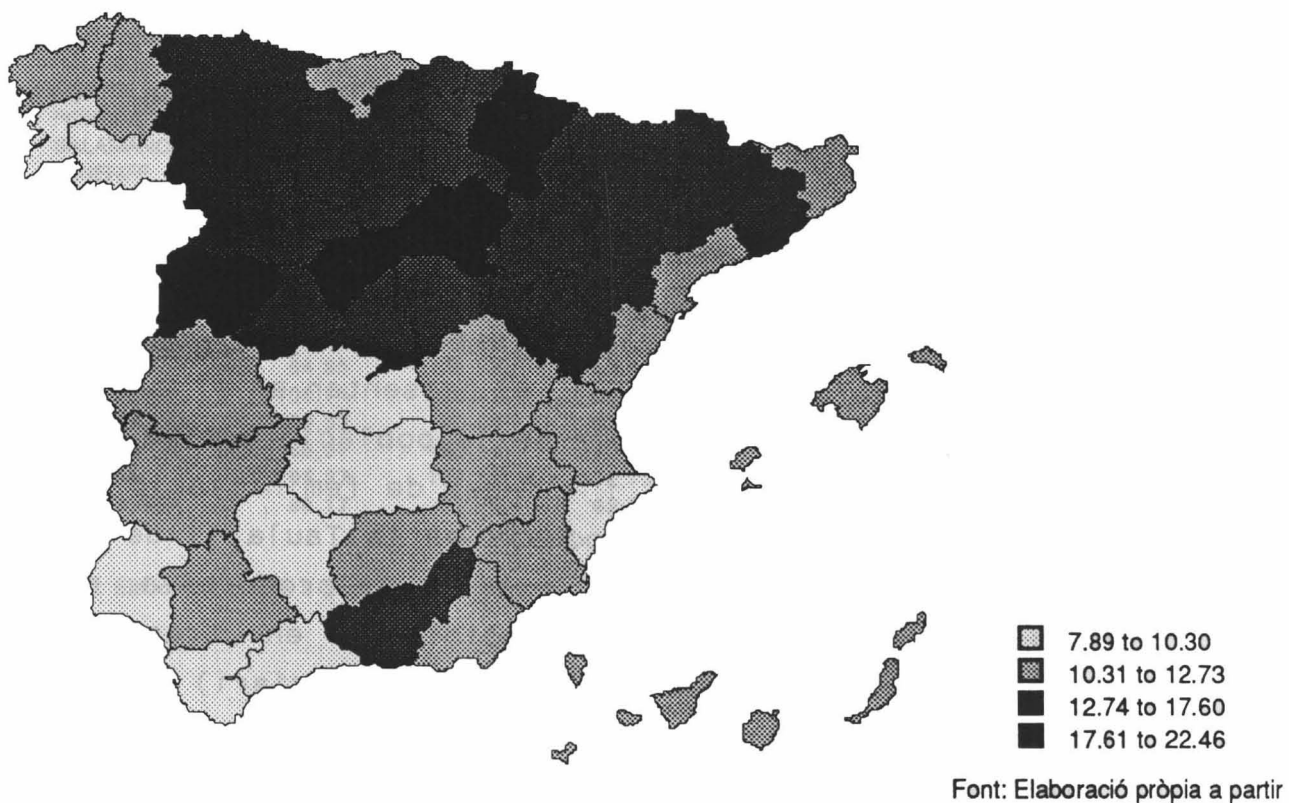
La realització d'una anàlisi detallada de les característiques ocupacionals de l'activitat femenina a

MAPA 4.1 TAXES D'ACTIVITAT LABORAL DE LES DONES

DE 25 A 34 ANYS AMB NIVELL EDUCATIU SUPERIOR. PROVINCIAS 1986

MAPA 4.2. PERCENTATGE DE DONES DE 25 A 34 ANYS AMB ESTUDIS SUPERIORS. PROVINCIAS 1986

nivell provincial depassa totalment les possibilitats i els objectius d'aquest estudis; de tota manera, si que val la pena enriquir l'anàlisi demogràfica amb els trets diferenciadors bàsics de la composició de la població activa laboral femenina de les províncies.

3.1 Estructura i feminització de la població ocupada per branca o sector productiu i províncies

Per a detectar possibles fonts que expliquin la diferent inserció laboral femenina en els mercat de treball provincials, s'ha realitzat un exercici d'estandarització molt simple de l'estructura productiva provincial. S'han aplicat els índexs de feminització observats, pel conjunt de l'Estat de cada branca d'activitat, a l'estructura de la població activa total, per a obtenir les dones actives que li correspondrien a cada província si la presència de la dones en cada branca fos la observada pel conjunt de l'Estat. El resultat de dividir el nombre d'actives observades entre el nombre d'actives estimades hauria de ser igual a la unitat (o a 100) si l'índex de feminització de la unitat territorial fos idèntic a l'índex de feminització del conjunt de l'Estat.

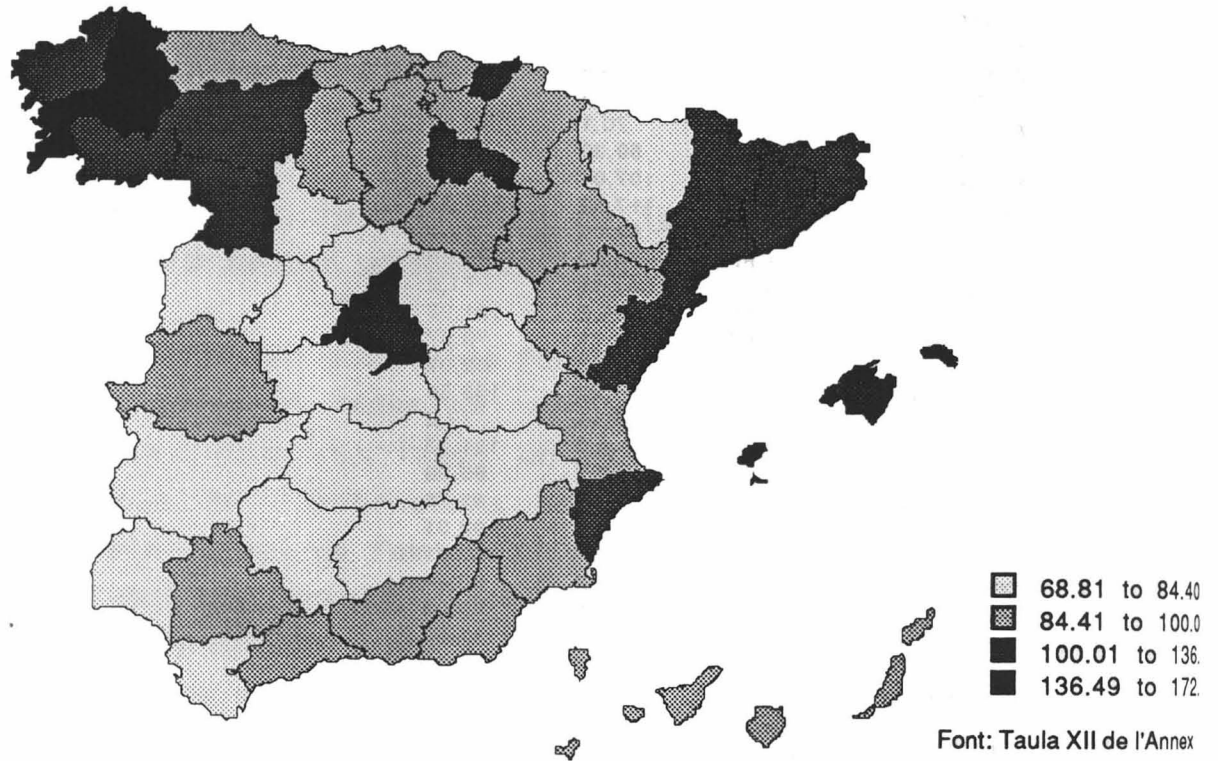
Els resultats de l'estandarització per estructura productiva pels anys en els quals disposem de la informació provincial de la composició de la població activa per branca d'activita, 1970, 1975 i 1981, es presenten en el Quadre VI.1 i en el Mapa 5. L'estructura de la població activa femenina per branques d'activitat i l'índex de feminització de cada branca pels 3 anys es reproduueix en la Taula 11 de l'Anex. Per a l'estandarització de l'estructura productiva, no s'ha utilitzat la desgregació tradicional en tres sectors productius (primari, secundari i terciari) sinó una classificació molt més detallada, que com es pot observar en Taula 11 de l'Anex, contempla 10 categories, entre les quals

**QUADRE VI.1 ESTANDARITZACIO DE L'ESTRUCTURA PRODUCTIVA
PROVINCIES 1970, 1975 I 1986**

	1970	1975	1981
ALABA	90,52	94,32	99,68
ALBACETE	64,33	65,09	80
ALICANT	95,62	96,48	100,28
ALMERIA	65,84	92,58	94,94
AVILA	76,9	70,1	72,39
BADAJOS	69,11	59,39	71,71
BALEARS	104,93	107,01	105,02
BARCELONA	116,12	117,57	112,09
BURGOS	86,56	86,63	92,1
CACERES	74,85	72,02	88,45
CADIS	59,23	63,81	71,2
CASTELLO	117,09	105,2	101,23
CIUDAD REAL	61,65	58,71	73,37
CORDOVA	87,29	84,21	82,02
LA CORUNYA	148,49	127,47	133,56
CONCA	70,6	62,13	77,2
GIRONA	119,29	118,7	121,23
GRANADA	72,62	73,5	85,88
GUADALAJARA	65,62	78,36	81,76
GUIPUSCOA	96,02	97,67	102,31
HUELVA	71	64,77	68,81
OSCA	69,2	72,42	82,24
JAEN	66,95	66,99	69,03
LLEO	139,39	130,09	117,59
LLEIDA	85,34	89,35	103,18
LA RIOJA	93,53	89,87	100,73
LUGO	257,57	200,71	172,95
MADRID	104,17	101,63	101,13
MALAGA	83,22	87,2	90,36
MURCIA	79,11	78,49	84,96
NAVARRA	97,01	96,91	97,68
ORENSE	104,6	190,59	135,22
ASTURIAS	89,66	91,03	98,49
PALENCIA	85,28	83,19	85,67
LAS PALMAS	88,44	86,3	86,52
PONTEVEDRA	152,6	169,18	146,96
SALAMANCA	79,19	82,12	84,29
TENERIFE	98,71	81,59	91,74
CANTABRIA	114,64	95,77	98,04
SEGOVIA	89,22	70,3	74,4
SEVILLA	90,83	91,04	86,89
SORIA	87,61	86,03	89,61
TARRAGONA	95,29	99,84	103,98
TEROL	73,71	77,26	85,3
TOLEDO	64,85	75,52	82,83
VALENCIA	100,74	98,16	98,57
VALLADOLID	79,32	80,43	82,29
BISCAIA	86,97	88,93	90,38
ZAMORA	105,27	104,19	112,72
SARAGOSSA	88,17	86,24	92,56

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades INE

MAPA 5
ESTANDARITZACIO DE LA ESTRUCTURA PRODUCTIVA
PROVINCIES 1981

apareixen desagregades les "indústries manufactureres", "serveis personals, comunals i socials", "comerç a l'engros i al detall, restaurants i hotels", branques que al menys a nivell estatal tenen molt de pes en el conjunt de la població femenina ocupada, ja que integren prop del 80% de la població activa femenina (1970).

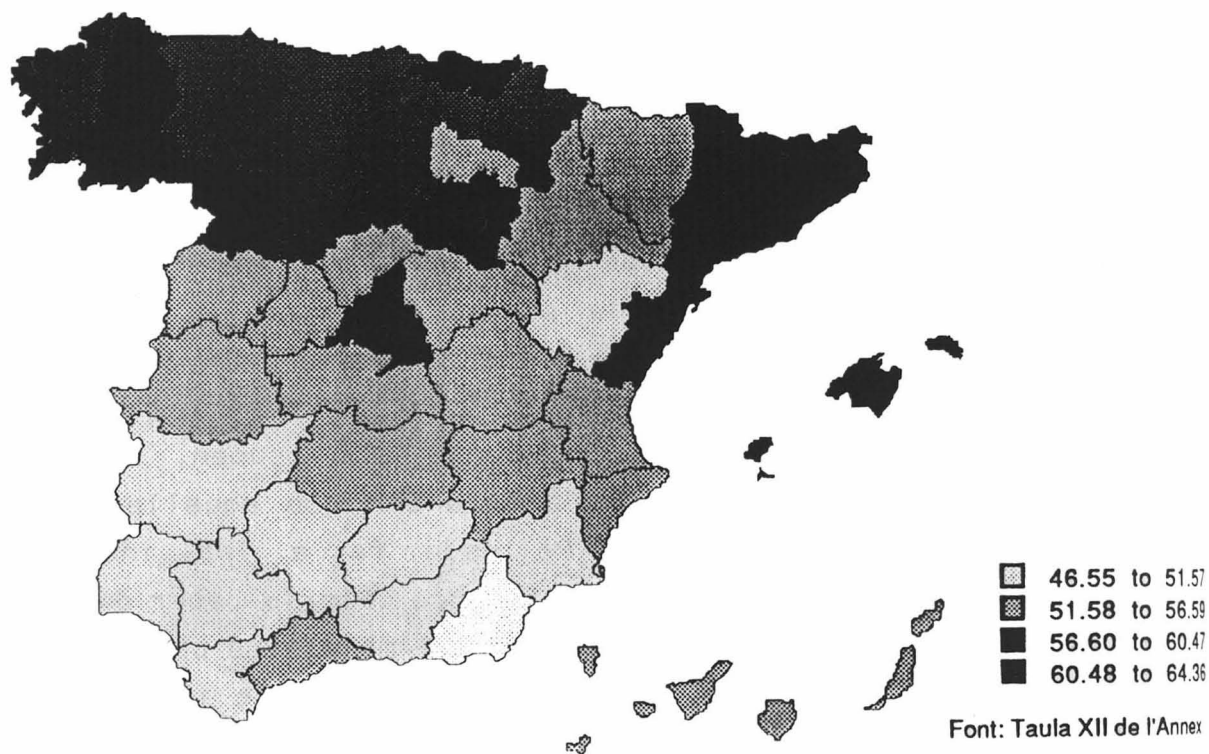
Els resultats obtinguts suggereixen que la hipòtesi formulada, en relació a que les dones treballen allà on hi ha feines per a dones, ha de ser matisada en el sentit que l'existència de determinats llocs de treball que pel conjunt de l'Estat poden ser considerats "femenins" perquè majoritàriament són dones les que els ocupen, no és un condició suficient com per a garantir que aquelles feines seran per a les dones. Pel que fa a les indústries manufactureres, es pot argumentar que caldria saber de quines indústries es tracta, i és cert, i el mateix es podria dir de la categoria que agrupa a tot tipus de comerç juntament amb la restauració i els hotels.

El mapa 5 mostra que hi ha una gran continuïtat en el territori en relació a l'índex de l'estandarització, i que hi ha una gran semblança entre aquest mapa i el de les taxes d'activitat femenines. Les regions que presenten els valors més baixos (inferiors a 84.40) són també aquelles que registren taxes d'activitat masculines més elevades. En conseqüència, es pot pensar en la possibilitat que determinades feines puguin ser per a les dones en una regió determinada, depen en gran mesura de les opcions existents per a la població masculina.

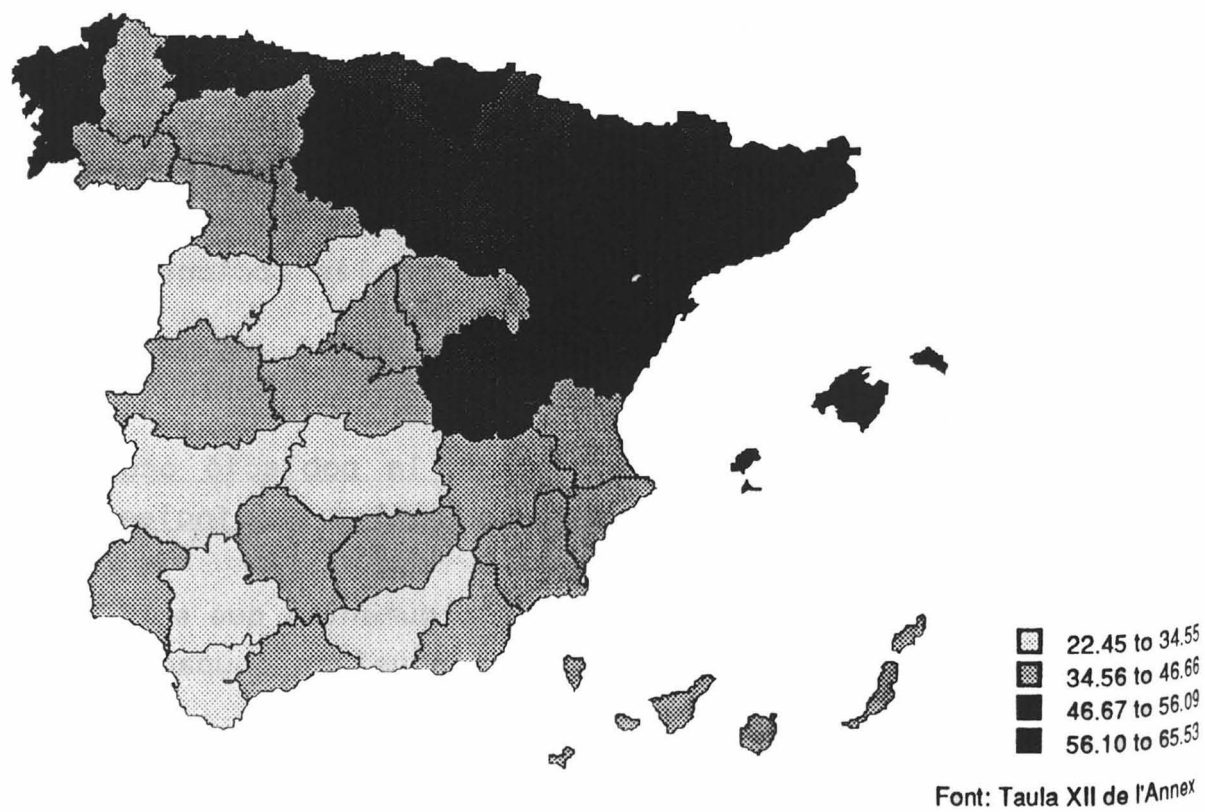
3.2 Estructura i feminització de la població ocupada per professió, situació professional i províncies

Seguint en la mateixa línia argumental que en l'apartat anterior, l'anàlisi territorial d'aquelles ocupacions o

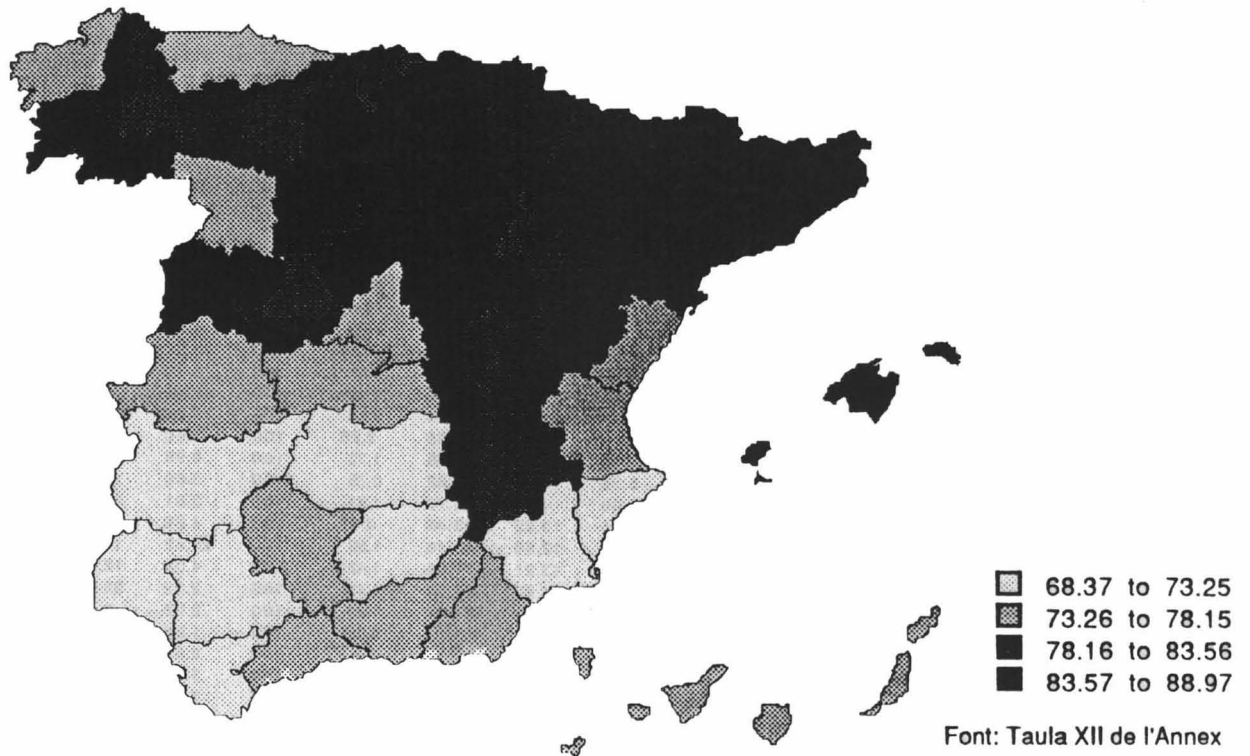
**MAPA 6.1 PERCENTATGE DE FEMINITZACIO DEL PROFESSORAT
PROVINCIES 1981**

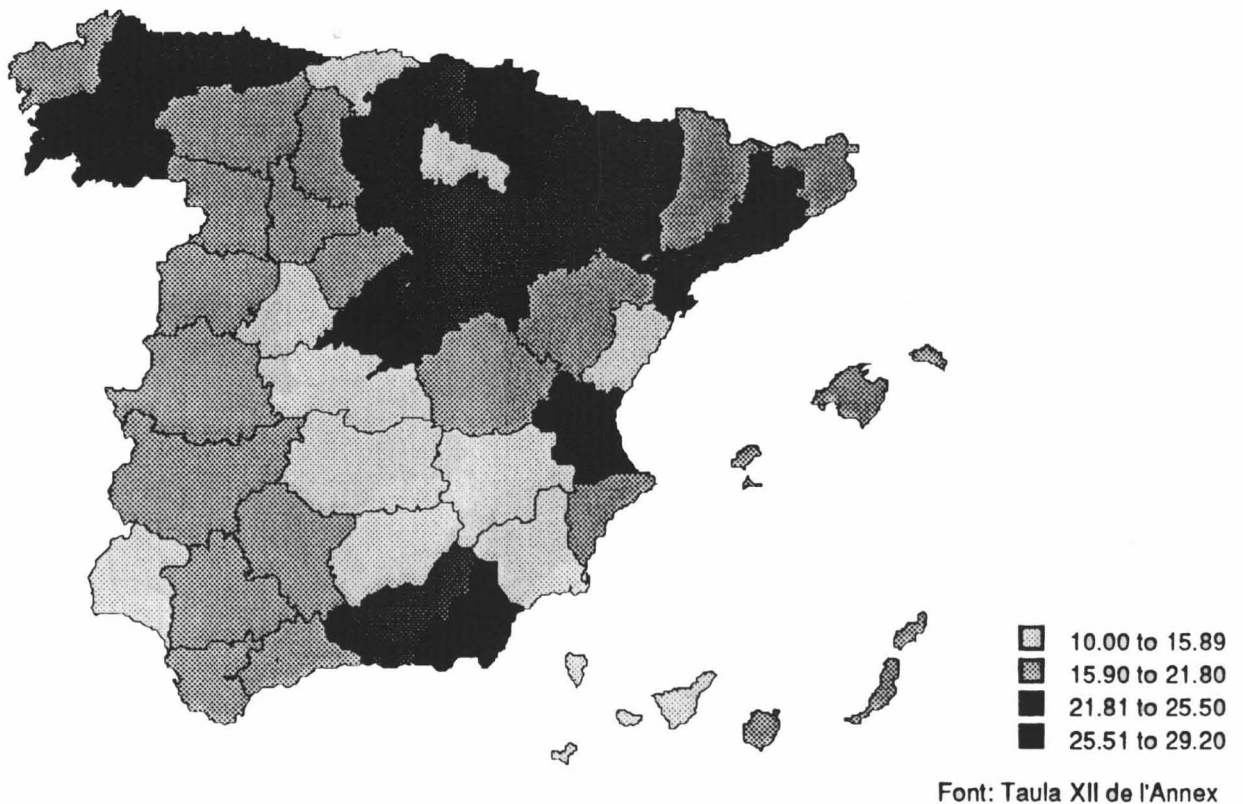
**MAPA 6.2. PERCENTATGE DE FEMINITZACIO DELS DEPENDENTS
DE COMERÇ. PROVINCIES 1981**

**MAPA 6.3 PERCENTATGE DE FEMINITZACIO DELS AJUDANTS
TECNICS SANITARIS I AUXILIARS. PROVINCIAS 1981**

**MAPA 6.4. PERCENTATGE DE FEMINITZACIO DELS PROFESSIONALS
TECNICS DE LA SALUT. PROVINCIAS 1981**

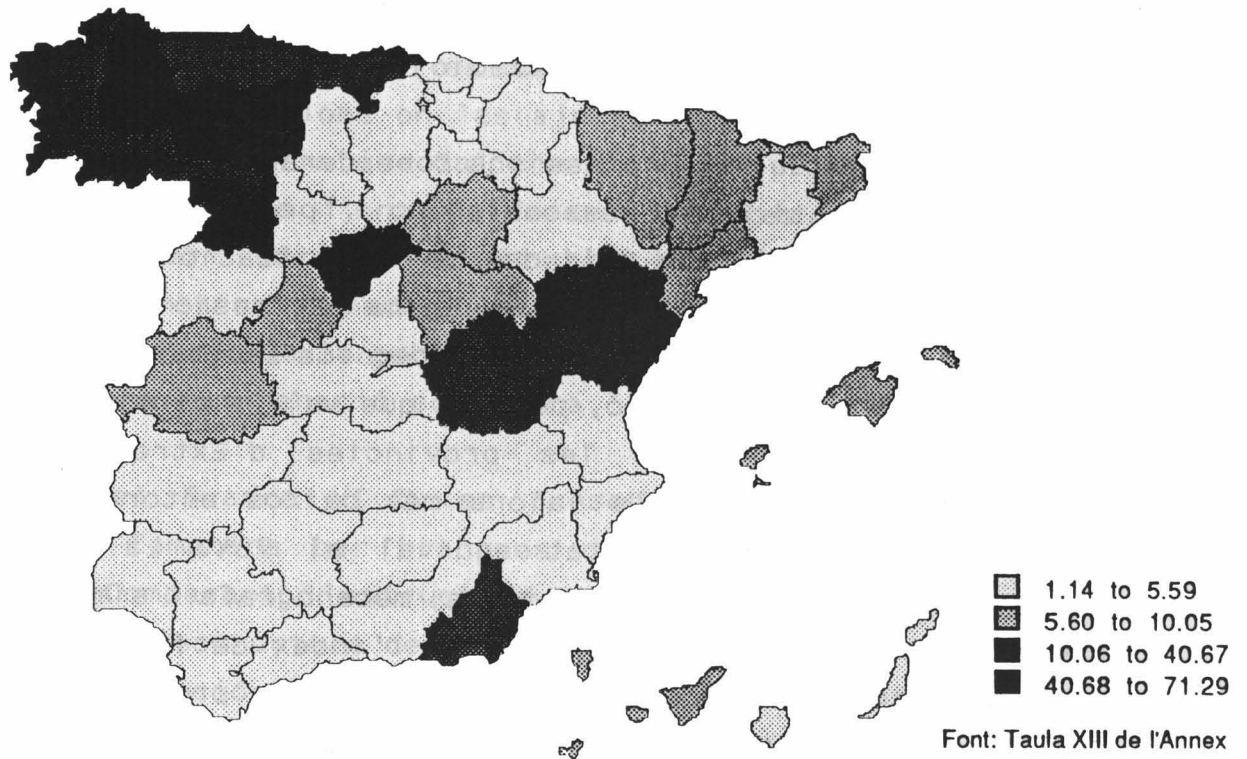

QUADRE VL2 ESTRUCTURA DE LA POBLACIÓ FEMENINA OCUPADA PER BRANQUES D'ACTIVITAT I GRANS GRUPS D'EDAT. PROVINCIES 1981.

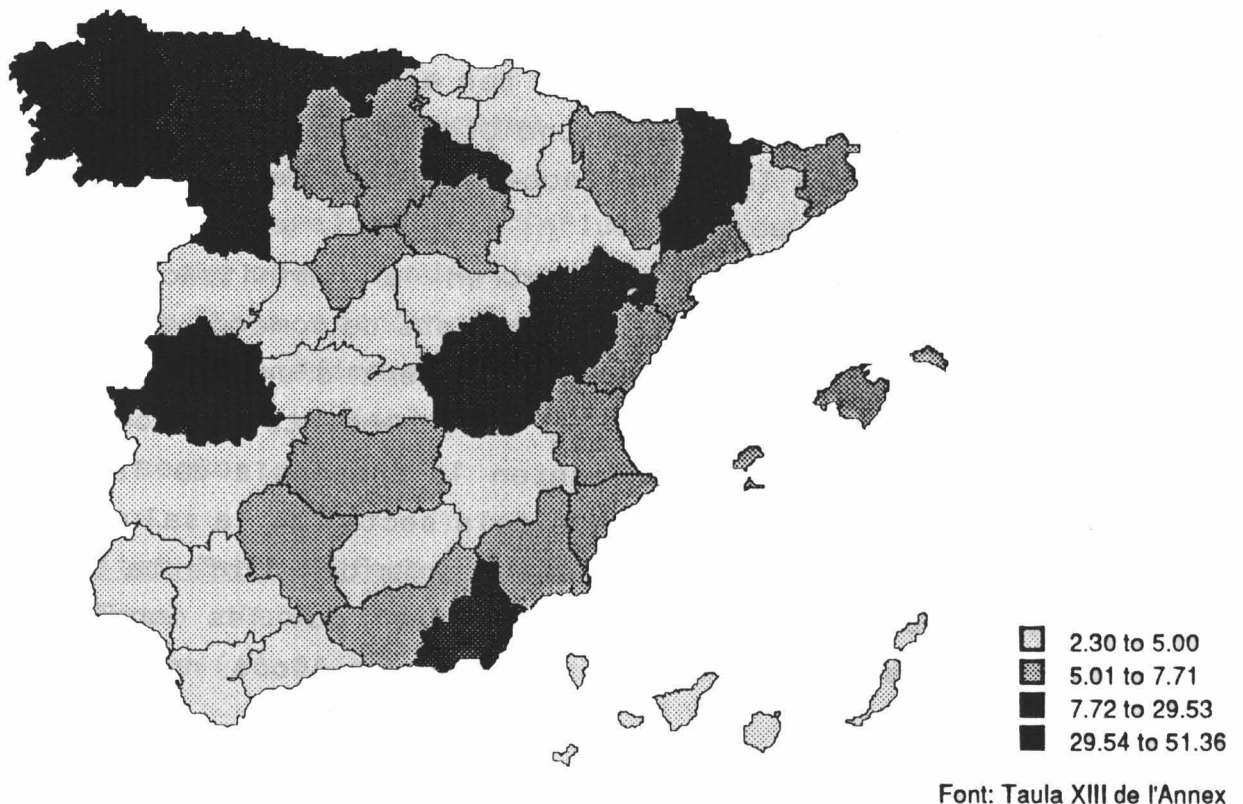
	25-34 ANYS					35-44 ANYS					25-44				
	Primari	Secundari	Terciari	No Espec.	Total	Primari	Secundari	Terciari	No Espec.	Total	Primari	Secundari	Terciari	No Espec.	Total
ALABA	0.70	38.01	60.74	0.54	100	2.80	21.10	75.52	0.58	100	1.27	33.37	64.80	0.55	100
ALBACETE	0.84	16.47	81.18	1.52	100	1.21	12.18	83.87	2.73	100	0.98	14.84	82.20	1.98	100
ALICANT	1.30	31.45	66.21	1.04	100	4.91	24.07	69.95	1.07	100	2.63	28.72	67.59	1.05	100
ALMERIA	22.66	5.66	70.80	0.88	100	35.55	2.84	60.56	1.06	100	28.51	4.38	66.15	0.96	100
AVILA	1.06	10.30	86.83	1.81	100	2.59	7.48	85.41	4.52	100	1.62	9.27	86.31	2.80	100
BADAJOS	1.03	9.56	87.78	1.62	100	2.44	8.63	87.18	1.75	100	1.54	9.23	87.56	1.67	100
BALEARS	1.69	14.09	83.46	0.76	100	4.39	13.98	80.66	0.97	100	2.70	14.05	82.41	0.84	100
BARCELONA	0.45	37.76	59.51	2.28	100	0.54	31.70	65.12	2.64	100	0.48	35.59	61.52	2.41	100
BURGOS	1.90	25.64	69.92	2.54	100	8.44	11.28	77.14	3.14	100	4.06	20.89	72.31	2.74	100
CACERES	5.65	14.58	77.23	2.53	100	8.13	14.61	74.98	2.28	100	6.60	14.59	76.37	2.44	100
CADIS	0.87	15.99	82.23	0.91	100	1.18	10.71	86.38	1.73	100	0.98	14.15	83.67	1.20	100
CASTELLO	2.15	21.99	74.14	1.72	100	5.79	14.85	78.62	0.75	100	3.60	19.15	75.91	1.33	100
CIUDAD REAL	2.31	14.27	82.71	0.71	100	3.60	9.86	84.70	1.84	100	2.81	12.57	83.48	1.15	100
CORDOVA	3.53	13.11	82.50	0.87	100	5.45	10.63	83.45	0.47	100	4.29	12.13	82.87	0.71	100
LA CORUNYA	20.02	18.76	59.30	1.92	100	39.17	12.56	46.46	1.82	100	28.42	16.04	53.67	1.87	100
CONCA	2.59	11.21	85.11	1.09	100	8.33	13.21	77.04	1.42	100	4.88	12.00	81.90	1.22	100
GIRONA	1.24	35.56	61.90	1.29	100	3.94	34.82	59.82	1.43	100	2.32	35.26	61.06	1.35	100
GRANADA	1.25	8.84	88.33	1.58	100	4.27	6.83	87.07	1.83	100	2.35	8.11	87.87	1.67	100
GUADALAJARA	1.16	30.42	67.46	0.97	100	1.47	11.91	83.53	3.08	100	1.24	25.51	71.72	1.53	100
GUIPUSCOA	0.68	39.51	59.56	0.25	100	1.13	25.54	72.81	0.51	100	0.81	35.51	63.35	0.32	100
HUELVA	3.59	14.64	80.87	0.90	100	3.83	11.48	84.02	0.68	100	3.68	13.48	82.02	0.82	100
OSCA	2.39	16.11	79.65	1.85	100	3.62	12.53	81.91	1.95	100	2.77	14.99	80.36	1.88	100
JAEN	1.40	14.29	82.96	1.36	100	3.72	10.24	83.56	2.48	100	2.31	12.70	83.20	1.80	100
LLEO	14.23	11.31	72.49	1.98	100	36.40	6.55	55.83	1.22	100	24.21	9.17	64.99	1.64	100
LLEIDA	4.94	19.63	74.05	1.39	100	15.18	17.60	66.83	0.39	100	9.13	18.80	71.09	0.98	100
LA RIOJA	3.07	37.73	58.79	0.41	100	5.57	26.57	66.84	1.02	100	3.96	33.77	61.65	0.63	100
LUGO	45.95	8.37	44.49	1.20	100	68.50	5.18	25.42	0.90	100	57.99	6.67	34.31	1.04	100
MADRID	0.27	20.25	76.45	3.03	100	0.32	15.63	80.72	3.32	100	0.29	18.70	77.89	3.13	100
MALAGA	1.40	16.47	81.74	0.39	100	1.81	10.95	86.91	0.32	100	1.55	14.45	83.63	0.37	100
MURCIA	4.61	15.03	79.44	0.92	100	7.22	14.07	77.64	1.08	100	5.67	14.64	78.71	0.98	100
NAVARRA	1.16	28.80	69.04	1.01	100	2.05	18.73	78.11	1.11	100	1.42	25.87	71.68	1.04	100
ORENSE	32.72	13.99	51.78	1.52	100	51.44	7.88	39.63	1.05	100	41.42	11.15	46.14	1.30	100
ASTURIAS	5.57	17.30	75.91	1.22	100	16.74	13.03	69.06	1.17	100	9.68	15.73	73.39	1.20	100
PALENCIA	1.04	17.12	81.24	0.60	100	3.87	9.37	85.14	1.62	100	2.02	14.44	82.59	0.95	100
LAS PALMAS	5.62	7.13	86.59	0.66	100	9.63	6.60	82.79	0.98	100	7.07	6.94	85.21	0.78	100
PONTEVEDRA	23.05	23.30	51.14	2.51	100	43.28	15.84	38.75	2.13	100	31.98	20.01	45.67	2.34	100
SALAMANCA	1.87	15.75	80.64	1.75	100	2.92	13.01	81.95	2.12	100	2.24	14.79	81.10	1.88	100
TENERIFE	4.99	11.44	82.88	0.68	100	10.16	7.49	81.00	1.35	100	6.98	9.92	82.16	0.94	100
CANTABRIA	6.47	20.46	72.74	0.33	100	18.41	16.03	65.16	0.40	100	10.70	18.89	70.06	0.36	100
SEGOVIA	1.45	13.51	81.45	3.59	100	2.76	11.35	82.50	3.39	100	1.91	12.74	81.82	3.52	100
SEVILLA	1.78	17.88	78.59	1.74	100	1.91	12.24	84.09	1.77	100	1.83	15.77	80.65	1.75	100
SORIA	4.30	14.48	79.99	1.23	100	8.29	9.51	80.61	1.59	100	5.74	12.70	80.21	1.36	100
TARRAGONA	1.74	24.81	71.75	1.70	100	4.84	15.97	77.71	1.48	100	2.87	21.59	73.92	1.62	100
TEROL	4.52	15.49	79.23	0.76	100	14.08	14.84	71.07	0.00	100	7.88	15.26	76.36	0.49	100
TOLEDO	1.55	23.15	71.99	3.31	100	3.03	13.27	80.75	2.96	100	2.08	19.60	75.13	3.18	100
VALENCIA	0.73	24.23	73.85	1.19	100	1.75	17.07	79.77	1.42	100	1.10	21.62	76.00	1.27	100
VALLADOLID	1.24	18.89	78.01	1.86	100	1.89	12.37	83.41	2.34	100	1.46	16.68	79.84	2.02	100
BISCAIA	0.62	26.92	71.30	1.17	100	1.99	18.22	77.55	2.25	100	1.01	24.41	73.10	1.48	100
ZAMORA	18.84	8.70	65.73	6.73	100	37.03	5.98	50.77	6.23	100	27.78	7.36	58.37	6.48	100
SARAGOSSA	0.58	23.49	73.72	2.21	100	0.58	16.50	80.24	2.68	100	0.58	21.09	75.96	2.37	100
	3.99	23.33	70.89	1.79	100	10.11	17.12	70.80	1.97	100	6.23	21.05	70.86	1.86	100

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades INE

**MAPA 7.1. PERCENTATGE DE AJUDA FAMILIAR ENTRE LA POBLACIO
ACTIVA LABORAL FEMENINA. PROVINCIAS 1970**

**MAPA 7.2. PERCENTATGE DE AJUDA FAMILIAR ENTRE LA POBLACIO
ACTIVA LABORAL FEMENINA. PROVINCIAS 1981**

professions que en el capítol IV s'havien catalogat de "femenines" perquè són exercides per una majoria absoluta de dones, planteja alguns interrogants (Veure en la taula XII de l'Anex l'estructura de la població activa femenina per professions i l'índex de femització).

La primera de les professions considerades, "personal de serveis domèstics i personals", no presenta una gran variació en el territori. L'índex de feminització més baix es localitza a Barcelona (85%). La segona professió "femenina" que agrupava "auxiliars, ajudants i tècnics sanitaris" tampoc presenta una gran variació, però el que val la pena destacar és que sistemàticament les províncies d'Extremadura i d'Andalusia presenten els valors més baixos entorn al 70% quan la mitjana de l'Estat equival al 78%. La tercera ocupació que agrupa a "telefonistes, mecanògrafs i similars", presenta un variació major: essent l'índex de feminització del conjunt de l'Estat del 78% hi ha vàries províncies del Sud peninsular (Cáceres, Badajoz, Cadis i Huelva) a més d'Osca on l'índex oscila entre 52% i 57%).

La variació territorial de la feminització d'altres ocupacions per a les quals la mà d'obra femenina és especialment requerida, aporten una evidència més de que les opcions d'ocupació disponibles per a la població masculina en el lloc de residència condicionen en gran mesura la possibilitat que les dones accedeixin al mercat laboral.

Els mapes 6.1 i 6.2 mostren la feminització de dues professions, professorat i dependents de comerç, en les quals la presència femenina varia fortament d'unes províncies a unes altres, sobretot el de ls dependents de comerç. Els mapes 6.3 i 6.4 que representen la presència de la dona en dues categories professionals dels sector de la salut, sembla indicar que en les regions més deprimides l'oferta de llocs de treball qualificat és més rígida i que les condicions i que l'accés de les dones en aquests llocs no depen tan

directament de les opcions locals de treball per als homes.

En relació a la situació professional de les dones ocupades, el factor més important de diferenciació entre províncies és el pes de les dones que treballen com "ajuda familiar". Les regions on les ajudes familiars tenen un pes important, (observis que Galicia arriba al 70% l'any 1970), són molt reduïdes i, coincideixen amb les regions on el sector primari té un pes important en l'estructura de la població femenina ocupada. L'evolució, 1970-1981, és la d'una reducció del pes de la població femenina ocupada que treballa sense rebre remuneració econòmica.

En el Quadre VI.2, es presenta l'estructura de la població femenina per branques d'activitat i grans grups d'edat. Comparant l'estructura del grup d'edat de 35 a 44 anys, amb l'estructura del grup d'edats següents, es dedueix que la reducció de les "ajudes familiars" en les regions gallegues, Lleó, Zamora i Almeria, es correspon amb una pèrdua d'importància del sector primari com a font principal de treball per les dones més joves, que es correspon amb una major participació del sector terciari.

4 ACTIVITAT LABORAL FEMENINA I CONTEXT SOCIO-ECONOMIC

Per tal d'avaluar la influència de les variables contextuals que poden condicionar la participació de la dona en les activitats econòmiques, s'ha realitzat una anàlisi factorial pel procediment que ha estat comentat en l'apartat metodològic. Les variables i indicadors seleccionats, han estat els següents:

A) Activitat laboral femenina

- * Taxa d'activitat femenina estandaritzada, dones solteres (16-64 anys).

- * Taxa d'activitat laboral, dones casades, 25-49 anys
- * Percentatge de població ocupada femenina com ajuda familiar

B) Fecunditat i estatus de la dona

- * Index Sintètic de Fecunditat
- * Fecunditat en el passat: relació infants/mares (població 0-13 anys/dones casades 25-49 anys)
- * Població femenina amb estudis superiors

C) Context socio-demogràfic

- * Percentatge de famílies d'estructura complexa a la zona urbana
- * Creixement migratori del quinquenni anterior
- * Percentatge de població provincial que viu a la capital
- * Percentatge de població major de 65 anys
- * Taxa de mortalitat infantil

D) Context socio-econòmica

- * Renda familiar per càpita
- * Consum domèstic d'energia elèctrica, per càpita
- * Percentatge de la població ocupada en el terciari
- * Taxa clàssica d'atur homes, 16-64 anys

Per mitjà de l'anàlisi factorial, es tracta de buscar un nombre mínim de factors (en tot cas, sempre en nombre menor que el de variables originals de que disposem) que resumeixin les 15 variables seleccionades amb un pèrdua mínima d'informació del conjunt de l'estructura multi-variable.

En aquest cas concret, s'han seleccionat 4 factors que en conjunt expliquen un 78.3% de la variança total. D'aquests quatre factors, els dos primers expliquen un 29.3% i un 27.2%, mentre que els altres dos expliquen, respectivament, un 13.1% i un 8.7% de la vanriança total. Aquets factors, rotats pel sistema de Rotació Varimax, produeixen una matriu factorial rotada en la que trobem les variables originals i els seus corresponents índexs de correlació amb relació als

quatre factors extrets. La rotació factorial consegueix que cada una de las variables estigui saturada per un dels factors, i molt poc relacionades amb els altres, amb el que l'interpretació del contingut de cada factor, és més fàcil.

L'operació definitiva de descriure les províncies objecte del nostre estudi, a partir dels factors amb que treballlem, suposa el càlcul de les puntuacions factorials per mitjà d'un anàlisi de regressió múltiple. Es tracta d'assignar a cada província a aquell factor amb el que té una puntuació factorial més forta.

En el Quadre VI.4.1 es reproduïx la correlació de cada variable amb cada factor i en el Quadre VI.4.2 les puntuacions de cada unitat territorial corresponents a cada factor. Amb les puntuacions positives més altes corresponents a cada factor s'ha elaborat el mapa 8. L'anàlisi conjunta de les variables que componen cada factor i de la representació cartogràfica de les puntuacions, és possible deduir com es correlacionen en l'espai les variables contextuais i l'activitat laboral femenina.

El primer factor està compost per les variables que caracteritzen a una regió amb poques oportunitats d'ocupació en el sector secundari, i amb una estructura de la població per edat molt jove. Efectivament en aquest factor s'han concentrat les tres variables relatives a l'estructura de la piràmide de la població: el nivell de la fecunditat actual i a la fecunditat en el passat amb altes puntuacions positives, i el percentatge de la població de més de 65 anys amb correlació negativa. La quarta variable associada positivament amb aquest factor és la taxa d'atur masculí, i la quinta és el percentatge de la població ocupada en el sector terciari, ambdues amb correlacions positives. En el Mapa 8, es pot observar que les màximes puntuacions factorials de les unitats territorials es localitzen a la meitat Sud peninsular, i per aquest motiu apareix en el

QUADRE VI.4.1. ANALISI FACTORIAL. FACTORS PER ROTACIO VARIMAX. ESPANYA 1981

	FACTOR 1	FACTOR 2	FACTOR 3	FACTOR4
Relació infants/mares	0.89778			
Taxa Clàssica d'Atur. Homes	0.89407			
Índex Sintètic de Fecunditat	0.79239			
Població 65 anys i més (%)	-0.78916			
Població Activa: Serveis (%)	0.71448			
Taxa Activitat Laboral. Dones solteres		0.94232		
Renda Familiar per càpita		0.90877		
Consum Domèstic Ener. elec. per càpita		0.81331		
Creixement Migratori		0.65381		
Taxa Activitat Laboral. Dones casades			0.82314	
Població Activa Femenina: Ajuda Familiar (%)			0.74669	
Famílies d'Estructura Complexa. Z. Urbana (%)			0.69354	
Població Femenina amb estudis superiors				0.88760
Població Zona Urbana (%)				0.73043

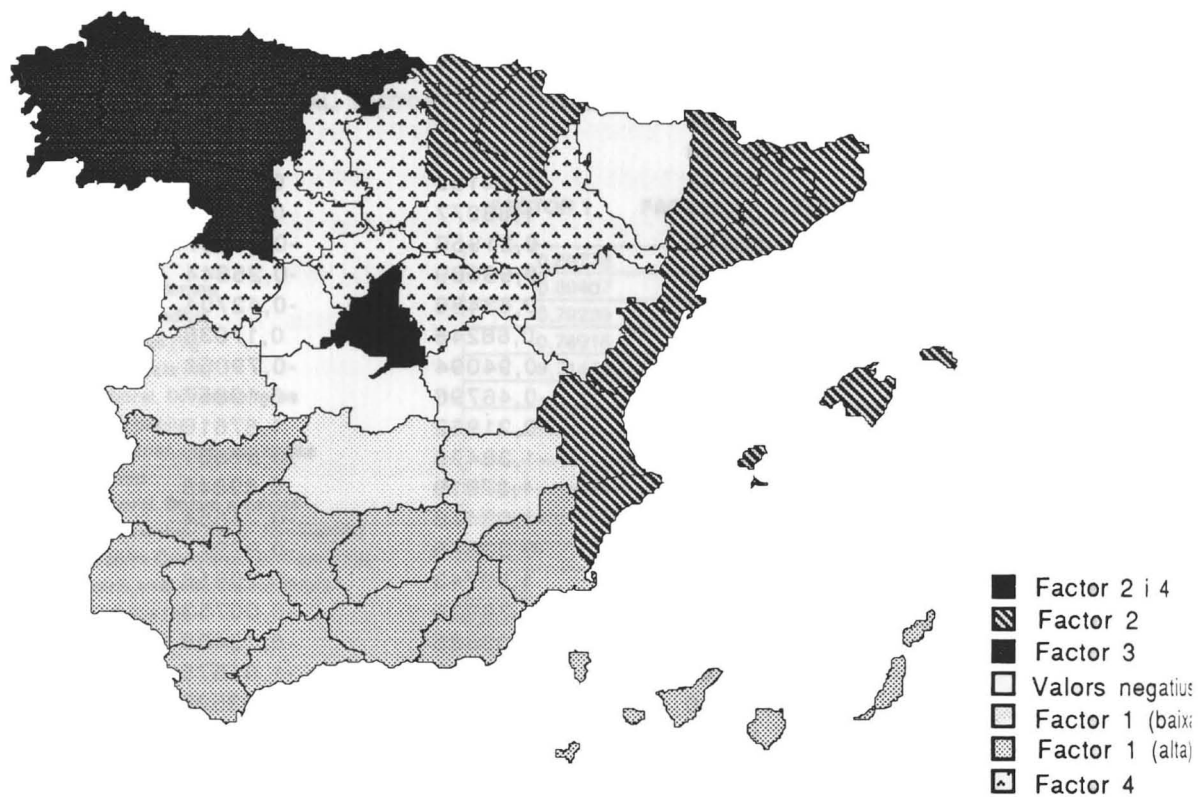
Font: Elaboració pròpia a partir de la taula XIV.1.3.

QUADRE VI.4.2. ANALISI FACTORIAL: PUNTUACIO DE LES UNITATS TERRITORIALS. ESPANYA 1981

	SUD FACTOR 1	AVANÇAT FACTOR 2	TRADICIONAL FACTOR 3	URBANES FACTOR 4
ALABA	-0,02603	1,49237	0,11329	0,93931
ALBACETE	0,46457	-0,57996	-1,10099	-0,51605
ALACANT	0,20701	1,18659	-0,38864	-0,95988
ALMERIA	0,64164	-1,12310	0,62324	0,38671
AVILA	-0,73336	-0,91456	-1,59110	-0,37092
BADAJOS	0,99510	-1,16934	-0,10037	-1,03977
BALEARS	0,00195	1,84158	0,38342	0,57707
BARCELONA	0,02401	1,88077	0,62335	-0,22287
BURGOS	-0,53576	-0,21956	-0,58297	1,06943
CACERES	0,11942	-0,98689	-0,25844	-0,73785
CADIS	2,23294	-0,63486	-0,42704	-0,76372
CASTELLO	-0,47967	0,68248	0,17038	-0,62951
CIUDAD REAL	0,23374	-0,94094	-0,79053	-1,47219
CORDOVA	1,44233	-0,46796	0,13857	-0,60211
LA CORUNYA	-0,37192	-0,21962	1,67616	0,08772
CONCA	-0,88860	-1,38496	-0,57801	-0,80540
GIRONA	-0,66484	1,87919	0,69848	-0,96246
GRANADA	1,21794	-1,03478	-0,24654	0,91529
GUADALAJARA	-0,68211	-0,33825	-0,92977	0,47641
GUIPUSCOA	-0,13927	1,99743	-0,20816	-3,13375
HUELVA	1,38173	-0,76935	-0,00753	-0,72676
OSCA	-1,07176	-0,00885	-0,13438	-0,29248
JAEN	0,91640	-1,10517	-1,01575	-1,15098
LLEO	-0,77300	-0,92773	0,93528	0,86587
LLEIDA	-1,13869	0,73320	-0,08102	-0,11311
LA RIOJA	-0,78936	1,13522	-0,62200	0,17296
LUGO	-1,50164	-1,41355	3,90296	0,09396
MADRID	0,65974	1,59185	0,15276	2,47007
MALAGA	1,78954	0,50478	0,62515	0,60815
MURCIA	0,97135	-0,22793	-0,12560	-0,03504
NAVARRA	-0,42424	0,75726	-0,44271	0,72357
ORENSE	-1,56791	-0,70064	1,99775	-0,34250
ASTURIES	-0,56763	0,01513	0,54141	-0,00760
PALENCIA	-0,48418	-0,58885	-1,01350	0,98253
LAS PALMAS	2,20580	-0,20916	0,74402	1,25504
PONTEVEDRA	0,22090	0,05010	2,35597	-1,02466
SALAMANCA	-0,30145	-0,74790	-0,44272	1,73910
TENERIFE	1,58755	-0,39573	1,07015	0,21838
CANTABRIA	-0,01741	0,18005	0,79879	0,15029
SEGOVIA	-0,75572	-1,00267	-1,09426	1,03387
SEVILLA	2,08760	0,16175	0,25460	-0,02130
SORIA	-1,27886	-1,05248	-0,96185	1,04991
TARRAGONA	-0,31927	1,22673	-0,04990	-0,95885
TEROL	-1,65507	-0,67465	-0,86334	-0,98247
TOLEDO	-0,31850	-0,21084	-1,32679	-1,25375
VALENCIA	0,06914	1,11170	-0,35098	0,07990
VALLADOLID	0,10156	0,41193	-0,71967	1,86916
BISCAIA	-0,13169	1,15534	-0,75053	-0,11550
ZAMORA	-1,41821	-1,09862	0,26703	0,12872
SARAGOSSA	-0,53581	1,15348	-0,86769	1,34809

Font: Elaboració pròpia a partir de la taula XIV.1.3.

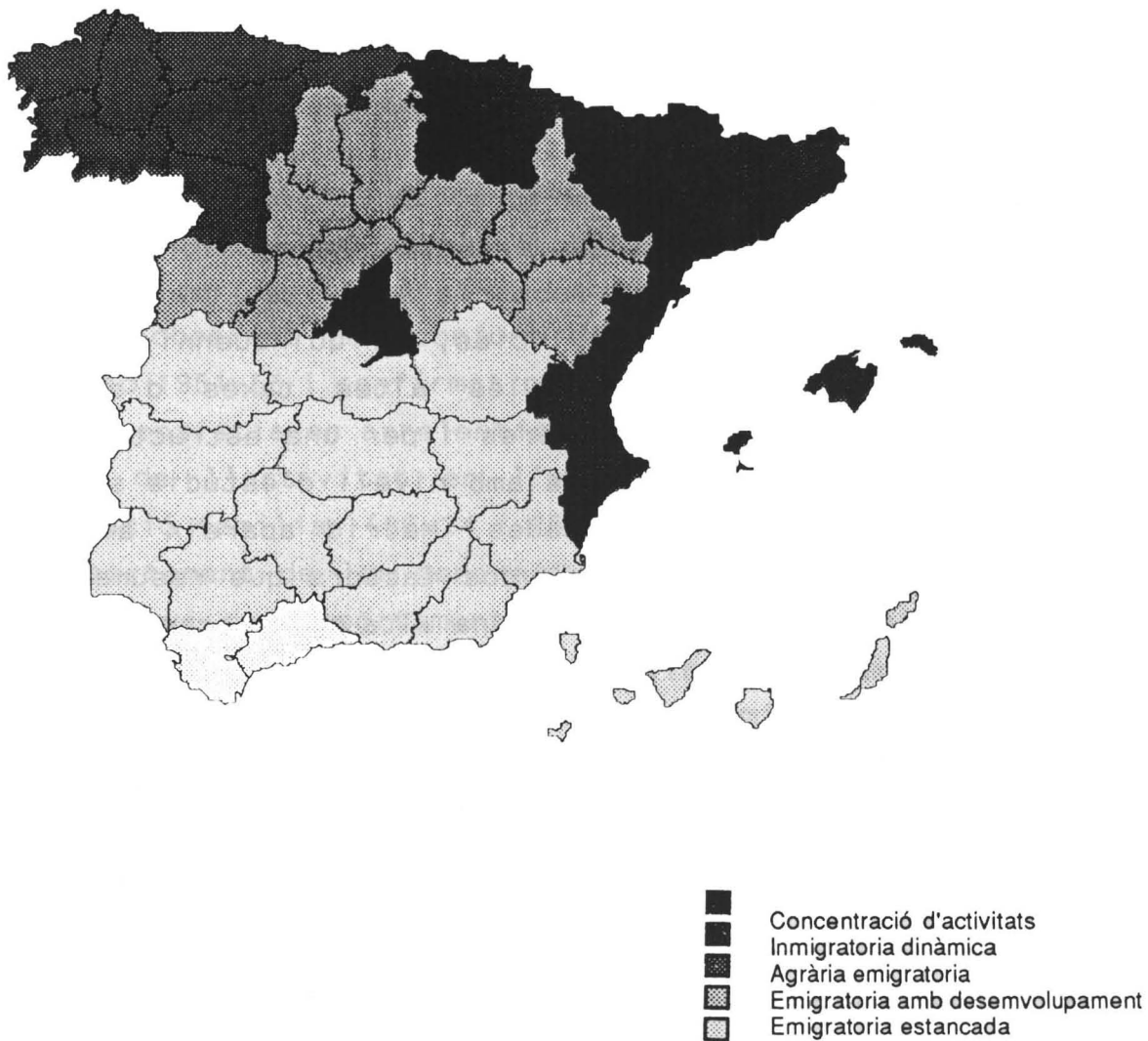
MAPA 8. PUNTUACIONS FACTORIALS POSITIVES MAXIMES. 1981

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del quadre VI.4

**MAPA 9. ACTIVITAT LABORAL FEMENINA I CONTEXT SOCIOECONOMIC.
REGIONALITZACIÓ RESULTANT DE L'ANALISI FACTORIAL**

1981

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del quadre VI.4

les que reuneixen aquestes condicions. Val la pena recordar que aquest anàlisi està fet amb informació relativa a l'any 1981.

El factor 4 agrupa a dues variables que en principi no estan relacionades amb l'activitat femenina, el percentatge de la població que viu a la capital i el percentatge de població femenina amb estudis superiors. Es tracta de totes les províncies de Castella-Lleó, excepte Lleó i Zamora que tenen puntuació elevada en el factor d'activitat tradicional, i Guadalajara. Aquestes províncies, un quinquenni més tard, destaquen precisament per les altes taxes d'activitat femenines de les dones solteres i per una estructura de la població activa on les dones amb nivell d'estudis superiors i apareixen sobrerrepresentades. Madrid apareix amb altes puntuacions positives en els dos factors que resumeixen un alt nivell de desenvolupament i una alta concentració de dones solteres amb un alt nivell d'estudis.

No és casual que les altres quatre províncies de Castella -La Manxa i Osca no obtinguin puntuacions positives en cap dels factors construïts. Pot ser caldria pensar en uns paràmetres diferents per a analitzar l'activitat de les dones d'aquestes regions, on la vida sembla que passi al marge del problema més freqüent de les grans aglomeracions urbanes, i de les zones més deprimides, on la lluita per a la supervivència és un factor que juga en contra de l'activitat femenina.

CAPITOL VII CICLE FAMILIAR I HISTORIA LABORAL. DIFERENCIES TERRITORIALS.

En aquest capítol es vol analitzar fins a quin punt els patrons d'activitat de les generacions del conjunt de l'Estat, exposats en el capítol V, tenen referents certs en el territori. Més concretament, es tracta de saber si a totes les províncies, les generacions nascudes durant el anys cinquantes marquen el canvi de patró en l'activitat femenina per edat observat pel conjunt de l'Estat, apuntat per la generació 1951-55 i confirmat per la generació següent (1956-60) que consistia en arrelentir primer, i frenar després, la baixada de l'activitat en l'edat d'inici del procés de constitució familiar (20-24 i 25-29 anys) que caracteritzava el comportament de les generacions nascudes abans de 1950. Aquest canvi de comportament està motivat, en part, per un retard en el calendari de formació de les unions i d'un aplaçament de la constitució de les famílies; i en part, també, pel fet que entre les generacions més joves el matrimoni i el naixement del fill ha tingut un efecte inhibidor de l'activitat laboral molt més feble que en les generacions anteriors (veure capítol VI).

Tots els gràfics provincials de les taxes d'activitat de les generacions femenines nascudes entre 1916 i 1960, estan reproduïts en l'Annex (veure Gràfic 7 de l'Annex). A l'hora d'interpretar el resultat de la reconstrucció de l'activitat de les generacions femenines feta a partir de dades censals provincials, s'ha de tenir present que les poblacions de referència de cada generació són diferents en cada tram d'edat. En l'anàlisi territorial, es manté el supòsit ja formulat en el capítol V, de mortalitat nul·la, però el supòsit d'absència de migracions no es pot pas postular, ja que el període en estudi es caracteritza justament per una gran mobilitat interior, amb més intensitat dels moviments migratoris inter-provincials que dels moviments migratoris

intra-provincials. De tota manera, els resultats obtinguts es poden considerar del tot consistents.

1 L'ACTIVITAT DE LES GENERACIONS PER PROVÍNCIES

Val la pena destacar que la província de Madrid i les quatre del País Basc i Navarra, segueixen fidelment l'evolució observada pel conjunt de l'Estat, tant pel que fa al nivell de l'activitat laboral femenina com pel que fa a la forma de les corbes d'activitat per edat. En aquestes províncies, en la generació nascuda entre 1946 i 1950, es constata clarament una davallada de l'activitat entre els grup d'edat de 20-24 anys, el qual registra una taxa d'activitat propera al 50% i el grup d'edat següent, 25-29 anys, en el qual la freqüència de l'activitat femenina ha quedat reduïda a la meitat. Per aquesta mateixa generació es pot observar que a partir dels 30 anys es produeix una recuperació de l'activitat (veure per exemple la corba de la província de Navarra en el Gràfic VII.1).

La generació 1951-1955, en el País Basc, Navarra i Madrid, registra una taxa d'activitat en el grup 20-24 anys tan o més elevada que la generació anterior, però en canvi a partir d'aquesta edat el nivell de l'activitat gairebé no es redueix. La generació més jove de totes les que poden ser estudiades amb la informació disponible (1956-60), registra a l'edat 20-24, en aquestes cinc províncies, una taxa d'activitat propera o superior al 60% i segueix cap el grup d'edat següent marcant una tendència creixent. Aquesta darrera generació, per altra banda, també reflexa la tendència al perllongament dels estudis en el primer grup d'edat, la qual cosa fa que en el grup d'edat de 16 a 19 anys, l'activitat sigui menys freqüent en aquesta generació que en l'anterior (1951-55).

1.1 Diferències territorials en l'activitat de les generacions nascudes abans de 1950

Les províncies catalanes i les del País Valencià, segueixen a grans trets l'evolució de l'activitat per generacions observada en el conjunt de l'Estat. Madrid i el País Basc, encara que presenten la peculiaritat d'enregistrar taxes d'activitat juvenil (16-19 anys) força més elevades que en els casos anteriors, també s'adapten al comportament del conjunt de l'Estat. De tota manera, el que és més destacable és que la recuperació de l'activitat a partir dels 30 anys, observada en les generacions més antigues a les regions catalanes i valencianes, és més forta que en el País Basc i que a Madrid. La qual cosa podria suggerir que l'activitat laboral entre les dones casades en aquestes regions mediterrànies és quelcom freqüent a partir del moment en que l'activitat maternal deixa de ser intensa (veure exemple de Girona en el gràfic VII.1).

De fet, en aquelles regions com Catalunya, el País Valencià, Balears, La Rioja, o fins i tot a la província d'Albacete, on hi ha localitzades indústries manufactureres del calçat, el cuir, o la confecció que demanden ma d'obra femenina, és molt probable que durant el període de la maternitat les dones no hagin deixat de treballar, sinó que busquin la manera de compaginar l'activitat maternal amb l'activitat laboral, perquè entre altres raons, la mainada també suposa un augment del presupost familiar.

En un estudi d'Enric Sanchis sobre el treball a domicili al País Valencià queda molt clara aquesta "adaptació" de la forma de treball femení en les diferents etapes del cicle vital.

"El cincuenta por cien aproximadamente de las trabajadoras tiene una historia laboral hasta cierto punto representativa de la mayoría de la fuerza de trabajo femenina de las comarcas industriales del País Valenciano. Una vez acabada la enseñanza obligatoria

entran a trabajar en las fábricas cercanas (las del calzado, juguete y mimbre eran las que con más frecuencia habían pasado por la fábrica). Allí se encontrarán con otras compañeras, la mayoría jóvenes y solteras como ellas, con las que compartirán seis u ocho años de trabajo. Como són muy jóvenes el contrato será de aprendizaje durante varios años, lo cual unido a su misma condición de mujeres, supondrá un ahorro importante para la empresa. Con el matrimonio muchas abandonarán su empleo, que será cubierto o no con nuevas aprendizas según necesidades de la coyuntura. Así, una política de reclutamiento demográficamente adecuada puede introducir un elemento bastante eficaz de flexibilización de la plantilla. Otras aguantarán hasta el nacimiento del primer hijo, que quizá se retrase hasta haber terminado de pagar el piso. Evidentemente hay casos en que el proceso se verá acelerado por el cierre de la empresa o el reajuste de la plantilla. Una vez la trabajadora se convierte en ama de casa tiene varios caminos a su alcance. Unas accederán inmediatamente al trabajo a domicilio impulsadas por las necesidades económicas o por la simple inercia social, pues en muchos pueblos valencianos son excepcionales las mujeres casadas que no se dedican a ésto. Otras, que quizá no pensaban "trabajar" en su nuevo estado, se incorporarán pocos años más tarde para hacer frente al incremento de gastos familiares provocado por los hijos, o porque los tiempos no estan como para confiar exclusivamente en el salario del marido. Camino de casa del intermediario se encontrarán con aquellas antiguas compañeras que siguieron en la fábrica después de la boda: al nacer el niño me lo tuve que dejar y esto siempre es una ayuda que nunca viene mal. Otras, en fin, acabarán trabajando a domicilio muchos años después, cuando el trabajo doméstico remite y sus maridos o ellas mismas no ven con agrado que las horas libres se empleen trabajando fuera del hogar" (E. Sanchis, 1984, pp.178-179).

Aquesta segmentació del mercat de treball, solteres a la fàbrica amb contracte en general en regla, recent casades a la fàbrica a temps parcial i a "preu fet" i casades amb fills a treballar a domicili, és asumida per les dones i fins a cert punt imposada per l'entorn social. Però, aquest patró trifàsic, no és clarament perceptible en totes les generacions ni es troba en totes les regions de l'Estat Espanyol.

Les generacions del quaranta, gairebé en totes les

regions, es comporten d'acord amb el model trifàsic, ara bé, en funció del nivell de l'activitat femenina, la inflexió de la fase intermèdia és més o menys pronunciada. Així, per exemple, en el cas de València, País Basc, Navarra, La Rioja i Catalunya, excepte Barcelona, per a la generació 1945-49, la inflexió és molt acusada, es a dir, el tram de la corba que va dels 20-24 anys al grup d'edat següent, mostra una acusada pendent negativa. Barcelona, a causa de la reducció de l'ocupació de finals dels setanta, que va afectar totes les generacions femenines, presenta per les generacions més antigues uns perfils poc harmònics; les generacions més joves en canvi, no han optat per formar part de l'atur desanimat sinó que es mantenen dins de la població activa encara que sigui en la condició d'aturades (Veure el Gràfic VII de l'Anex).

Per contra, en la major part de les regions castellanes i andaluses la inflexió és molt suau (vegeu el Gràfica VII de l'Anex corresponent a Salamanca). La província de Valladolid, per exemple, on l'activitat laboral femenina és un fenomen recent associat al dinamisme econòmic i demogràfic experimentat en la capital provincial i l'àrea de influència més propera, durant els darrers 20 anys, el perfil de les corbes de l'activitat per edat té una gran semblança amb el perfil de les corbes del conjunt de l'Estat i de les províncies que s'acaban de comentar en els paràgrafs anteriors. La gran diferència però, és que el nivell de l'activitat és molt més baix. Aquesta diferència de nivell en les generacions més antigues, es reflexa en que la inflexió de l'activitat i la posterior recuperació gairebé no és perceptible. De fet, aquesta inflexió tampoc es constata en les altres províncies que, com Valladolid, a principis del període estudiat registraven taxes d'activitat molt baixes.

L'única província que s'escapa a aquest comportament, al marge del cas gallec que es comentarà més endavant, és Almeria, i el patró tan particular que han adoptat les seves

generacions es mereix un comentari. En les corbes d'activitat de les generacions dels quaranta no hi ha ni un senyal d'inflexió en les edats centrals de la maternitat. Tampoc no hi és en les corbes de les generacions dels trenta ni dels cinquanta. L'activitat és sempre creixent amb l'edat en totes les generacions. Es evident doncs, que en el ràpid augment de la taxa d'activitat femenina d'Almeria, constatada en l'observació transversal, hi han contribuït totes les generacions sense excepció (veure gràfic VII.1).

Les províncies gallegues mostren una evolució de l'activitat de les generacions d'estancament. Per exemple, a la província de Lugo, al marge de l'evolució erràtica que també ha de ser comentada ¹, la forma de les corbes generacionals són planes, i lleugerament ascendents; però el seu nivell és molt més elevat que el que s'observa en les generacions anteriors a 1950 en totes les províncies del interior, del sud, i de totes aquelles províncies on tradicionalment l'activitat laboral femenina era un fet poc freqüent. A Biscaia, per exemple, en les generacions més antigues les corbes d'activitat adopten una forma plana amb taxes properes al 10% en totes les edats. A Lugo, en canvi, segons les estimacions censals, hi ha aproximadament un 40% de les dones de totes les generacions que participen en l'activitat econòmica. I si es controla l'edat, a Lugo es constata que l'activitat és lleugerament més alta en les generacions més grans que en les més joves. A Pontevedra, a Orense, i fins i tot a la Coruña, les generacions més grans també presenten tendències erràtiques. Aquesta manca de

¹ Les províncies de Lugo, Orense, Pontevedra, Zamora i Saragossa presenten evolucions de l'activitat generacional erràtiques difícils d'interpretar. La primera hipòtesi que es pot formular a la vista dels resultats és que sigui per un efecte de sobre-declaració en els anys censals corresponents a les crestes (Lugo, a 1970; per Orense a 1975; per Pontevedra a 1975 i 1981, i per Zamora i Saragossa, a 1981), però en contrastar les actives del cens amb les estimacions corresponents del Cens agrari més proper (1972 o 1982), a Galícia i Zamora es planteja la possibilitat que siguin els altres anys els que estiguin subestimats.

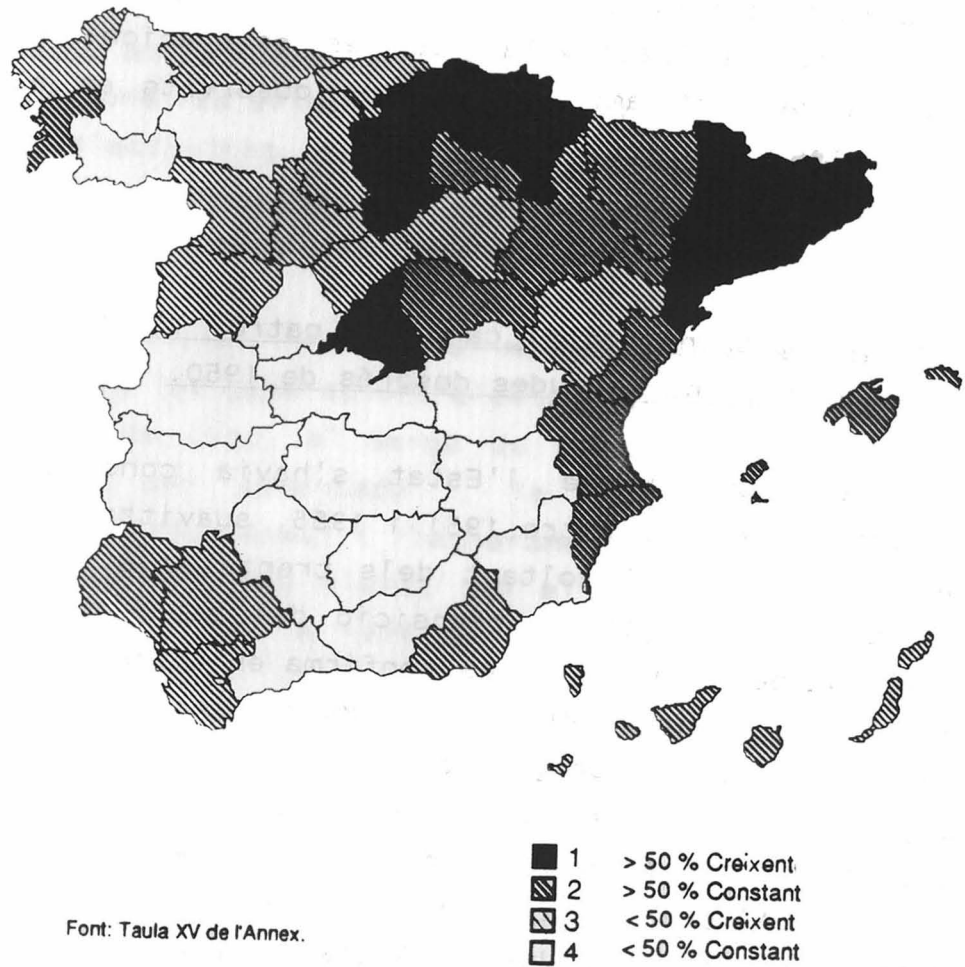
continuitat en les corbes generacionals, s'explica sens dubte, per la dificultat d'estimar via censal la freqüència d'una activitat que no es desenvolupa en l'àmbit del mercat sinó que es defineix i té lloc en l'àmbit familiar. En canvi, l'evolució de l'activitat de les generacions més joves, encaixa del tot amb els patrons observats en els altres províncies.

1.2 De la transició al canvi de patró: l'activitat de les generacions nascudes després de 1950.

Pel conjunt de l'Estat s'havia constatat que la generació nascuda entre 1951 i 1955, suavitzava la inflexió de l'activitat al voltant dels trenta anys, la qual cosa marcava l'inici de la transició del patró de l'activitat femenina per edat. Això es confirma en totes les províncies catalanes, Navarra, País Basc i Madrid. Ara bé, en la majoria de les regions, o bé gairebé no hi ha diferències entre els 20, 25 i 30 anys, o bé ens trobem amb corbes sempre creixents, com el cas d'Almeria que he explicat més amunt. Ara, a Almeria, cal sumar-hi altres tres províncies andaluses, Còrdoba, Jaén i Granada, a més de La Corunya, Astúries, León, Salamanca, Sòria, Teruel i Balears que presenten taxes d'activitat creixents amb l'edat en la generació 1951-1955. Però, en aquest cas, no es pot deduir que les dones continuïn treballant després de casar-se, perquè tot i així, es tracta de proporcions d'activitat molt baixes, entorn el 30 o el 40 per cent. Vol dir que potser algunes ho deixen i d'altres s'incorporen. Aquest problema, al qual ja he fet repetides al·lusions només pot ser resolt treballant amb dades individuals.

La generació més jove de les que podem estudiar és la nascuda durant la segona meitat dels cinquanta, en el tram del seu cicle vital que va dels 15 als 30 anys. Aquesta

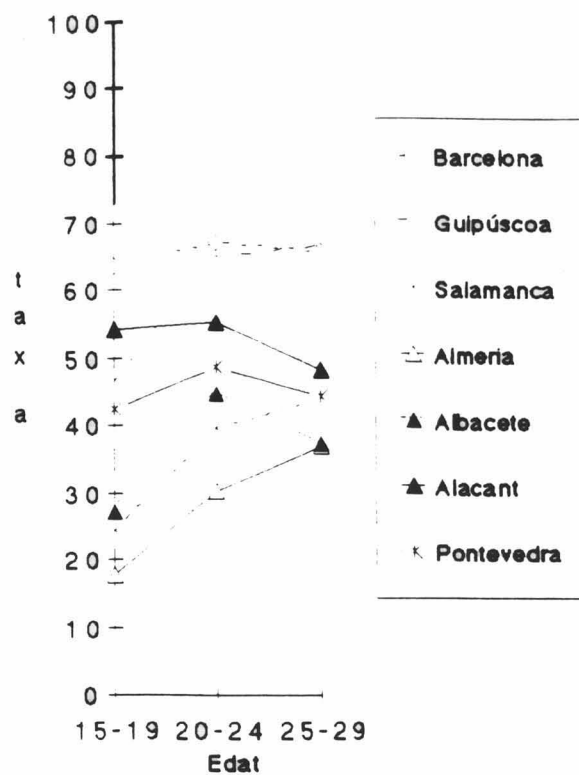
MAPA 11 ACTIVITAT LABORAL FEMENINA EN L'EDAT DE LA MATERNITAT^{*}
GENERACIO 1956-60.

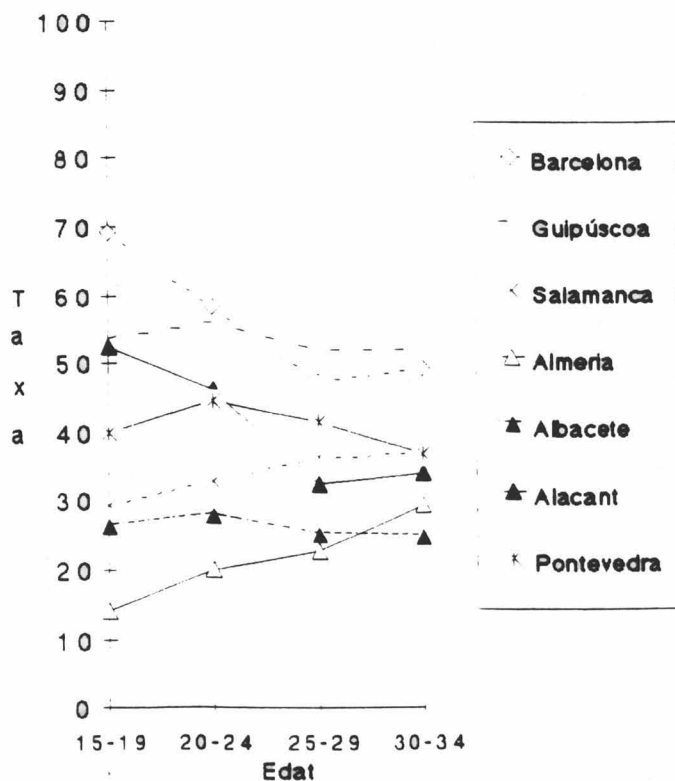
Font: Taula XV de l'Annex.

* Nivell taxa activitat 20-24 anys i relació de la taxa del grup següent (25-29) amb l'anterior.

Gràfic VII.2 TAXES D'ACTIVITAT LABORAL FEMENINES
GENERACIO 1956-60

GENERACIO 1951-55

Font: Elaboració pròpia a partir de la taula XV de l'Annex.

generació que hem titllat de "generació del canvi", ha protagonitzat un canvi notable a tot arreu o no?.

Bé, a Catalunya, País Basc, Navarra, Burgos i Madrid, als 20-24 anys, més del cinquanta per cent de les dones d'aquesta generació estaven en el mercat laboral, i cinc anys després continuaven enregistrant taxes tant o fins i tot més altes. Efectivament, aquesta generació mostra una tendència ascendent molt remarcable. Al País Valencià, Balears, La Rioja, Saragossa, i Guadalajara, que tenien també taxes superiors al 50% entre els 20 i el 24 anys, sembla que l'empenta inicial tendeix a reduir-se amb el matrimoni i el naixement del primer fill.

Entre les províncies que registren per a aquesta generació nascuda durant la segona meitat dels cinquanta, taxes bastant inferiors al 50%, entorn als vint anys, cal fer dos grups: El primer grup, marca una tendència d'activitat creixent o estacionària amb l'edat i en molts casos, arriba a la cota del 50% poc abans de complir els 30 anys. En el cas de Sòria, per exemple, la taxa del grup 25-29 anys assoleix el valor del 55 per cent. Aquest grup lògicament inclou Almeria i a més aplega a la regió d'Andalusia Occidental, bona part de Castella i Lleó, Terol, La Corunya, Astúries i Cantàbria (veure en el Mapa 11 totes les províncies que apareixen amb la trama del grup 3).

En el segon grup de províncies, la generació més jove segueix la pauta pròpia del model trifàsic de davallada de l'activitat a partir dels 25 anys. Aleshores, la taxa anterior als 25 anys, és a dir, del grup 20-24 anys, encara que en alguns casos és molt propera al 50%, com és en el cas d'Albacete, gairebé mai no supera els 35 per cent. Tota la meitat sud de la península, excepte les 4 províncies andaluses que he citat més amunt, es comporten d'acord amb aquest patró, juntament a les províncies d'Avila, León, Lugo, i Orense. Evidentment, aquestes són les regions on les dones

joves, casades o no, ja que aquí les tenim totes juntes, tenen més dificultats per integrar-se al mercat laboral formal.

En el gràfic VII.2, es reproduïxen les corbes d'activitat femenina de les generacions femenines més joves (1951-55 i 1956-60) de les províncies de Barcelona, Guipúscoa, Salamanca i Almeria, Albacete, Alacant i Pontevedra, per tal d'exemplificar les diferents tendències observades.

En resum, l'anàlisi de l'evolució de l'activitat femenina per edat, generacions i províncies, revela que el patró constatat pel conjunt de l'Estat és present en una bona part del territori, però amb certes variacions. A les regions del mediterrani, on les dones han participat tradicionalment en les activitats industrials, s'observa una activitat més elevada en les generacions més grans. En les regions on l'activitat femenina és un fenomen recent, les corbes d'activitat de les generacions nascudes abans de 1950, adopten una forma quasi plana. Pel que fa a les generacions més joves, val a dir que el Mapa 11 és del tot il·lustratiu: a les províncies insulars, la meitat nord peninsular (excepte Lleó, Lugo i Orense), el País Valencià, Almeria, Sevilla, Huelva i Cadiz, s'observa una tendència de les taxes d'activitat ascendent amb l'edat, o si més no taxes properes al 50%. Però, a tota la meitat sud de la Península (excepte les quatre províncies esmentades (Almeria, Sevilla, Huelva i Cadiz), les generacions més joves tenen una vinculació molt feble amb el mercat de treball. Es a dir, a Extremadura, Castalla-La Manxa i a Andalússia, l'activitat laboral és encara un fenomen poc freqüent, fins i tot entre les generacions més joves.

2. ELS ITINERARIS LABORAL-FAMILIARS PER COMUNITATS AUTÒNOMES.

Per afinar una mica més l'estudi territorial del canvi de patró de l'activitat femenina per edat, generació, es presentarà a continuació l'anàlisi de la informació biogràfica provinent de l'Enquesta de Fecunditat, centrant l'atenció en el comportament de les dones casades o unides establiment que han tingut almenys un fill de les dues generacions seleccionades, a saber: les nascudes en la immediata posguerra (1940-45) i les que varen assolir la majoria d'edat en plens anys setanta, quan el país vivia profunds canvis demogràfics, polítics i socioeconòmics (nascudes entre 1950-55). Pel que fa a les variables considerades, l'estudi biogràfic territorial, atès que per problemes de representativitat de la mostra no ha pogut ser abordat amb el detall desitjat ², es cenyirà als aspectes següents: a) Intensitat de l'activitat de les generacions per Comunitats Autònomes (complement a 100 del Itinerari 8). b) Implantació de l'itinerari laboral-familiar continu (Itinerari 1); i c) incidència del patró tradicional segons el qual l'activitat laboral s'interromp en el moment del matrimoni (Itinerari 4).

Pel conjunt de les generacions, la màxima intensitat es localitza a Catalunya, on prop del 90% de les dones casades i amb fills han treballat alguna vegada al llarg de la seva

² La mostra de l'enquesta es va dissenyar per que fos representativa a nivell de Comunitats, però atès que l'anàlisi biogràfic objecte d'aquest estudi fa referència a una subpoblació de l'enquesta (el col·lectiu de dones casades i amb fills), que a la vegada era desagregada en funció de criteris múltiples, s'ha intentat solventar el problema agrupant les Comunitats en cinc grans regions. Aquestes regions, dissenyades en funció de criteris relatius a l'activitat femenina, han resultat d'un pes demogràfic molt diferent, de manera que el grau de fiabilitat podia variar molt d'una regió a l'altre.

vida (Itinerari 8=12%) ³.

A Balears, Madrid, La Rioja i Aragó, on han treballat entre el 90 i el 80% de les dones del col·lectiu objecte de l'estudi, també es pot considerar que la intensitat de l'activitat laboral femenina és elevada.

L'activitat econòmica femenina, en canvi, ha estat menys freqüent a Canaries i Castilla-Lleó, on l'intensitat de l'activitat, respectant l'ordre regional anterior, oscila entre un 70 i un 60%. Finalment, a Extremadura únicament el 50% de les dones del col·lectiu de les generacions entrevistades (1935-67) havien treballat alguna vegada. El Mapa 12.1 representa l'intensitat laboral del conjunt de les generacions entrevistades, nascudes entre 1935-67.

La distribució per itineraris i Comunitats Autònomes, no guarda una relació clara amb la intensitat de l'activitat. Així, per exemple, a Galícia i, en menor grau a Balears, hi ha un gran predomini de l'itinerari 1, indicatiu d'una activitat continuada. A Catalunya i al País Valencià, el patró tradicional de deixar la feina en el moment de casar-se agrupa a un 30% de les dones del col·lectiu entrevistades, però l'itinerari 1 segueix essent el principal. Per contra, a l'Aragó, Murcia, La Rioja, Madrid, Navarra i el País Basc, la intensitat també ha estat força elevada, el comportament més comú està representat per l'activitat laboral restringida a l'etapa anterior al matrimoni.

Curiosament, a Astúries, Castilla-La Manxa i Canàries, on han treballat 7 de cada 10 dones, aquestes es distribueixen de forma equilibrada entre els dos itineraris laborals principals (el 1 i el 4), els quals agrupen a 6 de cada 7 dones treballadores.

³ La intensitat de l'activitat laboral pot ser estimada sumant els percentatges dels itineraris del 1 al 7, o calculant el complement a 100 del itinerari 8.

Finalment, Cantabria i Castella-Lleó, on només han treballat alguna vegada el 60% de les dones, registren la freqüència més alta de l'itinerari 4.

2.1 La distribució de la generació de la posguerra per itineraris i Comunitats.

El mapa de la intensitat de l'activitat femenina corresponent a la generació de la posguerra (Mapa 12.2), confeccionat a partir de les dades del quadre VII.1, mostra: 1er.- Que hi ha una gran continuïtat en el territori de les regions que registren intensitats comparables, i 2on.- Que els valors observats mostren una gran variació.

Les regions que tenen la intensitat més alta, és a dir els valors més baixos en l'itinerari 8 (dones que no han treballat mai), són per aquest ordre: Navarra, amb una intensitat del 89% i Murcia, País Valencià, Balears, Catalunya, Astúries i País Basc, amb intensitats que oscilen entre el 80 i el 85%. A l'altre extrem de la distribució hi ha Extremadura, on només un 42% de les dones de la generació nascuda entre 1940 i 1945 han treballat alguna vegada al llarg de la seva vida; seguida de Castella-Lleó, amb una intensitat propera al 50%, i de Cantabria on han arribat a treballar aproximadament 6 de 10 dones de la generació 1940-45. Les altres regions, tal com es pot veure al Mapa 12.2, prenen valors intermedis. En aquest sentit, a primera vista sorprèn trobar que Galícia, que segons les dades censals presenta les taxes d'activitat més altes de l'Estat, apareix tan propera a Castella-La Manxa que comprèn aquelles províncies que registren mínims en tots els moments estudiats. Però en analitzar la distribució de les dones que han treballat per itineraris, es constata que Galícia hi ha una gran concentració en l'itinerari 1, és a dir, de dones que han treballat tota la vida, mentre que en les altres regions hi ha una major diversificació d'itineraris.

QUADRE VII.1. DISTRIBUCIO DE LES DONES CASADES O UNIDES AMB FILLS PER ITINERARI LABORAL-FAMILIAR I COMUNITATS AUTONOMES. GENERACIONS SELECCIONADES. (Relatiua)

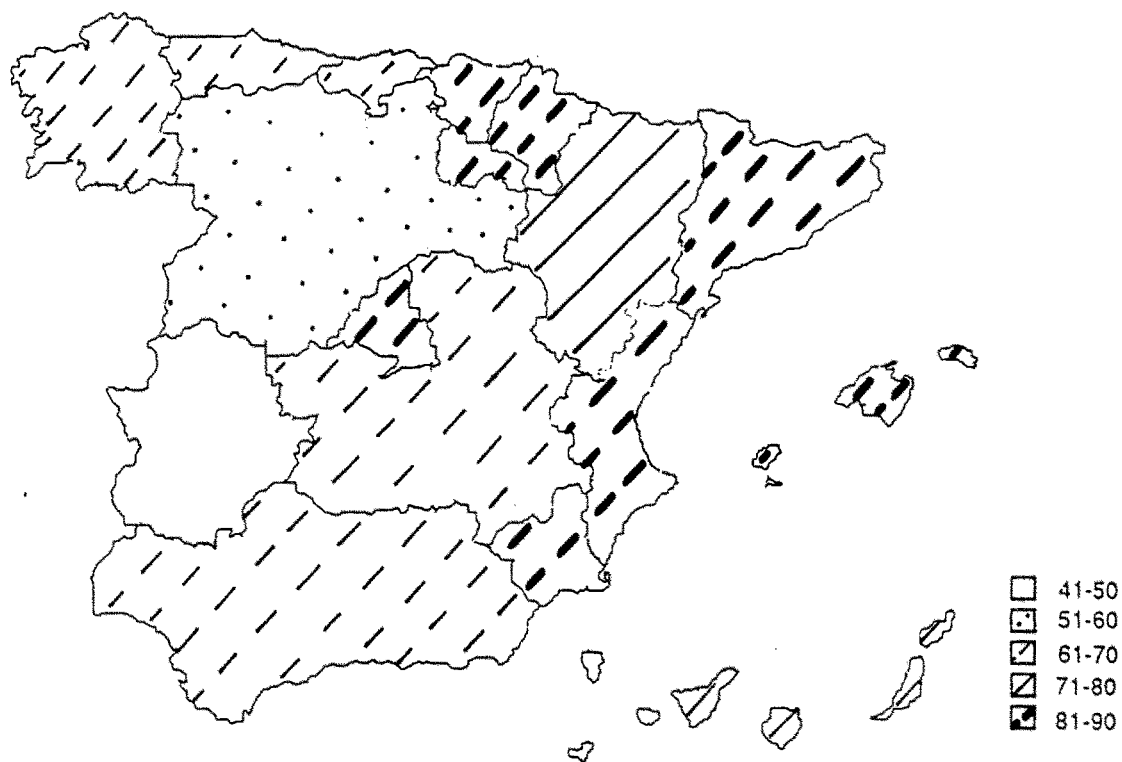
COMUNITATS AUTONOMES	GENERACIO 1940-45								TOTAL
	ITINERARIS				LABORAL-FAMILIARS				
	1	2	3	4	5	6	7	8	
Andalucia	14,85	0,99	3,96	34,65	0,99	0,00	4,95	39,60	100
Aragó	5,41	0,00	13,51	40,54	0,00	0,00	2,70	37,84	100
Asturies	19,61	3,92	5,88	37,25	3,92	0,00	11,76	17,65	100
Balears	35,14	2,70	2,70	24,32	5,41	0,00	13,51	16,22	100
Canaries	15,69	3,92	5,88	39,22	3,92	0,00	1,96	29,41	100
Cantàbria	16,13	3,23	9,68	25,81	0,00	0,00	3,23	41,94	100
Castella Lleó	17,39	2,90	1,45	21,74	7,25	0,00	0,00	49,28	100
Castella la Manxa	37,74	1,89	5,66	18,87	0,00	0,00	3,77	32,08	100
Catalunya	36,57	6,72	7,46	29,85	1,49	0,00	1,49	16,42	100
Comunitat Valenciana	28,77	4,11	17,81	31,51	0,00	0,00	2,74	15,07	100
Extremadura	8,33	0,00	2,08	29,17	0,00	0,00	2,08	58,33	100
Galicia	44,93	2,90	7,25	1,45	4,35	0,00	4,35	34,78	100
Madrid	17,17	7,07	7,07	39,39	2,02	0,00	4,04	23,23	100
Murcia	17,50	2,50	20,00	45,00	0,00	0,00	0,00	15,00	100
Navarra	30,56	5,56	5,56	47,22	0,00	0,00	0,00	11,11	100
País Basc	25,37	4,48	5,97	43,28	0,00	0,00	1,49	19,40	100
La Rioja	13,04	2,17	13,04	41,30	0,00	0,00	6,52	23,91	100
Espanya sense Ceuta i Melilla	23,80	3,65	7,58	31,77	1,82	0,00	3,55	27,83	100

COMUNITATS AUTONOMES	GENERACIO 1955-60								TOTAL
	ITINERARIS				LABORAL-FAMILIARS				
	1	2	3	4	5	6	7	8	
Andalucia	26,00	5,00	7,00	28,00	1,00	0,00	4,00	29,00	100
Aragó	44,44	14,81	7,41	25,93	0,00	0,00	0,00	7,41	100
Asturies	23,40	2,13	8,51	19,15	0,00	0,00	8,51	38,30	100
Balears	75,00	0,00	0,00	16,67	4,17	0,00	0,00	4,17	100
Canaries	33,33	11,11	8,33	19,44	0,00	2,78	0,00	25,00	100
Cantàbria	21,05	5,26	10,53	21,05	0,00	0,00	5,26	36,84	100
Castella Lleó	34,88	4,65	0,00	32,56	0,00	0,00	0,00	27,91	100
Castella la Manxa	23,91	2,17	2,17	43,48	0,00	0,00	4,35	23,91	100
Catalunya	56,96	12,66	2,53	20,25	1,27	0,00	0,00	6,33	100
Comunitat Valenciana	52,24	13,43	7,46	17,91	1,49	0,00	0,00	7,46	100
Extremadura	18,52	0,00	0,00	37,04	0,00	3,70	0,00	40,74	100
Galicia	39,06	0,00	3,13	12,50	4,69	1,56	6,25	32,81	100
Madrid	45,00	15,00	5,00	23,33	0,00	1,67	1,67	8,33	100
Murcia	40,00	8,00	0,00	44,00	0,00	4,00	0,00	4,00	100
Navarra	63,64	9,09	4,55	13,64	0,00	0,00	0,00	9,09	100
País Basc	44,68	14,89	4,26	23,40	0,00	0,00	2,13	10,64	100
La Rioja	30,43	13,04	8,70	30,43	4,35	0,00	0,00	13,04	100
Espanya sense Ceuta i Melilla	39,42	7,94	4,76	24,47	1,06	0,66	2,25	19,44	100

COMUNITATS AUTONOMES	GENERACIO 1955-67								TOTAL
	ITINERARIS				LABORAL-FAMILIARS				
	1	2	3	4	5	6	7	8	
Andalucia	19,76	2,90	6,13	31,86	1,19	0,17	3,41	34,58	100
Aragó	20,94	2,99	9,40	42,74	0,85	0,43	2,14	20,51	100
Asturies	24,58	2,54	5,93	25,42	3,39	0,00	6,78	31,36	100
Balears	44,67	7,11	3,55	21,32	2,03	0,00	8,12	13,20	100
Canaries	25,51	3,64	6,88	25,51	3,24	0,40	4,86	29,96	100
Cantàbria	18,68	3,85	8,24	24,73	2,20	0,00	4,95	37,36	100
Castella Lleó	23,91	3,42	1,86	26,71	1,86	0,00	1,55	40,68	100
Castella la Manxa	30,08	1,13	5,26	28,95	0,75	0,00	3,01	30,83	100
Catalunya	38,83	9,28	7,90	29,04	1,72	0,00	1,20	12,03	100
Comunitat Valenciana	36,30	7,03	11,48	28,10	0,94	0,00	1,87	14,29	100
Extremadura	15,09	0,47	1,42	31,13	0,47	0,47	0,94	50,00	100
Galicia	40,90	2,64	5,01	10,29	4,49	0,79	5,54	30,34	100
Madrid	29,06	9,38	6,18	34,32	1,37	0,23	2,52	16,93	100
Murcia	25,89	3,13	10,71	40,63	1,79	0,45	3,57	13,84	100
Navarra	33,52	3,91	8,38	39,11	0,00	0,00	1,68	13,41	100
País Basc	34,07	5,99	5,36	36,91	0,63	0,32	2,21	14,51	100
La Rioja	25,14	5,59	11,17	37,43	1,12	0,00	3,35	16,20	100
Espanya sense Ceuta i Melilla	29,40	4,86	6,74	29,75	1,67	0,19	3,15	24,24	100

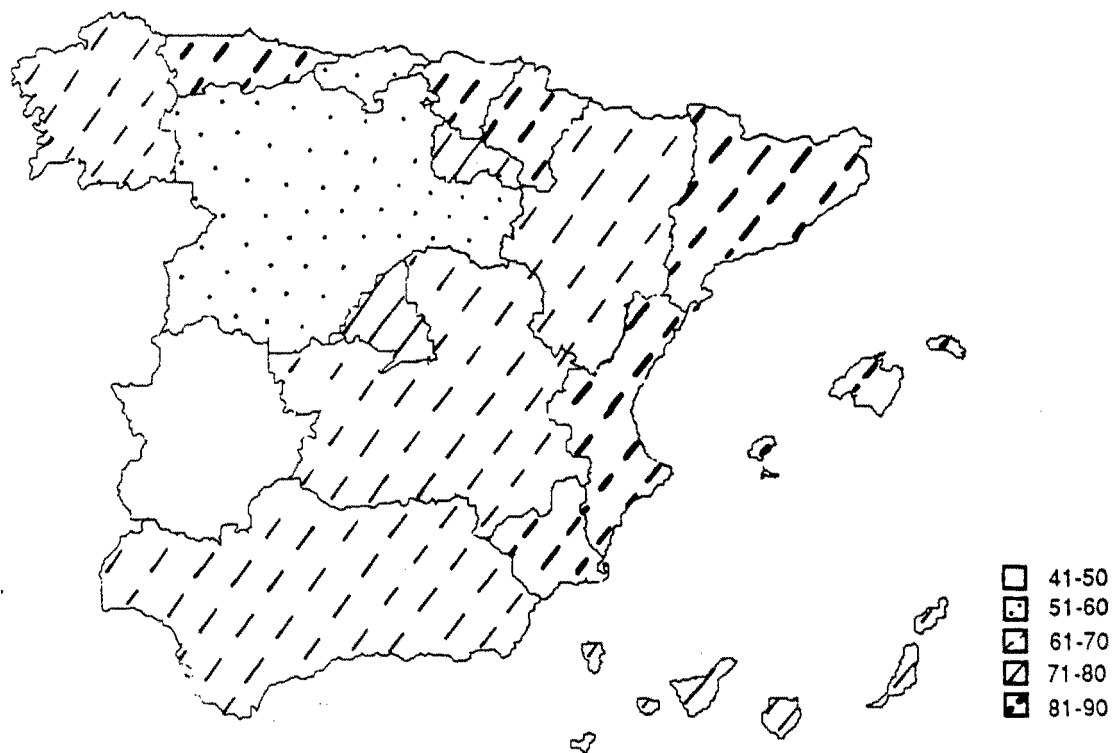
Font: TAULA XVI de l'Annex.

MAPA 12.1. DONES CASADES O UNIDES AMB FILLS QUE HAN TREBALLAT ALGUNA VEGADA. COMUNITATS. AUTONOMAS. GENERACIONS 1935-1967. (EN %)

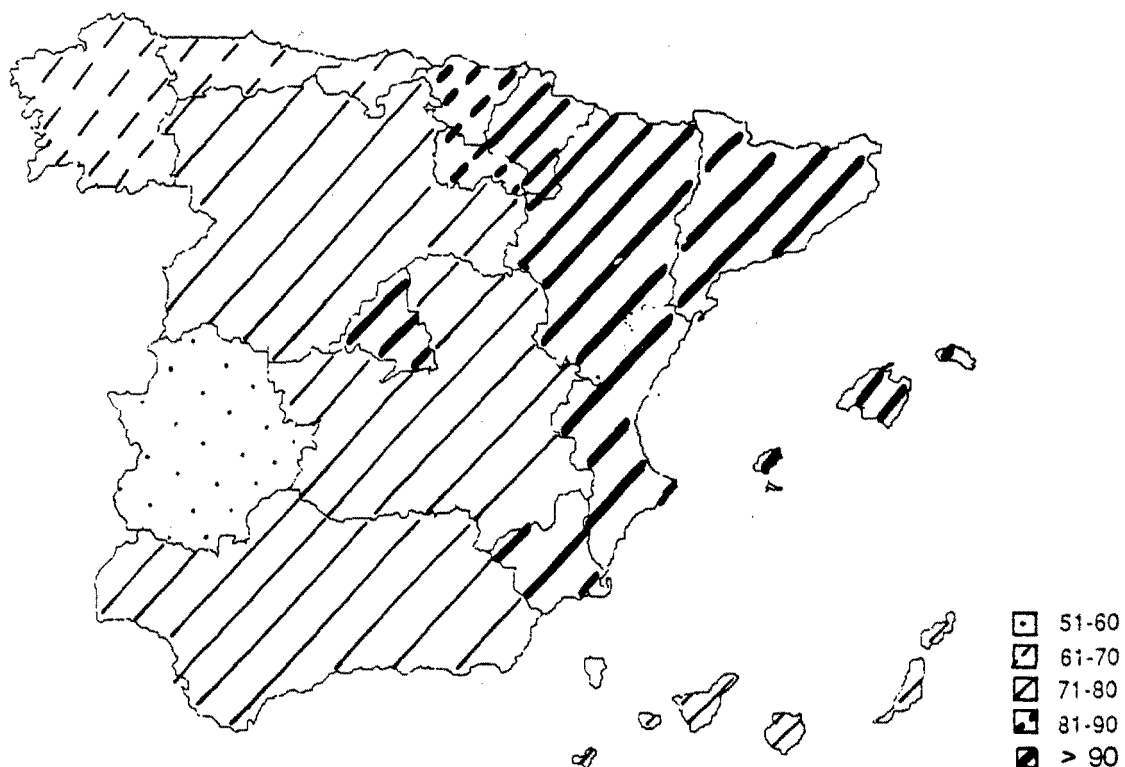

Font: Quadre V.1

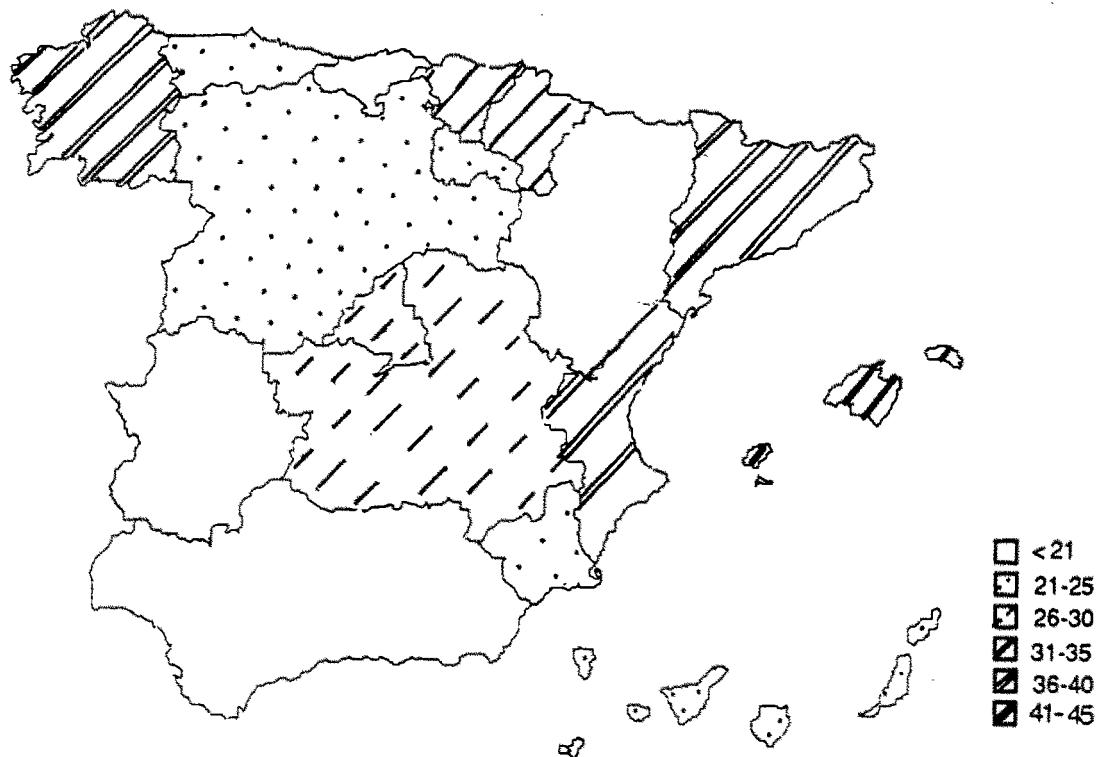
MAPA 12.2. DONES CASADES O UNIDES AMB FILLS QUE HAN TREBALLAT ALGUNA VEGADA. COMUNITATS AUTONOMAS. GENERACIONS 1940-1945. (EN %)

MAPA 12.3. DONES CASADES O UNIDES AMB FILLS QUE HAN TREBALLAT ALGUNA VEGADA. COMUNITATS AUTONOMAS. GENERACIONS 1955-1960. (EN %)

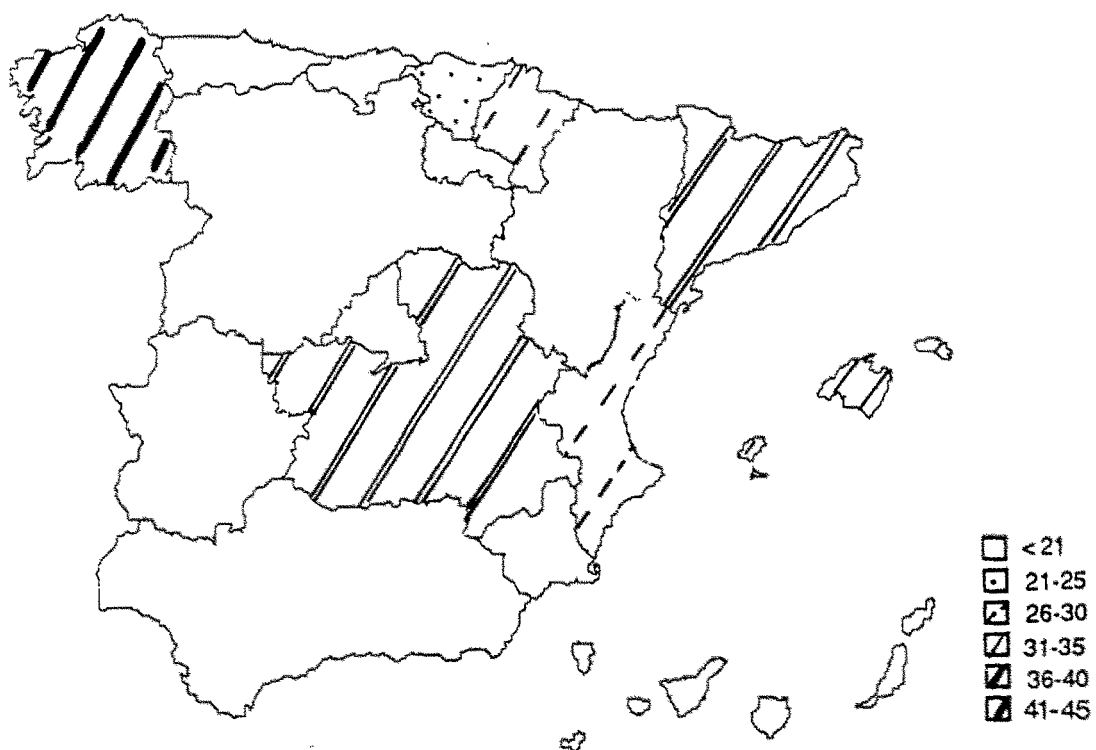
MAPA 13.1. DONES CASADES O UNIDES AMB FILLS QUE HAN TREBALLAT EN LES TRES ETAPES DEL CICLE FAMILIAR*. COMUNITATS AUTONOMAS. GENERACIONS 1935-1967. (EN %)

* Abans del matrimoni o unió, entre la unió i el naixement del primer fill i després del naixement del primer fill.

Font: Quadre V.1

MAPA 13.2. DONES CASADES O UNIDES AMB FILLS QUE HAN TREBALLAT EN LES TRES ETAPES DEL CICLE FAMILIAR* COMUNITATS AUTONOMAS. GENERACIONS 1940-1945. (EN %)

MAPA 13.3. DONES CASADES O UNIDES AMB FILLS QUE HAN TREBALLAT EN LES TRES ETAPES DEL CICLE FAMILIAR* COMUNITATS AUTONOMAS. GENERACIONS 1955-1960. (EN %)

* Abans del matrimoni o unió, entre la unió i el naixement del primer fill i després del naixement del primer fill.

D'aquesta observació es pot deduir que les activitats econòmiques que permeten la integració de les dones gallegues, estan totes lligades a la institució familiar, de tal manera que les dones que s'hi vinculen tenen feina per a tota la vida. En canvi, aquelles dones que queden al marge d'aquestes activitats, no compten amb alternatives d'ocupació⁴. En aquest sentit es podria concloure que a Galícia l'oferta de llocs de treball per a les dones tenen predominantment una estructura "rígida".

Per a il·lustrar millor la implantació territorial de les històries laborals "continuades" (amb activitat en les tres etapes del cicle familiar), he elaborat el Mapa 13, on es reproduïx el percentatge de dones de cada Comunitat Autònoma que han estat adjudicades a l'Itinerari 1, per haver declarat que havien treballat abans de casar-se, després del matrimoni i abans del naixement del primer fill i després del naixement del primer fill. Efectivament, Galícia té aquí (veure Mapa 13.2), el 45% de les dones de la generació nascuda entre 1940 i 1945 i, en canvi, només té un 1,45% de dones en l'itinerari 4, que com es recordarà és el que representa el patró anomenat tradicional perquè indica que l'activitat laboral s'atura al accedir l'estat de casada.

En canvi, a Castella-La Manxa, l'experiència laboral d'un 20% de les dones de la generació de 1940-45, es limitava a la fase en que eren solteres. De la mateixa manera, entre un 35 i un 50% de les dones de les Comunitats d'Astúries, el País Basc, La Rioja, Navarra, Aragó, Madrid, Regió Murciana i Canaries, també formaven part de l'itinerari 4.

Per a les regions de l'àrea mediterrànea, que com s'ha vist en el Mapa 12.2 registren intensitats molt altes, els itineraris 1 i 4 agrupen aproximadament a una tercera part de les dones de la generació de la posguerra. A Castella-La

⁴ En l'anàlisi biogràfica, activitat i ocupació són equivalents.

Manxa segueix havent-hi un grup important (un 38%) de dones que han treballat en les tres etapes del cicle familiar.

2.2 La distribució de la generació 1955-1960 per itineraris i Comunitats.

Abans d'explorar la diversitat territorial de la intensitat dels itineraris seguits per a la generació nascuda entre 1955-60, val la pena destacar que, a partir de les dades de l'Enquesta de Fecunditat, es poden deduir pautes regionals diferenciades pel que fa al comportament nupcial i reproductiu. En aquest sentit el pes del col·lectiu de dones casades o unides establiment que han tingut fills, respecte al nombre total de dones d'aquesta generació, ens proporciona un indicador molt interessant.

Des de la perspectiva de la nupcialitat, segueixen essent Andalusia i Canaries les que juntament amb Galícia i La Rioja, registren per aquesta generació -1955-60- a l'edat 25-29, un índex de solteria més baix, entorn al 20%. La franja transversal interior, que va des del País Basc i Cantabria fins a Andalusia, registra l'índex de solteria més elevat, de l'ordre de 35 al 40%, però es Aragó qui registra l'índex més alt, amb un 42% de dones solteres en la generació nascuda entre 1955 i 1960, quan tenien entre 25 i 29 anys. Finalment, Astúries, Castella-La Manxa, Extremadura, Regió Murciana, coincideixen amb el comportament estatal, és a dir, entorn al 70% estan casades o unides establiment, i d'aquestes un 10% encara no tenen fills.

Si es pren com a punt de referència la mitjana de l'Estat, que situa el percentatge del col·lectiu objecte de l'estudi en un 55% del conjunt de la generació, resulta que Andalusia i Canaries, províncies natalistes per excelència, criden l'atenció perquè les dones casades o unides amb fills tenen un pes molt més important que en el conjunt, ja que

representen el 64% de les dones de la generació de 1955-60. Per contra, a Navarra, el col·lectiu esmentat només agrupa al 42% de les dones de la mateixa generació. En les regions mediterrànies, aquest col·lectiu està també sobre representat, però no perquè la nupcialitat sigui tardana, sinó perquè la fecunditat matrimonial es més baixa. A Catalunya, per exemple, en el moment de l'enquesta, el 71% de les dones nascudes entre 1955-60 estaven casades o unides establiment (a Espanya eren un 69%), però en canvi el col·lectiu en estudi només representa el 51%, es a dir, que hi havia un 21% de les dones d'aquesta generació que vivien en unió però que no tenien fills. Al País Valencià, a les Balears i a La Rioja, passa exactament el mateix que a Catalunya. Per contra, en el País Basc i a l'Aragó hi una correspondència més gran entre nupcialitat i fecunditat; la majoria de les dones casades ja tenien fills, però hi ha aproximadament un 40% de dones d'aquesta generació que es mantenen solteres. Cantabria i Castella-Lleó també es troben en aquesta situació.

El mapa corresponent a la intensitat de la generació 1955-60 (Mapa 12.3), s'adequa més a les pautes regionals que s'han pogut detectar a partir de les informacions censals. Efectivament, totes les regions següents: Murcia, Balears, Aragó, País Valencià, Catalunya, Navarra i Madrid, registren les intensitats més elevades, sempre superiors al 90%. La Rioja i el País Basc no assoleixen la cota del 90%, però estàn molt a prop.

Andalusia i les dues Castelles, en relació a la generació de la posguerra, experimentan un avenç important en els nivells de intensitat laboral. En aquest sentit, el progrès mes gran correspon a Castella-Lleó, ja que presenta per a la generació de 1955-60 una intensitat del 72%, en front al 50% que registrava la generació de la posguerra. En canvi, a Galícia la intensitat és equivalent a la de la generació de 1940-45, mentre que a Asturies el canvi

generacional suposa una tendència clarament regressiva: de la generació nascuda entre 1940-45, 4 de 5 dones varen treballar alguna vegada al llarg de la seva vida, per a la generació més jove (1955-60) aquesta relació era de 3 treballadores per a cada 2 mestresses de casa.

En analitzar la distribució per itineraris de les dones casades o unides establiment que han tingut al menys un fill de les de la generació de 1955-60, per Comunitats, s'observa que el pes de l'itinerari 1, en relació a la generació de la posguerra, ha augmentat en totes les Comunitats Autònomes, amb la única excepció de Castella-La Manxa, regió on ha retrocedit del 38% al 24%. de tota manera, aquesta evolució expansiva de l'itinerari 1 no l'ha convertit en l'itinerari principal de la generació de 1955-60, en totes les Comunitats, encara que pel conjunt de l'Estat l'activitat "continuada" si que s'ha convertit en la més freqüent.

A La Rioja i a Cantabria el pes de l'itinerari 1 està equilibrat amb el pes de l'itinerari 4. A Castella-La Manxa i a Extremadura per cada 4 dones que han seguit el patró tradicional de deixar la feina en casar-se, 2 han treballat en les etapes del cicle familiar. Finalment, a Andalusia i a Murcia, la majoria la té l'itinerari 4, seguit de molt aprop per l'itinerari 1.

En resum, sembla clar que el retrocès de l'activitat de les generacions afecta a tota la regió Nord-Oest, i està vinculat amb la pèrdua d'importància de l'agricultura tradicional i amb la manca d'oportunitats de treball per les generacions femenines més joves. Curiosament, les regions de l'interior i del sud peninsular en la generació més jove, mostren una activitat més freqüent que en la regió Nord-Oest, la qual ha accedit a l'últim lloc del ranking regional de la intensitat laboral femenina. Les modalitats per medi de les quals s'ha produït l'increment de l'activitat laboral a Andalusia i a Canaries, abarquen tant els dos intineraris

**QUADRE VII.2. DISTRIBUCIO DE LES DONES CASADES O UNIDES AMB FILLS
PELS ITINERARIS LABORAL-FAMILIARS I GRANS REGIONS.
GENERACIONS SELECCIONADES. (Relatius horitzontals).**

GENERACIO 1940-45

REGIONS	1	4	8	RESTA PF.	TOTAL
Nord-Oest	30,46	18,54	30,46	20,53	100
Nord-Est	28,69	35,92	18,23	17,16	100
Mediterrània	18,37	38,27	21,43	21,94	100
Sud	15,13	36,18	36,18	12,50	100
Interior	21,18	22,94	46,47	9,41	100
Total	23,80	31,77	27,83	16,60	100

GENERACIO 1955-1960

REGIONS	1	4	8	RESTA PF.	TOTAL
Nord-Oest	31,01	16,28	34,88	17,83	100
Nord-Est	54,59	20,96	7,86	16,59	100
Mediterrània	44,14	25,52	7,59	22,76	100
Sud	27,94	25,74	27,94	18,38	100
Interior	26,50	37,61	29,91	5,98	100
Total	39,42	24,47	19,44	16,67	100

GENERACIO 1935-1967

REGIONS	1	4	8	RESTA PF.	TOTAL
Nord-Oest	30,99	18,07	32,25	18,70	100
Nord-Est	35,57	32,01	14,02	18,40	100
Mediterrània	28,85	35,53	15,88	19,74	100
Sud	21,46	29,98	33,21	15,35	100
Interior	23,63	28,63	39,88	7,88	100
Total	29,40	29,75	24,24	16,61	100

Font: TAULA XVII.1 de l'Annex.

Nota.- Nord-Oest: Galícia, Asturies i Cantàbria
 Nord-Est : Catalunya, País Basc, Navarra, Balears i Madrid
 Mediterrània: País Valencià, Aragó, Múrcia i La Rioja
 Sud: Andalusia i Canàries
 Interior: Castella-Lleó, Castella-La Manxa i Extremadura

laborals més freqüents (activitat continuada -perfil 1-, i tradicional -perfil 4-) com aquells menys freqüents que indiquen històries laborals discontinuades (resta dels perfils).

En la regió mediterrània, definida en sentit ampli, incloses les Balears, totes les Regions del Nord-Est i, fins i tot, Madrid, avença en la legitimació total de la dona casada, mare i treballadora, atès que el increment de la intensitat laboral ha anat acompanyada d'una implantació més gran de l'itinerari 1 (veure quadre VII.2).

En conclusió, la major intensitat de l'activitat femenina en la generació nascuda entre 1955 i 1960 està clarament associada a un predomini de la història laboral caracteritzada per l'activitat en les tres etapes del cicle familiar.

CONCLUSIONS

L'anàlisi territorial de l'activitat laboral femenina a Espanya ha permès contrastar les hipòtesis formulades a l'inici de l'estudi i arribar a les següents conclusions:

Primera.- En relació a la hipòtesi relativa a la reducció de l'activitat laboral en les edats més joves, com a conseqüència de la tendència a perllongar la durada dels estudis, s'ha pogut comprovar:

- 1.- Que la reducció de l'activitat en els primers grups d'edat, pel que fa a l'activitat femenina, només es constata en algunes de les províncies que han registrat durant el període estudiat, les taxes més elevades de tot l'Estat, entre les que es poden destacar la província de Girona, la d'Alaba i la de Barcelona. Per contra, totes les províncies sense excepció registren una forta reducció de l'activitat masculina en els grups d'edats més joves.
- 2.- Que aquesta reducció no és visible en el cas de l'activitat femenina abans de 1981. En canvi, l'activitat masculina en els primers grups d'edat comença a ser visible des del primer quinquenni del període estudiat, s'accentua en el quinquenni 1975-1981 com a conseqüència de la crisi laboral i de l'augment de la pressió demogràfica sobre el mercat de treball, però a partir de 1981 la tendència decreixent comença a suavitzar-se.
- 3.- Que aquesta reducció en el cas de l'activitat femenina només afecta al primer grup d'edat (16-19 anys) i en comptades ocasions al grup d'edat següent (20-24 anys). En canvi, pel que fa a la població masculina sistemàticament la reducció de l'activitat s'ha fet

notar en els dos primers grups d'edat, per bé que a partir de 1981 la taxa del grup 20-24 es manté constant gairebé en totes les províncies.

- 4.- Que atès que la reducció de l'activitat laboral es correspon amb un augment de l'activitat escolar, i atès que l'activitat laboral augmenta amb el nivell d'estudis, es pot esperar en un futur un augment de la propensió a treballar, sobretot en el cas de la població femenina, per la qual les taxes d'activitat són actualment molt més baixes que les de la població masculina.

Segona.- En relació a la hipòtesi relativa a un ajornament de la incompatibilitat entre activitat laboral i constitució familiar del matrimoni a etapes posteriors del cicle familiar, l'anàlisi transversal i longitudinal de l'activitat laboral femenina ha permès matisar la hipòtesi formulada en el sentit que segueix:

- 1.- Que l'activitat laboral femenina, segons l'anàlisi dels moments, ha augmentat bàsicament per la incorporació creixent de la dona casada al mercat del treball, i que aquesta incorporació és més notable en aquelles regions on la propensió a treballar de les dones ja era elevada.
- 2.- Que són les generacions nascudes durant la dècada dels cinquanta les que marquen una ruptura amb el patró clàssic de l'activitat, segons el qual l'activitat s'interrompia en el moment del matrimoni; ja que l'activitat laboral deixa de reduir-se en les edats centrals de la maternitat i fins i tot en algunes regions mostra en aquestes edats una tendència creixent.
- 3.- Que les dones de la generació nascuda entre 1955 i 1960 que s'han casat i ja han tingut al menys un fill tenen

una probabilitat menor que les generacions anteriors de deixar la feina després del matrimoni, i que fins i tot, després del naixement del primer fill la presuposada incompatibilitat entre l'activitat maternal i activitat laboral no té per efecte una reducció dràstica de l'activitat laboral.

- 4.- Que en les regions on l'activitat femenina ha estat tradicionalment alta en el passat, el percentage de dones que segueixen treballant, després de casar-se, és molt més elevat que en les altres regions. Es a dir, que l'existència continuada d'oportunitats de treball per a les dones crea determinats valors socials favorables al rol de mare treballadora.
- 4.- Que aquest canvi de patró s'explica en gran part per una canvi en el comportament nupcial i reproductiu. Les generacions que marquen una ruptura amb el patró tradicional de l'activitat sembla que estan ajornant les decisions relatives a la constitució familiar.

Tercera.- En relació a la hipòtesi relativa a la localització d'indústries que demanden mà d'obra femenina com a incentiu de l'activitat femenina, s'han pogut fer les següents constatacions:

- 1.- Que les indústries no es distribueixen de manera uniforme en el territori, i que en les regions on s'han localitzat indústries transformadores vinculades a la confecció, al tèxtil o a la indústria alimentaria, on les dones hi són demandades, han augmentat les opcions de treball per a les dones.
- 2.- Que en les províncies que tenen una concentració de serveis, sigui perquè que compleixin una funció administrativa o sigui perquè concentrin determinades

funcions econòmiques, la propensió a l'activitat femenina es pot veure augmentar fins i tot, on la participació femenina en les activitats econòmiques no compta amb cap tradició.

- 3.- Que les regions més turístiques on hi ha una gran demanda de treball femení en ocupacions que són una rèplica clara del treball domèstic, es produirà un augment de l'ocupació i de l'activitat femenina.
- 4.- Que l'oportunitat de treball per a les dones és converteix en un motor que genera més treball per a dones, en la mesura que una part de l'activitat reproductiva ha de ser socialitzada.

Quarta.- En relació a la hipòtesi relativa a les oportunitats de treball per a la població masculina, com a factor determinant de la propensió a l'activitat de la població femenina, es poden formular les següents proposicions:

- 1.- Que la diversificació de les oportunitats de treball dels homes està associada a la dinàmica de desenvolupament regional, de la qual, els moviments migratoris en són un bon indicador. La geografia de les taxes d'ocupació mostra una alta correlació amb el mapa de l'activitat i de la ocupació femenina.
- 2.- Que en totes les regions emigratòries, fins i tot en aquelles on la dona ha participat tradicionalment en les activitats econòmiques, però de les quals els homes han hagut de sortir en busca d'oportunitats de treball, les generacions més joves es caracteritzen per una propensió a treballar molt feble (Exemple: Galícia).
- 3.- Que en les regions on s'han creat oportunitats de treball en un primer moment únicament pels homes, però amb la suficient envergadura com per a convertir-se en

focus d'immigració, el dinamisme demogràfic ha generat a la llarga oportunitats de treball per a les dones, tant per les economies d'escala creades pel procés d'urbanització (via serveis) com perquè, el fet que hi hagi oportunitats específiques per els homes amplia l'àmbit d'actuació de les dones. En aquestes àrees, l'estructura de la població activa laboral femenina és urbana i amb una sobrerrepresentació de les dones solteres i d'aquelles que tenen estudis superiors (Exemples: Valladolid i Saragossa).

- 4.- Que en les regions industrials que han estat més afectades per la crisi, la contracció de l'ocupació masculina té l'efecte indirecte de frenar la incorporació de les dones al mercat de treball (Exemple: Barcelona).

Que en les regions on la manca d'oportunitats de treball per a la població masculina esdevé un fet estructural, la permeabilitat als canvis de mentalitat en relació al rol de la dona a la societat és molt reduïda i es limita a determinats cercles socials (Exemple: Andalusia).

* * *

Nota final.- L'experiència de treballar simultàniament amb dues fonts d'informació de naturalesa diferent no ha resultat gens fàcil però ha estat molt suggerent. Algunes de les preguntes formulades a partir de la informació dels censos han pogut ser desvetllades per la informació biogràfica de l'enquesta. Crec que el diàleg que s'ha establert entre les dues fonts ha resultat molt fecund. La informació recollida en el Cens de 1991 permetrà continuar el seguiment de les generacions dels cinquanta, en relació a les quals, en aquest estudi, s'han anat formulant molts interrogants; i són moltes les preguntes que queden pendents: què ha passat en les regions on l'activitat laboral femenina és un fenomen recent? s'ha consolidat?; i en aquelles regions on la tendència creixent és va truncar amb la crisi laboral?; què es pot dir de les incompatibilitats entre activitat maternal i laboral que aquí no s'han pogut abordar?. En resum, m'inclino a pensar que no són tant les característiques personals de les dones com les condicions socio-econòmiques del lloc on la dona viu els factors que expliquen la major o menor vinculació de la dona en l'activitat laboral.

